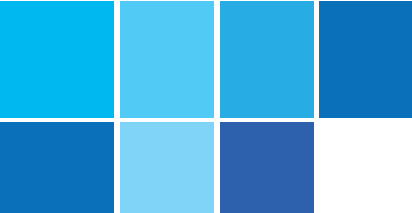

Zbigniew Piechocki

ZESPÓŁ INTERDYSCYPLINARNY I GRUPY ROBOCZE

Toruń 2012

©Copyright by Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Toruniu, 2012

Wydawca:

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Toruniu

ul. Słowackiego 114, 87-100 Toruń

www.ropstorun.home.pl

Korekta:

Judyta Jakoniuk

Skład i druk:

Partner Poligrafia Andrzej Kardasz

ul. Zwycięstwa 10, 15-703 Białystok

www.partnerpoligrafia.pl

Publikacja opracowana i wydana w ramach projektu systemowego Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Toruniu pn. „Akademia Pomocy i Integracji Społecznej – Wsparcie Kadr”, Priorytet VII; Poddziałanie 7.1.3 Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki.

Publikacja dystrybuowana bezpłatnie.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

WOJEWÓDZTWO
KUJAWSKO-POMORSKIE

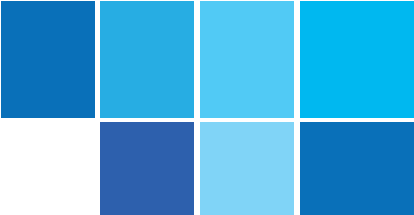
UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

www.wsparciekadr.ropstorun.pl

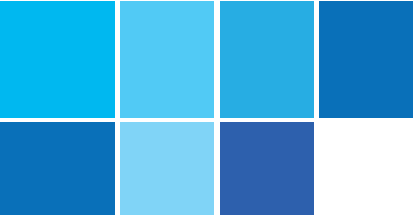
Człowiek – najlepsza inwestycja

Publikacja współfinansowana przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego.

SPIS TREŚCI

ZESPÓŁ INTERDYSCYPLINARNY	4
Podstawy prawne powoływania i funkcjonowania	
Zespołu Interdyscyplinarnego	4
Tworzenie Zespołu Interdyscyplinarnego	5
Grupa Robocza a Zespół Interdyscyplinarny	6
Role i zadania instytucji tworzących Grupy Robocze	7
Procedura Niebieskie Karty	9
Przetwarzanie danych osobowych	12
DIAGNOZA I ANALIZA KLUCZOWYCH SYMPTOMÓW PRZEMOCY W RODZINIE	13
Formy doświadczanej przemocy	13
Osoby stosujące przemoc	15
Osoby doświadczające przemocy	17
Skutki doznawanej przemocy	18
Dzieci doświadczające przemocy	20
Przemoc wobec osób starszych	21
INTERWENCJA W ŚRODOWISKU UPRAWNIENIA PRACOWNIKÓW SOCJALNYCH	22
Wykorzystanie narzędzi	22
Umiejętności osób pomagających	23
Błędy w pomaganiu	24
Obowiązki pracownika socjalnego	25
INTERWENCJA KRYZYSOWA JAKO PROCES POMAGANIA RODZINIE DOŚWIADCZAJĄCEJ PRZEMOCY	28
INTERWENCJA KRYZYSOWA JAKO PROCES POMAGANIA W SYTUACJI PRZEMOCY WOBEC DZIECI	31
INTERWENCJA KRYZYSOWA W SYTUACJI PODEJRZENIA WYKORZYSTANIA SEKSUALNEGO	
DZIECKA W RODZINIE	35
INTERWENCJA KRYZYSOWA W KRZYWDZENIU OSOBY STARSZEJ/ZALEŻNEJ	36
PRACA Z OSOBĄ STOSUJĄCĄ PRZEMOC	38
SZEROKIE POJĘCIE ZESPOŁU INTERDYSCYPLINARNEGO.	
JAK PLANOWAĆ WSPARCIE NIE TYLKO	
DLA RODZIN DOTKNIĘTYCH PRZEMOCĄ	41
NARZĘDZIA BADAJĄCE ZJAWISKO PRZEMOCY I POMOCOWE	44
NARZĘDZIA ADMINISTRACYJNE	55
NARZĘDZIA - PRZEBIEG PROCEDUR	61

ZESPÓŁ INTERDYSCYPLINARNY

Podstawy prawne powoływania i funkcjonowania Zespołu Interdyscyplinarnego

Znowelizowana w 2010 roku Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie określa:

- zadania w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie,
- zasady postępowania wobec osób dotkniętych przemocą w rodzinie,
- zasady postępowania wobec osób stosujących przemoc w rodzinie.

Sprecyzowano **kogo należy rozumieć jako członka rodziny** (w kontekście tego przepisu) wskazując na zastosowanie art. 115 § 11 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny.

Dodatkowo ustawa wymienia jako członka rodziny osobę wspólnie zamieszkującą lub gospodarującą. Jest to zatem katalog zamknięty, a jednak szeroki.

Ustawa określa, co należy rozumieć jako przemoc w rodzinie:

„(...) jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste osób wymienionych (...), w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne (...).”

Ustawodawca określił również, czego oczekuje od samorządów, precyzując: „zadania w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie są realizowane przez organy administracji rządowej i jednostki samorządu terytorialnego na zasadach określonych w przepisach ustawy (...) o pomocy społecznej lub ustawy (...) o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi, chyba że przepisy ustawy stanowią inaczej”.

Wskazano, że **zadaniem własnym gminy** jest szczególnie tworzenie gminnego systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie, który ma zawierać:

1. Opracowanie i realizację gminnego programu przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy w rodzinie.
2. Prowadzenie poradnictwa i interwencji w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie w szczególności poprzez działania edukacyjne służące wzmocnieniu opiekuńczych i wychowawczych kompetencji rodziców w rodzinach zagrożonych przemocą w rodzinie.
3. Zapewnienie osobom dotkniętym przemocą w rodzinie miejsc w ośrodkach wsparcia.
4. Tworzenie Zespołów Interdyscyplinarnych (ZI).

Zatem **ustawodawca zobowiązał wójtów, burmistrzów i prezydentów miast do powołania Zespołów Interdyscyplinarnych**, których skład skategoryzował. Wskazał również na możliwość poszerzania składu o kuratorów sądowych, prokuratorów i przedstawicieli innych podmiotów działających na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Powoływanie Grup Roboczych (GR) ustawodawca powierzył Zespołowi Interdyscyplinarnemu wskazując, że służą one prowadzeniu pomocy w indywidualnych sprawach. Określając ich skład wyłączono z katalogu podmiotów organizacje pozarządowe, wprowadzając fakultatywność pracy kuratorów sądowych oraz innych podmiotów i specjalistów pracy z rodzinami doświadczającymi przemocy.

Skład Grupy Roboczej jest zależny od potrzeb, np. do pracy z rodziną objętą nadzorem nad warunkami wychowania małoletnich dzieci powołany będzie jej kurator rodzinny, pracownik socjalny, policjant dzielnicowy, pielęgniarz, pedagog szkolny.

Innym przykładem może być powołanie kuratora zawodowego wykonującego orzeczenia w sprawach karnych aby w rozmowie z osobą, co do której zachodzi podejrzenie, że jest sprawcą przemocy przedstawił aspekt prawny popełnianych czynów. W sytuacji zagrożenia funkcjonowania rodziny w zakresie opieki nad dziećmi może być powołany asystent rodziny wspierający jej funkcjonowanie.

Praca członków Zespołu Interdyscyplinarnego oraz Grupy Roboczej jest oparta o ich obowiązki służbowe i zawodowe, a tryb i sposób powoływania i odwoływania członków Zespołu Interdyscyplinarnego ma określać uchwała rady gminy.

Tworzenie Zespołu Interdyscyplinarnego

Większość jednostek samorządu terytorialnego (zobligowanych do tworzenia Zespołu Interdyscyplinarnego) wykonała już niezbędne czynności. Nie mniej warto podsumować i przypomnieć działania niezbędne, aby wspierać rodziny doświadczające przemocy pracą interdyscyplinarną.

Zespół Interdyscyplinarny nie tworzy, lecz jest elementem gminnego programu przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Można określić, że jest jego **narzędziem systemowej współpracy**:

- lokalnych instytucji,
- podmiotów określonych w ustawie,
- służb.

Współpraca winna być oparta na podejściu wielopłaszczyznowym, pozwalającym szeroko przyglądać się zjawiskom społecznym i inicjować zmiany społeczne.

Tworzenie Zespołu można zobrazować w pięciu kolejnych działaniach:

DZIAŁANIE PIERWSZE

Uchwała Rady Gminy

- przygotowanie projektu,
- analiza w Komisjach Rady Miasta (Gminy) i z podmiotami społecznymi,
- podjęcie uchwały określającej tryb i sposób powoływania i odwoływania członków Zespołu Interdyscyplinarnego oraz szczegółowe warunki jego funkcjonowania (wybór przewodniczącego, sposób wyboru Zastępcy Przewodniczącego, uprawnienia Przewodniczącego, np. do zwoływania posiedzeń, GR, przyjmowanie regulaminu pracy, który również może określać kwestie organizacji pracy, w tym uprawnień przewodniczącego).

DZIAŁANIE DRUGIE

Porozumienie Wójta/Burmistrza/Prezydenta z poszczególnymi podmiotami

- jest podstawą powołania członków i funkcjonowania Zespołu Interdyscyplinarnego.

Skład określa ustawa

- jednostki organizacyjne pomocy społecznej,
- gminna komisja rozwiązywania problemów alkoholowych,
- policja,
- oświata,
- służba zdrowia,
- organizacje pozarządowe,
- kuratorzy sądowi.

Fakultatywnie: prokuratorzy oraz przedstawiciele innych podmiotów działających na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

DZIAŁANIE TRZECIE

Zarządzenie Wójta/Burmistrza/Prezydenta

- spotkanie wstępne wytypowanych przedstawicieli/konsultacje składu,
- personalne powołanie składu Zespołu Interdyscyplinarnego,
- w przyszłości odwoływanie, powoływanie nowych członków w drodze kolejnych zarządzeń.

DZIAŁANIE CZWARTE

Organizacja Prac Zespołu Interdyscyplinarnego

- pierwsze posiedzenie zwołuje Wójt/Burmistrz/Prezydent,
- wybór Przewodniczącego Zespołu Interdyscyplinarnego/Zastępcy,
- fakultatywnie: opracowanie regulaminu pracy/organizacyjnego,
- przyjęcie planu pracy – konkretnego, dotyczącego działań (nie intencji) i sposobów ich podejmowania (DZIAŁANIE PIĄTE).

DZIAŁANIE PIĄTE

Praca Zespołu Interdyscyplinarnego

Zadania określone są w ustawie:

1. realizowanie działań określonych w gminnym programie przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy w rodzinie,
2. integrowanie i koordynowanie działań podmiotów wchodzących w skład Zespołu, w szczególności:
  - diagnozowanie problemu przemocy w rodzinie (np. zbieranie danych od lokalnych podmiotów, prowadzenie statystyk, obserwacja, monitorowanie życia społecznego, gromadzenie i analizowanie uwag instytucji pracujących na niwie społecznej),
  - podejmowanie działań w środowisku zagrożonym przemocą w rodzinie, mających na celu przeciwdziałanie temu zjawisku (np. współpracowanie z różnymi podmiotami działającymi lokalnie, zapraszanie ich do współdziałania w rozwiązywaniu problemów społecznych, inicjowanie działań sprzyjających rozwijaniu umiejętności rodzicielskich, także działań profilaktycznych dla grup ryzyka na podstawie lokalnych analiz),
  - inicjowanie interwencji w środowisku dotkniętym przemocą w rodzinie, rozpowszechnianie informacji o instytucjach, osobach i możliwościach udzielenia pomocy w środowisku lokalnym (np. powoływanie Grup Roboczych uprawnionych do działań w konkretnych sprawach, wydawanie lokalnych informatorów, plakatów, uruchamianie linii telefonicznych, prowadzenie lokalnych kampanii i programów),
  - inicjowanie działań w stosunku do osób stosujących przemoc w rodzinie (np. występowanie do Starosty Powiatu/PCPR o podejmowanie i realizowanie programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie, także innych przedsięwzięć pomagających budować ich kompetencje i umiejętności społeczne).

Grupa Robocza a Zespół Interdyscyplinarny

W art. 9 b ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie rozróżnione zostały zadania Zespołu Interdyscyplinarnego i Grupy Roboczej.

Różnice między Grupą Roboczą a Zespołem Interdyscyplinarnym można zobrazować w dwóch kolumnach, porównując zadania wynikające z ustawy o przeciwdziałaniu przemocy (...).

PRACA ZESPOŁU INTERDISCYPLINARNEGO	PRACA GRUPY ROBOCZEJ
– realizacja działań określonych w gminnym programie przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy w rodzinie, – integrowanie i koordynowanie działań podmiotów wchodzących w skład zespołu, w szczególności: diagnozowanie problemu przemocy, podejmowanie działań w środowisku zagrożonym przemocą w rodzinie, inicjowanie interwencji w środowisku dotkniętym przemocą w rodzinie, rozpowszechnianie informacji o instytucjach, osobach i możliwościach udzielenia pomocy w środowisku lokalnym, inicjowanie działań w stosunku do osób stosujących przemoc w rodzinie.	– opracowanie i realizacja planu pomocy w indywidualnych przypadkach występowania przemocy w rodzinie, – monitorowanie sytuacji rodzin, w których dochodzi do przemocy oraz rodzin zagrożonych wystąpieniem przemocy, – dokumentowanie działań podejmowanych wobec rodzin, w których dochodzi do przemocy oraz ich efektów, – możliwe jest podejmowanie przez GR innych zadań sprzyjających zmianie sytuacji rodziny, jak chociażby wzmacnianie jej zasobów, motywowanie do realizowania przyjętych działań, – przekazywanie przewodniczącemu zespołu informacji o podjętych działaniach.

Różne są także cele, skład, sposób powoływania oraz dokumentowania pracy obydwu instytucji:

ZADANIA/PODMIOT	ZESPÓŁ INTERDYSCYPLINARNY	GRUPA ROBOCZA
CEL	PLANOWANIE/REALIZOWANIE DZIAŁAŃ NA POZIOMIE STRATEGICZNYM (W GMINIE)	PLANOWANIE/REALIZOWANIE DZIAŁAŃ NA POZIOMIE WYKONAWCZYM W KONKRETNYM PRZYPADKU
SKŁAD	OSOBY DECYZYJNE	OSOBY PRACUJĄCE W BEZPOŚREDNIM KONTAKCIE Z RODZINAMI
POWOŁANIE	ZARZĄDZENIE WÓJTA/ BURMISTRZA/ PREZYDENTA	POWOŁANIE PRZEZ ZESPÓŁ INTERDYSCYPLINARNY LUB PRZEWODNICZĄCEGO
DOKUMENTACJA	Z PRAC ZESPOŁU	DOTYCZĄCA KONKRETNEJ RODZINY, FORMULARZE NK, PLAN POMOCY I JEGO EWALUACJA, WYKORZYSTANIE NARZĘDZI DIAGNOSTYCZNYCH I POMOCOWYCH

Grupy Robocze mogą być tworzone przez Zespół Interdyscyplinarny w celu rozwiązywania problemów związanych z występowaniem przemocy w rodzinie w indywidualnych przypadkach.

Z praktycznego punktu widzenia zasadne jest, aby Zespół Interdyscyplinarny upoważnił Przewodniczącego do podejmowania decyzji w tych sprawach jednoosobowo, w konsultacji z członkami Zespołu.

To przyczynia się do:

- poprawy organizacji pracy,
- współpracy rodziny z konkretnymi osobami pracującymi w bezpośrednim kontakcie pomocowym,
- wykonywania działań przez Zespół i Grupę zgodnie z podziałem wynikającym z ustawy.

Praktyka w województwie kujawsko–pomorskim pokazuje, że w większości gmin do konkretnych spraw są powoływane Grupy Robocze.

Role i zadania instytucji tworzących Grupy Robocze

W procedurze Niebieskie Karty (NK) na poszczególne podmioty (uprawnione do wszczynania procedury) zostały nałożone obowiązki, wynikające z umocowań prawnych. Żaden z wymienionych podmiotów, którego zadaniem jest między innymi praca w bezpośrednim kontakcie pomocowym, nie został zwolniony ze wszczynania procedury Niebieskie Karty.

Poniżej przedstawiono zadania wiodące, które sprzyjają współpracy między współodpowiedzialnymi za rozpoznawanie przemocy podmiotami:

POLICJA

- ochrona życia, zdrowia i mienia,
- inicjowanie i organizowanie działań zapobiegających przestępstwom i wykroczeniom oraz współdziałanie z organizacjami pozarządowymi, samorządowymi, państwowymi w tym zakresie,
- wykrywanie przestępstw i wykroczeń oraz ściganie sprawców,
- podejmowanie interwencji,
- sporządzanie notatek służbowych i Niebieskich Kart oraz prowadzenie procedury NK, monitorowanie sytuacji,
- zatrzymanie osób stosujących przemoc, stwarzających zagrożenie życia, zdrowia i mienia,
- wszczynanie postępowania przygotowawczego przeciwko sprawcy przemocy,
- zabezpieczanie dowodów przestępstwa,
- podejmowanie działań prewencyjnych wobec sprawcy,
- udzielanie informacji o miejscach wsparcia dla ofiar przemocy.

SĄD RODZINNY/SĄDOWI KURATORZY RODZINNI

- badanie sytuacji rodzinnej małoletnich,
- wydawanie decyzji w sprawie sytuacji małoletnich, sprawowania opieki nad nimi,
- określanie sposobu wykonywania władzy rodzicielskiej,
- monitorowanie sytuacji dziecka,
- prowadzenie postępowań o zobowiązanie do leczenia odwykowego,
- wskazywanie obowiązku współpracy z asystentem rodziny.

SĄD KARNY I KURATORZY DLA DOROSŁYCH

- wymierzanie sprawiedliwości,
- chronienie dziecka będącego świadkiem/ofiarą przestępstwa,
- nadzorowanie przebiegu orzeczonej kary,
- w sytuacji nierealizowania zaleceń Sądu modyfikowanie lub wykonanie kary,
- przyjmowanie wniosku o udzielenie pomocy z Funduszu Pomocy Postpenitencjarnej,
- wnioskowanie/nakładanie środków probacyjnych.

OŚWIATA

- wspieranie działań wychowawczych,
- udzielanie pomocy pedagogicznej, psychologicznej, edukacyjnej,
- prowadzenie warsztatów umiejętności rodzicielskich/wychowawczych,
- zawiadamianie Sądu Rodzinnego i organów ścigania o przestępstwie lub podejrzeniu jego popełnienia,
- prowadzenie działań w procedurze Niebieskie Karty.

KOMISJA ROZWIĄZYWANIA PROBLEMÓW ALKOHOLOWYCH

- wnioskowanie do Sądu Rejonowego o zastosowanie obowiązku poddania się leczeniu odwykowemu,
- zabezpieczanie środków finansowych na badania biegłych i opłaty sądowe,
- w razie konieczności prowadzenie samodzielnych działań w kierunku rozeznania sytuacji rodzinnej oraz społecznej osoby zgłoszonej (może osobiście rozmawiać z członkami rodziny, wizytować za ich zgodą),
- prowadzenie działań w procedurze Niebieskie Karty
- wzywanie osoby nadużywającej alkoholu,
- informowanie o konsekwencjach,
- udzielanie wsparcia psychologicznego, prawnego, organizowanie dostępu do pomocy terapeutycznej,
- współpraca z rodziną w zakresie udzielania informacji o możliwym wsparciu,
- zawiadamianie organów ścigania o podejrzeniu/stwierdzeniu przestępstwa.

POMOC SPOŁECZNA

- diagnozowanie wywiadem środowiskowym sytuacji rodziny/osoby,
- planowanie pomocy i monitorowanie efektów podjętych działań,
- pomaganie w załatwianiu spraw urzędowych i innych ważnych spraw bytowych,
- udzielanie poradnictwa, np. prawnego, psychologicznego lub wskazywanie miejsca, gdzie można uzyskać taką pomoc,
- udzielanie informacji o przysługujących świadczeniach i formach pomocy,
- udzielanie wsparcia materialnego, wsparcia asystenta rodziny,
- kierowanie do miejsc zajmujących się pomaganiem ofiarom przemocy domowej,
- zapewnianie schronienia,
- w przypadku stwierdzenia bądź podejrzenia popełnienia przestępstwa powiadamianie organów ścigania,
- organizowanie punktów informacyjnych, kampanii społecznych, programów profilaktycznych, świetlic,
- współpracowanie z innymi instytucjami i organizacjami.

OCHRONA ZDROWIA

- chronienie zdrowia pacjenta,
- udzielanie pomocy medycznej, organizowanie transportu, wspieranie kontaktu ze specjalistami,
- rozpoznawanie sygnałów świadczących o przemoc,
- informowanie o miejscach wsparcia,
- rozpoczynanie procedury Niebieskiej Karty,
- proponowanie/udzielanie informacji o możliwości uzyskania bezpłatnego zaświadczenia lekarskiego, analogicznego jak obdukcja,
- powiadamianie organów ścigania o podejrzeniu/popełnieniu przestępstwa.

Szczególne w podejściu interdyscyplinarnym jest proponowanie rodzinie, będącej w kryzysie, szerokiego wachlarza pomocowego, np.: oświata – plany działań wspierających i indywidualne programy edukacyjno – terapeutyczne opracowywane na podstawie karty indywidualnych potrzeb ucznia, zespoły wychowawcze, zespoły przedmiotowe. W przypadku pomocy społecznej będzie to cała oferta pomocowa: wsparcie psychologiczne, pedagogiczne, prawne itp., ochrony zdrowia: dostęp do programów profilaktycznych, umawianie do specjalistów itp.. Do zadań policji należy: pełna, rzeczowa i podana w przystępny sposób informacja o uprawnieniach poszkodowanych w wyniku przestępstwa, zebranie materiału dowodowego (nie tylko dowodu z zeznania osoby pokrzywdzonej) itp.. Natomiast gminna komisja profilaktyki alkoholowej winna zabezpieczyć środki na badania biegłych w przedmiocie uzależnienia oraz na opłaty sądowe (aby móc występować z wnioskami do Sądu o nałożenie obowiązku leczenia odwykowego); inicjować/finansować programy profilaktyczne dostępne społecznie, wypoczynek dzieci, terapie uzależnień i psychoterapie dla osób bliskich, np. w lokalnych punktach, organizować samopomocowe grupy wsparcia, punkty poradnictwa psychologicznego itp.

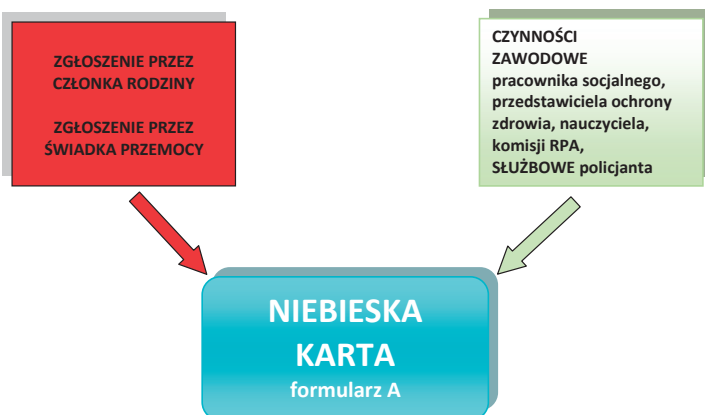
Można podsumować, że każdy ze współodpowiedzialnych podmiotów ma za zadanie wnieść do procedury całe swoje zaplecze, także osobowe. Znajduje to umocowanie w konkretnych zadaniach, które określiło rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie procedury Niebieskiej Karty. Każdemu z podmiotów procedury zostały przyporządkowane zadania adekwatne do jego możliwości i obowiązki wynikające nie tylko z prawa lecz również z potencjalnych umiejętności osobistych osób reprezentujących podmiot.

Procedura Niebieskie Karty

Podejmowanie omówionych zadań odbywa się w procedurze Niebieskie Karty. Prawo określa, że „procedura „Niebieskie Karty” obejmuje ogół czynności podejmowanych i realizowanych przez przedstawicieli jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych. Policji, oświaty i ochrony zdrowia, w związku z uzasadnionym podejrzeniem zaistnienia przemocy w rodzinie”, a wszczęcie procedury następuje przez wypełnienie formularza A w przypadku:

- powzięcia, w toku prowadzonych czynności służbowych lub zawodowych, podejrzenia stosowania przemocy wobec członków rodziny,
- w wyniku zgłoszenia dokonanego przez członka rodziny lub przez osobę będącą świadkiem przemocy w rodzinie.

Można te dwie kategorie sytuacji przedstawić w formie graficznej:

O ile prosta do zdefiniowania okazuje się w praktyce sytuacja w wyniku zgłoszenia dokonanego przez członka rodziny lub przez osobę będącą świadkiem przemocy w rodzinie, o tyle druga kategoria jest bardziej złożona.

Powzięcie podejrzenia stosowania przemocy wobec członków rodziny warto rozpatrywać w dwóch kategoriach:

- powzięcie podejrzenia,
- stosowanie przemocy.

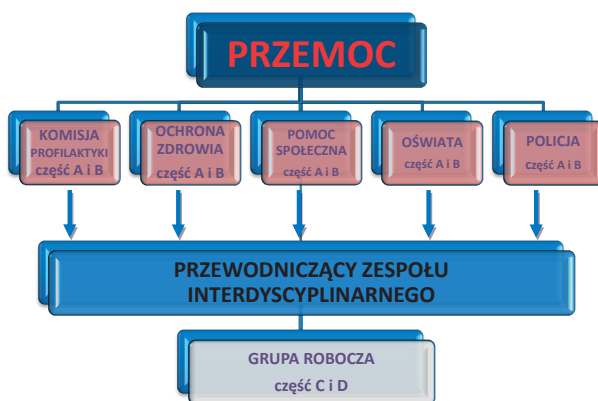
Do drugiego z tych określeń potrzebna jest wiedza (reprezentantów jednego z podmiotów uprawnionych do wszczynania procedury) o podstawach funkcjonowania osób krzywdzących i krzywdzonych, natomiast drugie wymaga zdefiniowania. Pomocnym w pracy Grup Roboczych może okazać się przyjęcie założenia, że:

podejrzenie (istnienia czegoś) jest sumą/wypadkową przesłanek, wskaźników, przypuszczeń.

Istotą obecnie obowiązującej procedury Niebieskie Karty jest posługiwanie się określeniem: *osoba, co do której zachodzi podejrzenie...* Zatem wszczęcie procedury nie jest „wyrokowaniem”, lecz początkiem współpracy podmiotów. Jako podmiot procedury należy uznać również rodzinę doświadczającą przemocy.

Powzięcie podejrzenia wymaga opisanie. Takie podejście ułatwi określenie, czy mamy do czynienia z przemocą w rodzinie. W załączniku publikacji znajdują się narzędzia których wykorzystanie pozwoli badaczowi (osobie, która jako pierwsza poweźmie podejrzenie) lub Grupie Roboczej na dokładne zapoznanie się z sytuacją i zwerbalizowanie myśli oraz obserwacji. Dodatkowo znajdują się tam narzędzia wspierające pomaganie osobom krzywdzonym i krzywdzącym a także dokumenty administracyjne.

Schematycznie przebieg wszczęcia procedury poprzez wypełnienie formularza A Niebieskiej Karty z wykorzystaniem Grupy Roboczej wyglądają następująco:

Do wykorzystania mamy zaproponowane przez ustawodawcę narzędzia: formularze A, B, C i D oraz zaświadczenie lekarskie o przyczynach i rodzaju uszkodzeń ciała (powszechnie dostępne, nie stanowią załącznika publikacji). Formularze są niezwykle rzeczowe, formalne i instrumentalne. Szczególnie trudne dla osoby doświadczającej przemocy może być wypełnianie formularza A. Z jednej strony z powodu skategoryzowanych, „brutalnych” pytań, a z drugiej strony z powodu miejsca i czasu ich wykorzystania.

Zadawanie pytań winno odbywać się ze zwróceniem uwagi na ton i barwę głosu, odpowiednie nastawienie do rozmówcy, empatyczne połączenie z osobą skrzywdzoną. Pożyteczne okazuje się wykorzystanie formularza „Pięć pytań kluczowych”, które warto wzbogacić o określenia:

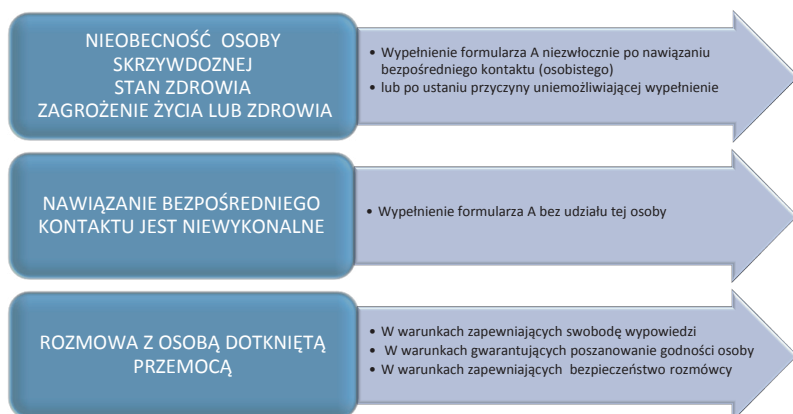
- *proszę o tym opowiedzieć...*,
- *co to znaczy,*
- *będę to zapisywał, bo ważne rzeczy nie mogą umknąć,*
- *jak wygląda wasza wizyta u rodziny/znajomych,*
- *co się dzieje, kiedy masz inne zdanie.*

Należy je zadawać z zachowaniem atmosfery życzliwego dociekania, dopytywania a nie ciekawości. Po takim kontakcie możliwe jest **wypełnienie formularza A** w sposób niekrzywdzący, wzbudzający zaufanie, bezpieczny dla osoby i pozwalający na swobodę wypowiedzi. Nie należy ponaglać ani naciskać

na rozmówcę (w załączniku propozycje pytań w oparciu o model pracy socjalnej skoncentrowanej na rozwiązaniach).

Warto wykorzystać **formularz B** jako narzędzie mini edukacji, wspierania, poradnictwa, informowania o miejscach wsparcia itp. – jest gotowym scenariuszem do rozmowy z osobą skrzywdzoną, którego nie należy wykorzystywać w sposób administracyjny, chłodny (wręczam i odbieram, podpis potwierdzający).

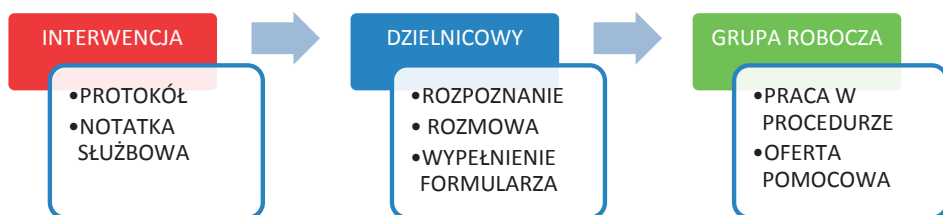
Miejsce i czas – zasady (w rozporządzeniu) zostały określone w sposób zapewniający bezpieczeństwo osoby skrzywdzonej:

Problematiczna jest sytuacja interwencji rozumianej jako **działanie policji w miejscu zdarzenia** (zwykle w mieszkaniu rodziny). Trudno jest mówić w tej sytuacji o miejscu niezagrożającym życiu/zdrowiu, miejscu zapewniającym swobodę wypowiedzi, poszanowanie godności, czy o miejscu zapewniającym bezpieczeństwo.

Z jednej strony przyjęcie formy wypełniania formularza A w miejscu interwencji jest bliższe poprzednio obowiązującej strukturze działania, kiedy Niebieska Karta była „zakładana na męża/żonę” - działania restrykcyjnego, pełniącego funkcję „straszaka” i „argumentu” wykorzystywanego do spraw rozwodowych. Z drugiej natomiast strony warto zwrócić uwagę na specyfikę interwencji: w tym czasie możliwe jest odnotowanie specyficznych zachowań, których później można już nie uchwycić (np. osoba skrzywdzona w krótkim czasie od interwencji nie chce zeznawać).

Model realizacji procedury Niebieskiej Karty skłania się ku strukturze (z wykorzystaniem notatki urzędowej lub protokołu), którą można zobrazować w następujący sposób:

Takie rozumienie procedury NK sprzyja wsparciu, motywowaniu do zmiany i – przede wszystkim – jest bliskie zasadzie subsydiarności.

Wówczas wspierana **rodzina jest partnerem i podmiotem procedury**, ma zagwarantowane prawo do pełnej informacji o ewentualnych dalszych działaniach podejmowanych przez podmioty procedury, np. zawiadomienie prokuratury lub sądu opiekuńczego.

Natomiast policjant – interwent, który będzie wypełniał formularz A winien legitymować się umiejętnością stosowania zasad:

- **niesugerowania się pierwszym wrażeniem** - (w przeciwnym wypadku formularze A wypełniane są „na kogoś” i burzą ideę pomagania poprzez tę procedurę) może zdarzyć się, że po przyjeździe

interwentów sprawca przemocy śpi, ma siniaka na twarzy, natomiast krzyczy i wymachuje rękoma osoba doświadczająca przemocy – jeżeli pierwsze wrażenie nakaze policjantowi uznać za sprawcę przemocy „wymachującą rękami”, to taki błąd w pomaganiu spowoduje wycofanie się osoby doświadczającej przemocy z procesu pomocowego: kolejny raz uzna, że nie warto szukać pomocy, a stosujący przemoc – umocni się,

- **nie determinowania** - („wiem, co się wydarzyło”, „wiem, jak to jest”) należy dokładnie wysłuchać, nie oceniać, skupiać się na rzeczowym zadawaniu pytań, nie wchodzić w rolę negocjatora (dociekanie przyczyny zastanej sytuacji),
- **dokładnego rozpoznania sytuacji** - zebrać materiał dowodowy, opisać ślady w miejscu i u poszkodowanych, zwrócić się o przyjazd grupy dochodzeniowo – śledczej,
- **pamiętania o specyfice** zjawiska przemocy domowej, funkcjonowaniu ofiar i sprawców.

Przetwarzanie danych osobowych

Członkowie Zespołu Interdyscyplinarnego i Grupy Roboczej otrzymali ważne narzędzie – uprawnienie do przetwarzania danych osób dotkniętych przemocą w rodzinie i osób stosujących przemoc, które dotyczą:

- stanu zdrowia,
- nałogów,
- skazań,
- orzeczeń o ukaraniu i innych wydanych w postępowaniach sądowych lub administracyjnych.

Dane mogą przetwarzać bez zgody i wiedzy osób, których one dotyczą.

To prawo pozwala wszczynać procedurę Niebieskie Karty i prowadzić pracę tą metodą w sposób interdyscyplinarny oraz bez zgody osób krzywdzonych i krzywdzących (z uwagi na specyfikę ich funkcjonowania). Jednocześnie możliwe jest występowanie do Krajowego Rejestru Karnego o udostępnienie informacji, które na podstawie ustawy o krajowym rejestrze karnym (art. 6 ust. 1 pkt. 9) jest zwolnione z opłat – wzór wniosku w załącznikach.

Obowiązkiem jest zachowanie poufności zebranych informacji i danych, także po ustaniu członkostwa w Zespole/Grupie. Jej gwarantem jest oświadczenie złożone podmiotowi powołującemu:

- członkowie Zespołu Interdyscyplinarnego – Wójtowi/Prezydentowi/Burmistrzowi,
- członkowie Grupy Roboczej – Zespołowi Interdyscyplinarnemu (odbiera Przewodniczącą).

Członkowie Zespołu/Grupy zobowiązani są do zachowania poufności wszelkich informacji i danych, które uzyskali przy realizacji określonych w ustawie zadań, a obowiązek zachowania poufności rozciąga się także na okres po ustaniu członkostwa w Zespole Interdyscyplinarnym oraz w Grupie Roboczej.

Przetwarzanie danych osobowych jest dopuszczalne wyłącznie w celu realizacji zadań Zespołów Interdyscyplinarnych/ Grup Roboczych, aby diagnozować, podejmować działania interwencyjne i prewencyjne, opracowywać plan pomocy, w tym współpracy z innymi podmiotami wspierającymi rodzinę.

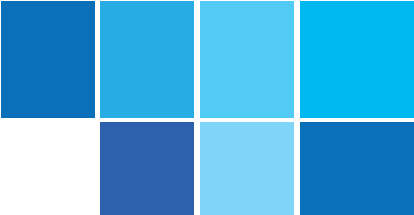
Organizacyjnie zabezpieczeniem zbioru danych zajmuje się ośrodek pomocy społecznej (polityka bezpieczeństwa – „Wytyczne w zakresie opracowania i wdrożenia polityki bezpieczeństwa” GIODO).

Analizując **uprawnienie ofiar i sprawców przemocy w rodzinie** do wglądu w dane osobowe należy stwierdzić, że prawo takie zabezpiecza art. 32 ust. 1 ustawy o ochronie danych osobowych.

Wnioski o dostęp do informacji osoba winna skierować do administratora danych osobowych – w praktyce do ośrodka pomocy społecznej; wniosek może mieć charakter ustny lub pisemny. Koniecznym jest sprawdzenie uprawnienia osoby do ich uzyskania, ponieważ uprawnienie do informacji dotyczących określonych danych przysługuje ściśle oznaczonej osobie.

Odmówienie udzielenia informacji określa art. 34 Ustawy o ochronie danych osobowych:

„administrator danych odmawia osobie, której dane dotyczą, udzielenia informacji (...) jeżeli spowodowałoby to, zagrożenie (...) dla życia i zdrowia ludzi, istotne naruszenie dóbr osobistych osób, których dane dotyczą, lub innych osób”.

DIAGNOZA I ANALIZA KLUCZOWYCH SYMPTOMÓW PRZEMOCY W RODZINIE

Przemoc, w której metodą pomagania jest procedura Niebieskie Karty ma miejsce w ścianach rodzinnego domu, za zamkniętymi drzwiami, rzadko w obecności świadków. Nie mniej jednak przestaje, a może już przestała być prywatną sprawą rodziny i jest obecnie traktowana jako poważny problem społeczny.

Badania TNS OBOP z 2010 roku wskazują, że stereotypy dotyczące przemocy wobec kobiet i mężczyzn akceptowane są przez zdecydowanie mniejszą liczbę respondentów niż wcześniej:

- 19% badanych wyraża opinię, że nie istnieje gwałt w małżeństwie,
- 14 % jest zdania, że w małżeństwie nie istnieje prywatna własność - mąż ma prawo robić z rzeczami żony co zechce,
- 14% sądzi, że jeżeli mężczyźni/partnerowi zdarzy się uderzyć żonę/partnerkę to jeszcze nie jest przemoc,
- 7%, uważa, że gdy w domu dochodzi do kłótni, to obrażanie i wyzwiska pod adresem żony/partnerki są czymś normalnym.

O zmianie społecznego podejścia do zjawiska przemocy może świadczyć, że 60% badanych potwierdziło, że zna w swoim otoczeniu przynajmniej jedną rodzinę, w której dochodzi do przemocy wobec kobiet, natomiast 32% wobec mężczyzn. Wyniki badań pokazały też, że respondenci znają rodziny doświadczające innych, niż fizyczna, form przemocy.

Formy doświadczanej przemocy

Osoby reprezentujące podmioty procedury Niebieskie Karty winny zwracać szczególną uwagę na **zjawisko przemocy** oraz opierać swoją pracę przynajmniej na podstawowym poziomie wiedzy.

Niezwykle często lęk, brak wiary w to, że ktoś może pomóc osobie krzywdzonej, a także wstyd spowodowany poczuciem odpowiedzialności za przemoc stanowią znaczne ograniczenie w poszukiwaniu pomocy. Niejednokrotnie osoby krzywdzone poszukiwały pomocy i jej nie otrzymywały lub pomagający wycofywali się w trakcie pracy. Uniknięciu sytuacji, w której będziemy kolejnym nieskutecznym pomagającym może służyć przypomnienie podstawowych informacji.

Przemoc należy ujmować w czterech aspektach:

INTENCJONALNOŚĆ - przemoc jest zamierzonym działaniem człowieka i ma na celu kontrolowanie i podporządkowanie ofiary,

DYSPROPORCJA SIŁ - w relacji jedna ze stron ma przewagę nad drugą; ofiara jest słabsza a sprawca silniejszy (przewaga fizyczna, materialna, kulturowa, psychiczna, społeczna),

NARUSZENIE PRAW I DÓBR OSOBISTYCH - sprawca wykorzystuje przewagę siły narusza podstawowe prawa ofiary (np. prawo do nietykalności fizycznej, godności, szacunku, decydowania o sobie),

POWODOWANIE CIERPIENIA I BÓLU - sprawca naraża zdrowie i życie ofiary na poważne szkody; doświadczanie bólu i cierpienia sprawia, że ofiara ma mniejszą zdolność do samoobrony.

Definicje przemocy biorą pod uwagę:

- rodzaj zachowania,
- intencje,
- skutki.

Definicja Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych uwzględnia trzy kryteria: „*przemoc domowa, zwana też przemocą w rodzinie, to zamierzone i wykorzystujące przewagę sił działanie skierowane przeciw członkowi rodziny, które narusza prawa i dobra osobiste, powodując cierpienie i szkody*”. Podobnie definicja z art. 2 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, którą przytoczono na początku opracowania.

Wszystkie formy złego traktowania powodują cierpienie i niosą konsekwencje na całe życie i zazwyczaj występują łącznie. Fizyczna przemoc nie istnieje bez przemocy psychicznej, natomiast przemoc seksualna to zarówno fizyczna, jak i psychiczna forma wyrządzania krzywdy. Każdy z wymienionych typów można zakwalifikować, jako formę czynną lub bierną. Charakterystyczne dla przemocy czynnej jest skierowanie gniewu sprawcy wprost na ofiarę, a przemoc bierna jest wykazywaniem przez sprawcę braku zainteresowania ofiarą.

Trudno stwierdzić, która z form jest bardziej dolegliwa i przykra dla ofiary. Nie jest rolą pomagającego ocenianie stopnia dokuczliwości, która forma jest bardziej, a która jest mniej dotkliwa, lub czy czas trwania jest wystarczająco „długi” by pomagać i mówić o doznawaniu krzywdy.

PRZEMOC FIZYCZNA to np. popychanie, poszturchiwanie, szczypanie, klapsy, policzkowanie, uderzanie, rzucanie przedmiotami, obezwładnianie, kopanie, gryzienie, drapanie, ciągnięcie za włosy, wykręcanie rąk, duszenie, przypalanie, wyrzucanie przez okno, topienie, trucie, zamykanie, głodzenie, wyrzucanie z domu, narażenie na wyziębienie oraz porzucenie w niebezpiecznej okolicy, narażenie na skrajne niebezpieczeństwo i nieudzielenie pomocy.

ZNĘCANIE PSYCHICZNE I EMOCJONALNE jest nieuchwytną formą złego traktowania, nie zostawia widocznych śladów, natomiast na długie lata pozostawia urazy w psychice, powoduje pogorszenie funkcjonowania, obniżenie możliwości intelektualnych i psychicznych. Amnesty International zalicza do tej formy przemocy: poniżanie, upokarzanie, wyzywanie, odrzucenie, izolowanie, ograniczanie snu i pożywienia, narzucanie własnych sądów. Ten rodzaj przemocy najczęściej ujawniany jest w sytuacji przemocy fizycznej. Na ogół krzywdzenie psychiczne jest nie zauważane z zewnątrz; zwraca uwagę otoczenia, dopiero gdy dochodzi do głośniejszych aktów przemocy, takich jak wrzeszczenie, wyzwiska, oczernianie, wyszydzenie.

WYKORZYSTYWANIE SEKSUALNE to wymuszanie różnego rodzaju zachowań wbrew woli ofiary w celu zaspokojenia potrzeb seksualnych sprawcy: gwałt, stosunek analny lub oralny wbrew woli partnera, filmowanie podczas aktywności seksualnej, rozbieranie z użyciem siły, zmuszanie do oglądania pornografii, używanie przedmiotów, które są wprowadzane do pochwy lub odbytu. Przymus może polegać zarówno na użyciu siły fizycznej, jak też na groźbach lub szantażu.

ZANIEDBYWANIE jest niezaspokajaniem podstawowych potrzeb:

zaniedbanie fizyczne wszelkie formy zaniedbania fizycznego, w tym pozbawienie opieki (również medycznej), dotyczy głównie dzieci oraz osób zależnych (niepełnosprawnych i starych)

zaniedbanie psychiczne obojętność, lekceważenie emocjonalne, lekceważenie potrzeb psychicznych i materialnych, nieokazywanie uczuć.

To także sytuacje, kiedy zaspokojone są podstawowe potrzeby bytowe dziecka, ale nie ma ono zapewnionej prawidłowej stymulacji poznawczej w rozwoju. Skrajnym przypadkiem zaniedbywania jest porzucenie dziecka z narażeniem na utratę zdrowia i życia.

W procedurze Niebieskie Karty ważne jest, aby członkowie ZI/GR pamiętali, że **niezatrzymana przemoc eskaluje** i powoduje coraz większe cierpienie ofiary, a złe traktowanie w rodzinie niesie ze sobą negatywne skutki wobec członków rodziny i wywiera wpływ na społeczności lokalne oraz na dalsze, dorosłe życie dzieci. Stąd wymagane są spójne działania mające na celu pomoc rodzinom dotkniętym przemocą domową, działania interdyscyplinarne.

Każdy podmiot ma bezpośredni wpływ na rozpoczęcie procesu zatrzymania przemocy przez wszczęcie procedury Niebieskie Karty i jest za to odpowiedzialny w sensie prawnym i społecznym.

Zwykle przemoc powtarza się według prawidłowości – faz: budowania napięcia, gwałtownego rozładowania, skrucy („miodowego miesiąca”).

FAZA BUDOWANIA NAPIĘCIA charakteryzuje się narastaniem u sprawcy rozdrażnienia: jest wszystkim poirytowany i napastliwy, a próby złagodzenia sytuacji ze strony partnerki nie przynoszą rezultatów.

FAZA GWAŁTOWNEGO ROZŁADOWANIA, czyli ostrej przemocy, wybuchu agresji i drastycznego ataku na partnerkę. Sprawca dopuszcza się brutalnych czynów: dotkliwie bije ofiarę, wyzywa ją, niszczy dobytek, publicznie ośmiesza, dokonuje przymusu seksualnego/odrzczenia seksualnego, grozi, pozbawia snu. Najczęściej w tym czasie ofiary poszukują pomocy.

FAZA SKRUCHY (miodowego miesiąca), w której sprawca manipuluje uczuciami ofiary: przeprasza, prosi o wybaczenie, obiecuje, że się zmieni. Jest przekonujący, ponieważ w tym momencie ma poczucie winy, ponadto może obawiać się konsekwencji swoich czynów. Zazwyczaj staje się miły i uprzejmy, pomaga w domu i robi przez jakiś czas to, czego partnerka oczekuje. Ofiara zaczyna czuć, że przejmuję władzę, jednak to sprawca decyduje, kiedy ta faza zaczyna się i kiedy kończy. Po przebaczeniu przestaje się starać, a utrata kontroli powoduje, że zaczyna odczuwać potrzebę pokazania „kto tu rządzi”.

Z punktu widzenia pomagania w procedurze NK ważne jest, że osoby krzywdzone najczęściej poszukują pomocy w fazie gwałtownego rozładowania lub zaraz po akcie przemocy. Czasami też zgłaszają się w fazie narastania napięcia, gdy zaczynają odczuwać strach. Z kolei najczęstsze przypadki rezygnacji z pomocy, wycofania zeznań a nawet bronienia i usprawiedliwiania sprawcy mają miejsce w fazie „miodowego miesiąca”, która daje ofierze złudne wrażenie odzyskania kontroli i mocy.

Sprawca przemocy nabiera przekonania, że nie musi się starać, ponieważ ofiara nie spełnia swoich gróźb (np. wniesienia pozwu o rozwód, założenia sprawy karnej, zawiadomienia policji lub pracownika socjalnego, czy wychowawcy klasy). Czuje się coraz bardziej bezkarny a ofiara ma coraz większe poczucie winy, bezradności i bezsilności.

Branie pod uwagę tych okoliczności funkcjonowania rodziny doświadczającej przemocy jest niezmiernie ważne dla osób pomagających, ponieważ umożliwia skuteczną pomoc i pozwala uniknąć błędnej oceny sytuacji.

Warto również zwrócić uwagę na cechy charakterystyczne poszczególnych członków rodziny.

Osoby stosujące przemoc

Cechy charakterystyczne zwiększające ryzyko krzywdzenia żon i dzieci:

- niski poziom asertywności,
- gorsza samoocena,
- słabo rozwinięte umiejętności społeczne,
- agresywne i brutalne zachowania często przejawiają (mężczyźni) niepewni siebie, mający poczucie niższości, nieudolności, opuszczenia,
- (mężczyźni) z problemami osobowościowymi i psychologicznymi, takimi jak: nadużywanie alkoholu i narkotyków, nadmierna impulsywność, zaburzenia funkcji poznawczych, niewłaściwe reagowanie na stres, doświadczenia z przemocą w przeszłości, antyspołeczne wzorce zachowań.

Nie jest łatwo nakreślić typowy portret osoby stosującej przemoc. W jednej z koncepcji został opisany następujący podział:

Sprawcy o osobowości nieprawidłowej - cechuje ich trwała niezdolność do związków uczuciowych z innymi ludźmi, brak poczucia winy, wstydu i odpowiedzialności, dążenie do natychmiastowego zaspokajania popędów i potrzeb, niezdolność przewidywania skutków swojego postępowania, niezdolność wyciągania wniosków z wcześniejszych doświadczeń.

Skutki: niedostateczna adaptacja do życia w rodzinie, zachowania antyspołeczne, brak stałych związków rodzinnych, uleganie nałogom (głównie alkoholowemu), częste konflikty z prawem, które raczej są drobne i przypadkowe (rzadziej są to przestępstwa planowane).

Nie opracowano dotychczas skutecznych metod leczenia osobowości nieprawidłowej. Istnieją opinie, że takie zachowania nie podlegają zmianom pod wpływem jakiejkolwiek terapii. Nieskuteczne okazały się próby leczenia farmakologicznego. Równie nisko ocenia się wyniki różnego rodzaju psychoterapii.

Sprawcy uzależnieni od alkoholu - prawdopodobieństwo wystąpienia aktów przemocy w rodzinach dotkniętych alkoholizmem jest ponad dwukrotnie większe niż w pozostałych. Istnieją badania, które stwierdzają, że w przypadku kobiet maltretowanych przez nadużywających alkohol mężów wyraźna jest tendencja do powtarzania się w ich małżeństwie sytuacji rodzinnej z dzieciństwa. Córki ojców nadużywających alkoholu decydowały się na małżeństwa z mężczyznami prezentującymi te same cechy/skłonności. Badania potwierdzają, że alkohol wzmacnia chemiczne uszkodzenia mózgu i działa silniej na osoby z nieprawidłową osobowością.

Sprawcy z organicznym uszkodzeniem mózgu - uszkodzenia albo schorzenia mózgu mogą powodować lub zwiększać trudności adaptacyjne człowieka, zwłaszcza przy działaniu innych niekorzystnych czynników środowiskowych, a tym samym mogą prowadzić do antyspołecznych czy też przestępczych zachowań. W jednym z badań u prawie 90% mężczyzn bijących żony stwierdzono poważne urazy głowy, prowadzące do okresowej utraty świadomości. Seria innych badań wykazała, że 60% mężczyzn bijących swoje żony doznało wcześniej urazu głowy. Sam uraz nie musi być powodem agresji, ale może upośledzić zdolność jej kontrolowania.

Sprawcy z padaczką skroniową - przemoc mająca związek z padaczką przejawia się w rozmaitych formach: od napadów rozdrażnienia, po wybuchy wściekłości. Może to być beładna przemoc, po której następuje amnezja lub narastanie gniewu, a w punkcie kulminacyjnym występowanie drgawek. Zwykle napadom padaczkowym towarzyszą zmiany świadomości (stan dezorientacji, poczucie nierealności), niekiedy zaburzone zachowanie. Mogą pojawić się omamy wzrokowe i słuchowe. Zaburzeniom towarzyszy często lęk, niepokój, depresja, nienawiść. Częściej na opisywany zespół zaburzeń cierpią mężczyźni. Napady występują nagle, bez widocznego powodu. Zaczyna się od przemocy werbalnej, nagłego potoku przekleństw i bluźnierstw, warczenia, szczerzenia zębów, groźnych pomruków. Fizyczna przemoc (jeśli do niej dochodzi) przybiera często formę kopania, drapania, plucia, gryzienia. W odróżnieniu od osób z osobowością nieprawidłową, osoby cierpiące na tę formę zaburzeń odczuwają po ataku wyrzuty sumienia. Ważne jest właściwe zdiagnozowanie padaczki skroniowej, gdyż ataki padaczkowe powodujące wybuchy przemocy można leczyć.

Sprawcy z zaburzeniami psychicznymi - istnieje grupa chorób charakteryzująca się poważnym zaburzeniem związków człowieka z rzeczywistością. Są to: schizofrenia, choroby afektywne, zespoły związane z nadużywaniem narkotyków, psychozy związane z odstawieniem alkoholu. W ostrej psychozie sprawca może być niebezpieczny zarówno dla siebie, jak i otoczenia. W takich sytuacjach niezbędna jest pomoc psychiatryczna.

Postępowanie w sprawach o leczenie regulują przepisy ustawy o ochronie zdrowia psychicznego, a schematy przebiegu postępowania o leczenie i o ubezwłasnowolnienie stanowią załączniki do publikacji.

Niejednokrotnie członkowie Grup Roboczych borykają się z **zachowaniami osób stosujących przemoc**, z którymi na co dzień stykają się osoby krzywdzone:

- próby przekonania wszystkich, że przemoc to wypadek, zbieg nieszczęśliwych okoliczności i wydarzeń, że to nie była jego wina,
- bagatelizowanie sytuacji, do której doszło i skutków przemocy – „właściwie nic takiego się nie stało”,
- przedstawianie swojego zachowania jako uzasadnionego wymierzenia zasłużonej kary (np. bo źle wywiązuje się ze swoich obowiązków domowych, „bo zupa była za słona”),
- odwoływanie się do wyższych racji i argumentów, że w ten sposób wyraża troskę o dom, rodzinę itp. – „to dla jej/ich dobra”.

Substancje zmieniające świadomość wpływają generująco na stosowanie przemocy – alkohol jest czynnikiem zwiększającym ryzyko wystąpienia przemocy.

Alkohol ogranicza zdolność kontrolowania zachowania, jednak jego **używanie (uzależnienie) nie jest okolicznością łagodzącą**, a sprawca czynów dokonanych pod wpływem alkoholu ponosi za nie pełną odpowiedzialność.

Osoby doświadczające przemocy

Osoby krzywdzone funkcjonują w specyficznych warunkach i ich zachowanie jest niejednokrotnie trudne do zrozumienia, także dla osób pomagających. Jako Grupy Robocze jesteśmy w szczególnej sytuacji, ponieważ ustawodawca nałożył na nas obowiązek udzielania pomocy w postaci pracy w procedurze Niebieskie Karty. Osoby krzywdzone zwykle:

- są postrzegane, jako mające większe możliwości obrony niż dziecko – są dorosłe,
- mają niską samoocenę,
- przyjmują bierne mechanizmy radzenia sobie z przemocą,
- są niezdolne do obrony, często całkowicie podporządkowane partnerowi, z wyuczoną bezradnością,
- są pogrążone w niepokoju, ciągłym lęku i depresji, wyizolowane społecznie,
- są trudne w kontakcie (w wyniku doświadczania przemocy przez lata),
- są zagubione i nie zawsze chcą lub potrafią skorzystać z pomocy,
- budzą ambiwalentne uczucia: z jednej strony współczucie a z drugiej strony irytację i złość z powodu swojej bezradności, bezwolności oraz przyzwalania na przemoc.

Zachowania są wynikiem doświadczania długotrwałej przemocy, podejmowania nieudanych prób, borykania się z problemami emocjonalnymi. Osoby doświadczające przemocy pozostają pod nieustanną kontrolą agresora (sytuacja finansowa, społeczna, rodzinna) i jednocześnie żyją z piętnem społecznym (tzw. predyspozycje). Ponadto mogły doznawać przemocy w przeszłości (dzieciństwie, wcześniejszym związku) i mieć zachwianą wytrwałość z powodu doświadczania permanentnego stresu. Niejednokrotnie traktują miłość jak uzależnienie; podejmują próby odejścia i wracają. Tkwienie w toksycznym związku powoduje brak sił na dokonywanie zmian.

Zwykle ludzie zadają sobie pytanie „dlaczego ona jeszcze nie odeszła?”. Taka refleksja, uniemożliwiająca skuteczne pomaganie, może towarzyszyć członkowi Grupy Roboczej. Przyczyn jest wiele, ponieważ ofiary:

- lękają się zemsty lub nasilenia agresji,
- obawiają się niezaspokojenia potrzeb własnych i dzieci (mieszkanie, jedzenie, ubranie, brak własnych dochodów) pomimo pozostawania w sytuacji nie do zniesienia,
- boją się, że ujawnienie przemocy może spowodować wstyd, upokorzenie, zakłopotanie,
- są silnie uzależnione od partnera; porzucenie zadziała destrukcyjnie na psychikę; kochają sprawcę lub litują się nad nim,
- zapominają przykre incydenty, mają skłonność do pamiętania tylko dobrych chwil,
- są przeświadczone, że taki sposób funkcjonowania w związku jest prawidłowy,
- kultywują wartości religijne, niepozwalające na odejście i rozwód,
- mają niskie wykształcenie, brak kwalifikacji zawodowych, posiadają małe dzieci,
- są izolowane, pozbawiane środków umożliwiających odejście,
- mają urazy fizyczne uniemożliwiające odejście,
- wierzą w obietnice poprawy,
- obawiają się o los dzieci pozostawionych (ewentualnie) w domu,
- doświadczają prania mózgu.

Osoby krzywdzone **podejmują działania**, które są doraźne i nie nastawione na rozwiązania. Dlatego niełatwo jest zrozumieć takie postępowanie:

- rozmawiają z krzywdzącym partnerem, usprawiedliwiają się przed nim, chcą wzbudzić u niego poczucie winy, przekonać o swoim cierpieniu; często prowokuje to ataki złości i agresji sprawcy,
- nakłaniają do składania obietnic zaprzestania przemocy, osoba doświadczająca przemocy odwołuje się do sumienia, moralności, miłości - to przynosi efekty tylko w początkowym okresie przemocy,
- grożą: powiadomieniem policji, rozwodem, odebraniem dzieci; zwykle nie spełniają gróźb, a to powoduje u stosującego przemoc wzrost poczucia bezkarności,

- unikają ataku: wychodzą z domu, nie reagują na zaczepki,
- bronią się biernie: zasłaniają się przed uderzeniami, co nasila agresję,
- obierają strategię poniżającą: całkowicie podporządkowują się, pozwalają się poniżać, a to z kolei powoduje utratę szacunku do siebie,
- aktywnie bronią się: podejmują walkę, narażając się na zwiększenie agresji, a z drugiej strony stają się również sprawcą.

Różne są przyczyny pozostawania w związkach, w których dochodzi do aktów przemocy. Badane osoby doświadczające przemocy wskazują na:

- uwarunkowania kulturowo-religijne (*dziecko musi mieć ojca, taki jest los kobiety, trzeba nieść swój krzyż*),
- uwarunkowania środowiskowe (*nie można donosić na swojego syna, ojciec bił matkę, mnie bił mąż, syn jeszcze nie jest taki zły*),
- rzeczywiste uzależnienie finansowe od osoby stosującej przemoc (brak własnego mieszkania, niskie dochody, niska emerytura),
- własne doświadczenia, niewiedzę (*a bo to inni mają lepiej?, nie wiedziałam, gdzie szukać pomocy*),
- miłość do sprawcy (ofiara chce zmiany, a nie izolacji od sprawcy, którego kocha),
- wiarę w to, że będzie lepiej (*przecież bywało lepiej, on się zmieni, opamięta się*),
- wstyd (*wszyscy go lubią, cenią, nikt mi nie uwierzy, to że mną jest coś nie tak, to wstyd, że taką córkę wychowałam*),
- strach przed partnerem (grozi: *zrobię z ciebie wariatkę, zamknę cię w domu starców*).

Wcześniejsze doznawanie przemocy powoduje, że ofiary są przekonane, iż złe traktowanie jest czymś normalnym, a bez terapii mogą żyć w przekonaniu, iż miłość oznacza uzależnienie i poddanie się partnerowi. To nie predyspozycje osobowościowe są przyczyną, lecz doświadczanie przemocy zwiększa prawdopodobieństwo ponownych traumatycznych doświadczeń. Poza przypadkami, kiedy kobieta doznawała już krzywdzenia nie ma żadnego typowego portretu osoby doświadczającej przemocy. Żaden z typów osobowości nie predysponuje do takich doświadczeń. Natomiast u każdego człowieka, niezależnie od płci, wykształcenia, rasy, wieku czy statusu materialnego może rozwinąć się zespół objawów charakterystycznych dla osób doznających przemocy (jeżeli długotrwale będzie jej poddawany).

Skutki doznawanej przemocy

Osoby pracujące w procesie pomagania metodą procedury Niebieskie Karty konieczne muszą zwracać uwagę również na inne aspekty – skutki doznawanej przemocy: psychiczne i fizyczne.

Konsekwencje psychiczne

Do najczęściej obserwowanych skutków doznawania przemocy należą: syndrom wyuczonej bezradności, zespół stresu pourazowego, syndrom sztokholmski i mechanizm błędnego koła.

Syndrom wyuczonej bezradności to poddanie się, bierność i rezygnacja z prób poprawy sytuacji. Wynika z przekonania, iż żadne działania nie mają sensu a wszelkie próby zmiany sytuacji będą bezskuteczne. Zwykle działania podejmowane na początku doznawania przemocy nie przynoszą pozytywnych efektów i wówczas osoba doświadczająca przemocy nabiera przekonania, że nic nie da się zrobić, aby przemoc zatrzymać. Syndrom, to również brak umiejętności korzystania z zasobów otoczenia lokalnego, rodziny, brak umiejętności i kompetencji społecznych.

Do syndromu prowadzi **technika prania mózgu**, czyli manipulacja stosowana systematycznie, w celu zmiany czyjegoś przekonania, poglądów, a także zmiany osobowości (uczuć, potrzeb, postaw) tak, aby osoba manipulowana działała zgodnie z oczekiwaniami osoby stosującej przemoc. Metodami są np:

- izolacja - odcinanie od źródeł wsparcia z zewnątrz, zniechęcanie do kontaktów koleżeńskich, a także rodzinnych, ograniczanie wyjścia z domu, kontrolowanie rozmów, sms-ów, e-maili, listów, zachęcanie do porzucenia pracy,
- monopolizacja uwagi - koncentrowanie uwagi osoby krzywdzonej na działaniach krzywdzącego tak, aby wciąż o tym myślała: sms, dawanie do zrozumienia, że jest śledzona,

- doprowadzenie do wyczerpania - ograniczanie snu i odpoczynku, ciągłe i bezsensowne, także sprzeczne zadania, prowadzące do wyczerpania,
- wymuszanie niechcianych praktyk seksualnych,
- zastraszanie - wywołanie lęku i depresji obejmuje grożenie, poniżanie, ośmieszanie, demonstracyjne akcentowanie władzy i mocy, aby osoba doświadczająca nabrała przekonania o sile i możliwościach sprawcy,
- stosowanie na przemian kar i nagród, aby utrudnić ocenę sytuacji i zmniejszyć opór osoby doświadczającej tego działania.

Konsekwencją tego typu wpływów jest zniekształcony obraz własnej osoby – jednostki doświadczające przemocy uważają, że są głupie, złe, nieudolne, czują się winne i często uważają, że zasłużyły na karę. Towarzyszą temu ciągły lęk oraz poczucie, że robią coś złego. Krzywdzący natomiast czuje się bezkarny i usprawiedliwiony.

Zespół stresu pourazowego (PTSD, Posttraumatic Stress Disorder), czyli zaburzenia psychiczne występujące u ofiar przemocy, także u ofiar terrorystów i przestępstw niebezpiecznych dla życia i zdrowia. Powstaje u ludzi, którzy przeżyli szczególnie ciężkie wydarzenia, zagrażające ich życiu lub życiu ich bliskich, np. klęska żywiołowa (powódź, pożar, trzęsienie ziemi), wojna, wypadek drogowy, obóz koncentracyjny, przestępstwo kryminalne, przemoc fizyczna, gwałt. Poczucie bezpieczeństwa i zaufania załamuje się, gdy sytuacje zagrażające są spowodowane przez innych ludzi.

W kontakcie z osobami krzywdzonymi członkowie Grupy Roboczej mogą zaobserwować trzy kategorie objawów stresu pourazowego:

1. *Nadmierne pobudzenie* - ciągła gotowość zmierzenia się z niespodziewanym zagrożeniem; system nerwowy po przeżytym urazie jest w stanie pobudzenia, a jeżeli uraz trwa dłuższy czas - pobudzenie może być chroniczne (zwiększona czujność, ciągłe oczekiwanie niebezpieczeństwa, dolegliwości psychosomatyczne, koszmary, niespokojny sen).
2. *Wtargnięcia* (fłaszowanie od ang. *flash*) - wspomnienia urazowe pojawiające się, kiedy niebezpieczeństwo minęło (w postaci: obrazów, wrażeń, koszmarnych wspomnień, z których nie można się wyzwolić). Przeżycie może być wywołane przez błahe, nieistotne bodźce, nie mające nic wspólnego z „tamtą sytuacją”; charakterystyczne są emocje tak silne, jak wówczas, kiedy przemoc miała miejsce. Sny osoby flaszującej są traumatyczne, z wielokrotnymi nawrotami i intensywnością przeżywania na równi z rzeczywistością. Obrona osoby skrzywdzonej przed tymi doznaniem może prowadzić do pogłębiania wstrząsu pourazowego.
3. *Zawężenie* - rezygnacja z aktywności, odrętwienie, utrata zdolności odczuwania, obojętność na ból (np. nadmierny spokój), brak inicjatywy; zwykle aktywność życiowa jest ograniczona do działań pozwalających przetrwać.

W ramach PTSD wyodrębniono **syndrom kobiety bitej** - w relacji między kobietą i mężczyzną powtarza się cyklicznie przemoc, w wyniku której pojawia się lęk, zaburzenia depresyjne, niska samoocena, poczucie winy, poczucie beznadziejności sytuacji.

Syndrom sztokholmski polega na identyfikacji osoby doznającej przemocy z osobą krzywdzącą, w tworzeniu między nimi więzów uczuciowych; sytuację osób krzywdzonych można porównać do sytuacji zakładników, którym porywacze z jednej strony grożą śmiercią a z drugiej są dla nich mili.

Mechanizm błędnego koła jest skutkiem odczuwanym nie tylko przez osoby doznające przemocy, lecz również w kolejnych pokoleniach, przez wszystkich członków rodziny. Osoba krzywdzona nie potrafi obronić siebie i dzieci, skutkiem czego w dorosłym życiu one również nie będą potrafiły obronić swoich bliskich. Prawdopodobne jest powielanie modelu życia rodziny doświadczającej przemocy (model dobrze znany, w związku z czym dzieci doświadczające przemocy podświadomie poszukują w przyszłości partnera, który zapewni powielenie takiego związku i takich ról – badania wskazują na 32% respondentów).

Innymi skutkami doświadczania przemocy mogą być zaburzenia emocjonalne, zaburzenia osobowości (charaktero- i socjopatie), wrogość w stosunku do otoczenia, stosowanie przemocy wobec słabszych. Osoba doświadczająca przemocy może objawiać różne osobowości w zależności od tego, z kim w danej chwili przebywa, mieć trudności w relacjach interpersonalnych, przejawiać zachowania autodestrukcyjne (rozzutność, obżarstwo, uzależnienia), podejmować próby samobójcze i samookaleczenia.

Konsekwencje fizyczne

Badania amerykańskie pokazały, że 30 % obrażeń, z jakimi kobiety zgłaszały się do lekarza było skutkiem pobicia przez partnera, a żeńskie ofiary morderstw aż w 70% straciły życie w wyniku doznawanej przemocy. Przykładami konsekwencji fizycznych są: obrażenia narządów wewnętrznych, złamania i zwichnięcia kości, urazy kręgosłupa, wstrząśnienia mózgu, podbite oczy, wybite zęby, zagrożenia ciąży.

Sytuacje trudne, jakich mogą doświadczać członkowie Grup Roboczych (niezrozumienie zachowania osób krzywdzonych), wynikają również z modelu życia, w którym one funkcjonują. Określa się je, jako pułapki: psychiczną, sytuacyjną, lęku i wyuczonej bezradności.

Pułapka psychiczna

- osoba krzywdzona czuje się odpowiedzialna za związek,
- czas i wysiłek włożony w przeszłości w podtrzymywanie relacji ma duże znaczenie w podejmowaniu decyzji,
- ocenia swoją wartość przez pryzmat wkładanego wysiłku (to inwestycje psychiczne, które okazały się zbędnie angażowane w przypadku odejścia).

Pułapka sytuacyjna

- korzyści z pozostawania w związku są większe niż zyski z odejścia,
- dużo zainwestowała w związek – odczuwa brak alternatywy,
- obawia się odwetu w przypadku odejścia,
- ma poczucie pozostawania w sytuacji bez wyjścia.

Pułapka lęku

- nierealne, przesadne wyobrażenie, co się stanie w przypadku rozwiązania konstruktywnego,
- poczucie, że nie da rady przeżyć samodzielnie,
- strach przed samotnością,
- lęk przed „nowym” jest większy niż obawa dalszego cierpienia.

Pułapka wyuczonej bezradności

- warunkowana przeżyciami obecnymi i z przeszłości, także z dzieciństwa,
- utrata umiejętności przewidywania, czy podejmowane działania będą miały określony skutek,
- używanie coraz mniejszej liczby alternatywnych rozwiązań,
- poczucie chronicznej bezradności.

Dzieci doświadczające przemocy

Podstawowe normy i wartości przekazuje nam rodzina. Dzieci doświadczające przemocy, a także będące jej świadkami, czerpią podstawowe wzorce i uczą się zachowań agresywnych obserwując rodziców. Chociaż nie wszystkie dzieci po takich doświadczeniach w dorosłym życiu są skłonne do agresji, to jednak co szóste krzywdzone dziecko jako dorosły stosuje przemoc.

SFERY KRZYWDZENIA DZIECI

Przemoc, jako naruszenie praw i dóbr osobistych: obraźliwe słowa, straszenie, nieprzespana noc (awantura rodziców), pobicie jako kara, zakaz korzystania z pożywienia.

Przemoc, jako skutek działania intencjonalnego: rzucanie przedmiotem, uderzanie w twarz, dręczenie dziecka, poniżanie.

Przemoc, jako przyczyna osłabienia zdolności do samoobrony: przewaga fizyczna, ucieczka wystraszonego dziecka z domu, poczucie bezsilności wobec agresji.

Przemoc, jako ponoszone szkody (w trakcie stosowania i po ustaniu): zaburzenia lękowe, utrata wiary w możliwość zmiany, zniszczenie przedmiotów.

Nie ulega wątpliwości, że nie każda ofiara krzywdzenia zostaje sprawcą, ale prawdopodobnie **każdy sprawca doznał w dzieciństwie przemocy** ze strony bliskich. Dzieci doznające przemocy uczą się od rodziców dwóch ról: ofiary i sprawcy. W dorosłym życiu mogą zachowywać się w zależności od sytuacji: przyjmować rolę ofiary wobec silniejszego partnera i rolę agresora wobec słabszego, np. wobec

dziecka. Częściej mężczyźni stają się sprawcami przemocy wobec partnerki oraz dzieci, natomiast kobiety zwykle są krzywdzone w relacjach z partnerem, natomiast agresorami są wobec dzieci.

RODZAJE PRZEMOCY STOSOWANEJ WOBEC DZIECI

PRZEMOC FIZYCZNA - izolacja, narażanie na niebezpieczeństwo, policzkowanie, szczypanie, parzenie, bicie otwartą ręką, bicie pięścią, bicie przy użyciu narzędzia, rzucanie przedmiotami, popychanie, duszenie.

PRZEMOC SEKSUALNA - dotykanie okolic intymnych i genitaliów dziecka, traktowanie jak partnera seksualnego, wymuszanie do pozowania, obnażanie się wobec dziecka, dotykanie mimo sprzeciwu, zawstydzanie komentarzami erotycznymi, z podtekstem erotycznym, wulgarnymi, a także zmuszanie do oglądania treści seksualnych, gwałt, dziecko – świadek seksu.

PRZEMOC PSYCHICZNA/EMOCJONALNA - wzbudzanie poczucia winy, nadmierna kontrola, szantażowanie, odrzucenie, niewspieranie emocjonalne, straszenie, wyśmiewanie, wyzywanie, obrażanie.

ZANIEDBANIE - pozostawianie bez opieki, zaniedbanie edukacji i rozwoju dziecka, brak opieki lekarskiej, szczepień ochronnych, nieutrzymywanie higieny dziecka, nieprzygotowywanie posiłków, wydzielanie pożywienia/zakaz dostępu do jedzenia, jako kara.

Generowaniu trudności wychowawczych, a w konsekwencji tworzeniu sytuacji sprzyjających krzywdzeniu dziecka sprzyjają **niewłaściwe postawy rodziców**;

W załączniku znajduje się narzędzie pozwalające pod tym kątem analizować sytuację rodziny.

Brak poczucia bezpieczeństwa i ochrony przed zagrożeniami ze strony rodziców uczy dziecko postrzegać świat, jako niebezpieczny w dorosłym życiu - panować nad nieprzyjaznym otoczeniem poprzez agresję i siłę fizyczną. Dzieciom z rodzin dotkniętych problemem przemocy często brakuje umiejętności społecznych i interpersonalnych, bez których trudno tworzyć w przyszłości zdrowo funkcjonujący związek. Traumatyczne doświadczenia wpływają na sferę psychiczną i fizyczną dzieci.

W sferze funkcjonowania psychicznego można zaobserwować między innymi: problemy emocjonalne, wzmożoną czujność, drażliwość, strach, niepokój, lęk przed śmiercią, poczucie winy, ataki na ciało, próby samobójcze, zachowania regresywne, nieprawidłowy rozwój osobowości, zaburzenia funkcji poznawczych, nadpobudliwość psychoruchową, zaburzenia snu, łaknienia, seksualizację zachowań i mowy.

Natomiast funkcjonowanie społeczne jest obciążone brakiem zaufania, trudnościami w nawiązaniu i utrzymaniu bliskich relacji, niezdolnością do odczuwania, nierealistycznymi oczekiwaniami wobec otoczenia, nadmierną zależnością lub tendencją do dominacji. Możliwe są również: alkoholizowanie się, prezentowanie postaw antyspołecznych i wiele innych.

Przemoc wobec osób starszych

Okres senioralny można podzielić na cztery fazy:

- 55 - 65 rok życia - proscenium starości,
- 65 - 75 rok życia - wczesna starość, wiek laureatów, trzeci wiek,
- 75 - 88 rok życia - sędziwa starość,
- 85 i więcej - późna starość, czwarty wiek, czas opieki.

Krzywdzeniu osób starszych sprzyjają podtrzymywane w ich postawach życiowych stereotypy. Badane osoby starsze doświadczające przemocy mówią o:

- uwarunkowaniach kulturowo - religijnych: „*taki jest los kobiety*”, „*trzeba nieść swój krzyż*”,
- uwarunkowaniach środowiskowych: „*nie można donosić na swojego syna*”, „*ojciec bił matkę, mnie bił mąż, syn jeszcze nie jest taki zły*”,
- rzeczywistej zależności finansowej od osoby stosującej przemoc: brak własnego mieszkania, niskie świadczenie pieniężne,
- własnych doświadczeniach, niewiedzy: „*a bo to inni mają lepiej?*”, „*a kto mi pomoże?*”,
- wierzą w to, że będzie lepiej: „*on się opamięta*”, „*tak mu teraz trudno*”,
- wstydzie: „*a kto mi uwierzy?*”, „*wstyd, że taką córkę wychowałam*”,
- strachu przed osobą krzywdzącą, która grozi: „*zrobię z ciebie wariatkę*”, „*w domu starców będziesz miała lepiej*”.

INTERWENCJA W ŚRODOWISKU UPRAWNIENIA PRACOWNIKÓW SOCJALNYCH

Wykorzystanie narzędzi

Rozporządzenie w sprawie procedury Niebieskie Karty określa, że „wszystkie działania są dokumentowane”, a dalej „w przypadku podejrzenia popełnienia przestępstwa, dokumenty o których mowa (...) są przekazywane organom właściwym do prowadzenia postępowania przygotowawczego”.

Nie ma zatem katalogu wymaganych dokumentów, z wyjątkiem sprecyzowania, w jakich sytuacjach należy wypełniać/wręczać formularze A, B, C i D Niebieskiej Karty. Dokumentem określonym prawnie jest jeszcze zaświadczenie lekarskie o przyczynach i rodzaju uszkodzeń ciała związanych z użyciem przemocy w rodzinie.

Prowadząc sprawy indywidualne praktycznie jest gromadzić je w jednej teczce, a każdy wpływ kolejnego formularza A **traktować, jako tę samą sprawę – procedurę**. Oznacza to, że konkretnej rodzinie pomaga zawsze ta sama, jedna Grupa Robocza, czyli ten sam policjant dzielnicowy, pracownik socjalny, nauczyciel, pielęgniarka, członek komisji.

Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie w art. 9 d (ust. 1 – 4) wymienia cztery podstawowe zasady dotyczące prowadzenia procedury Niebieskie Karty:

Podjęcie interwencji w środowisku wobec rodziny dotkniętej przemocą nie wymaga zgody osoby dotkniętej przemocą w rodzinie.

Wszczęcie procedury w przypadku powzięcia w toku czynności służbowych lub zawodowych podejrzenia stosowania przemocy lub w wyniku zgłoszenia dokonanego przez członka rodziny/świadka.

Procedura to ogół podejmowanych i realizowanych czynności przedstawicieli podmiotów.

Przedstawiciele podmiotów realizują procedurę w oparciu o zasadę współpracy.

Przydatność narzędzi jest zdeterminowana warunkami rozpoczęcia procedury:

- wszczęcie następuje w przypadku powzięcia podejrzenia stosowania przemocy w toku czynności zawodowych/służbowych,
- wszczęcie następuje w wyniku dokonanego zgłoszenia przez członka rodziny lub przez świadka.

Oraz porównaniem z warunkami zakończenia procedury:

- ustanie przemocy w rodzinie i uzasadnione przypuszczenie o zaprzestaniu dalszego stosowania przemocy w rodzinie oraz po zrealizowaniu indywidualnego planu pomocy,
- rozstrzygnięcie o braku zasadności podejmowania działań.

Można przyjąć roboczo uproszczenie, że są to dwie sytuacje: mamy do czynienia ze zjawiskiem przemocy lub sytuacja nie jest związana z przemocą w rodzinie.

Nieprawidłowo postawiona diagnoza w początkowym etapie pracy spowoduje trudności w podjęciu decyzji o zakończeniu procedury, ponieważ nie będzie możliwe obserwowanie zmiany wynikającej z procesu współpracy podmiotów procedury i rodziny.

Podstawowym założeniem, na podstawie którego Grupy Robocze mogą przyglądać się sprawie, a nawet jeszcze wcześniej, na etapie przed powzięciem podejrzenia, jest rozpoznanie zjawiska przemocy przez analizę:

1. CZY WYSTĘPUJE DYSPROPORCJA SIŁ: fizycznych, ekonomicznych, psychicznych,
2. CZY KTOŚ DĄŻY DO SPRAWOWANIA KONTROLI,
3. KTO KOGO BOI SIĘ,
4. KTO NARUSZA PRAWA DRUGIEJ OSOBY.

Analizowanie należy rozumieć jako pracę narzędziami, które pomogą przeprowadzić rozmowy z osobami stosującymi przemoc i doświadczającymi przemocy, a także przyjrzeć się określonej sytuacji w kontekście symptomów, czy determinantów występowania przemocy. (Kilka narzędzi znajduje się w załącznikach.) Nie są to jedyne możliwe do wykorzystania, ponieważ ustawodawca nie narzucił takiego katalogu. Możliwe jest więc podejmowanie prób tworzenia własnych narzędzi, adekwatnych poszczególnym podmiotom pracującym w modelu Niebieskiej Karty lub wspólnych.

Zastosowanie narzędzi ma za zadanie ułatwić Grupie Roboczej również podejmowanie, realizowanie i monitorowanie działań. Pozwoli też określić, czy został zrealizowany Indywidualny Plan Pomocy, czy występuje przemoc. Znajdująca się w załączniku propozycja dokumentu karta „Monitoring Działań” nie tylko pozwala chronologicznie przedstawiać działania, lecz również protokołować spotkania i potwierdzać obecność. Warto pamiętać, że narzędzia mają pomagać, a nie biurokratyzować; ustalając Indywidualny Plan Pomocy określimy: co, kiedy i jak ma zostać zrobione przez członków rodziny i przez podmioty tworzące Grupę Roboczą.

Plan powinien zawierać zmiany, które mają być efektem działań pomocowych. Wówczas zakończenie procedury Niebieskiej Karty będzie sygnałem, że Grupa Robocza ma zaufanie do zdolności samodzielnego rozwoju rodziny. Natomiast GR lub monitorujący przedstawiciel jednego z podmiotów stanie się zasobem, który służy wspieraniu i ukierunkowaniu funkcjonowania. Zakończenie podkreśli możliwości i zdolności rodziny do radzenia sobie z problemami i do osiągnięcia celów.

Umiejętności osób pomagających

W pracy z rodzinami doświadczającymi przemocy niezwykle ważne są umiejętności własne wszystkich osób pomagających. Na pewno warto wykorzystać te, które wymieniono omawiając sytuację wypełniania formularza A przez interweniujących policjantów (niesugerowania się pierwszym wrażeniem, nie determinowania, dokładnego rozeznania sytuacji, znajomości specyfiki zjawiska przemocy domowej).

Ważnym aspektem są osobiste bariery w pomaganiu, których uświadomienie może być pomocne w zaproponowaniu Przewodniczącemu zespołu (w uzasadnionych przypadkach) odsunięcie od konkretnej sprawy. Z zasad tego obszaru pracy wynika również - możliwy do wprowadzenia w Grupach Roboczych - podział na „podgrupę” prowadzącą rozmowę z krzywdzącym i „podgrupę” prowadzącą rozmowę z osobą doświadczającą krzywdzenia. Zapewni to komfort pracy członkom GR, ułatwi przyjęcie postawy nie zajmowania stanowiska „za” i „przeciwko” komuś. Zadaniem Grupy Roboczej, czy też ideą pomagania w procesie Niebieskiej Karty jest bycie przeciw przemocy, a nie przeciw osobie.

Z pewnością warto pamiętać o kilku innych zasadach pomagania

ZASADA AKCEPTACJI OSOBY - respektowanie osoby stosującej przemoc i doświadczającej przemocy ze wszystkimi problemami i trudnościami; szacunek dla osoby – „nie” dla patologicznych zachowań.

ZASADA KOMUNIKACJI - nawiązanie interakcji opartej na jasności i precyzji używanych pojęć, terminów, a także rozumienie swoich intencji i wypowiedzi.

ZASADA INDYWIDUALIZACJI - przyjęcie stanowiska „*znowu to samo*”; taki sam jest schemat, fazy, natomiast człowiek i ból są inni.

ZASADA UCZESTNICTWA - pomagający musi od samego początku aktywnie i świadomie uczestniczyć w tym procesie, aby osoby były w stanie przełamać niechęć do aktywności i odzyskać równowagę psychiczną, zaangażować wszystkie swoje siły w proces działań korygujących i naprawczych.

ZASADA ZAUFANIA I POSZANOWANIA PRYWATNOŚCI - każda osoba zaangażowana w procedurę NK musi mieć przekonanie, że wszystkie informacje, jakich udziela w trakcie wywiadów zostaną wykorzystane wyłącznie na użytek rozwiązania problemów, nie będą obiektem „debaty publicznej”, czyli nie mogą być przedmiotem dyskusji poza kręgiem zawodowym osób zaangażowanych w proces pomocy (reguły prawne, w tym ustawa o ochronie danych osobowych).

ZASADA SAMOŚWIADOMOŚCI - każdy członek ZI/GR i członek rodziny doznającej przemocy ma własny system motywacji i oceny zjawisk. Należy oddzielić stosunki z tymi „podopiecznymi”, czyli motywację zawodową i konieczność służenia pomocą potrzebującym, od osobistych preferencji czy uprzedzeń. Każdy z członków Zespołu/Grupy spotyka się w swej codziennej praktyce zawodowej z dużą liczbą problemów i osób wywodzących się z różnych środowisk, o różnych systemach wartości. Trudno uniknąć osobistych impulsów, będących efektem własnych doświadczeń i przeżyć życiowych, a jednocześnie nie warto odnosić się do nich, gdyż są osobistą perspektywą.

Błędy w pomaganiu

Pracując w bezpośrednim kontakcie z osobami doświadczającymi przeżyć traumatycznych niełatwo uniknąć błędów. Badania pokazują, że najczęściej popełnianymi są:

- niedowierzanie, pomniejszanie problemu (*to niemożliwe!, naprawdę?, także reakcje niewerbalne: odsunięcie ciała, wyłączenie spojrzenia itp.*),
- pytania sugerujące odpowiedzialność osoby krzywdzonej (*co Pani zrobiła, że mąż tak zareagował?, zaczęła Pani krzyczeć?*),
- dystans pomagającego (*chłód emocjonalny, zbytnia techniczność w kontakcie*),
- diagnozowanie w trakcie relacjonowania traumatycznych przeżyć,
- postrzeganie przemocy jako konfliktu partnerów (*brak umiejętności zastosowania narzędzi, własnych umiejętności w pomaganiu lub wyparcie własnych, trudnych doświadczeń z przeszłości/terazniejszości*),
- wzmacnianie uległości maltretowanej (*może gdyby Pani ugotowała ten krupnik nie doszło by do tego?, proszę na przyszły raz nie podnosić głosu*),
- pomoc nieadekwatna do sytuacji (*np. pomoc pieniężna w sytuacji, kiedy osoba potrzebuje wsparcia emocjonalnego*),
- kierowanie do innych miejsc bez wiedzy o ofercie pomocowej (popularnie nazywane „*spychoterapią*”),
- kierowanie na terapię bez podjęcia działań powstrzymujących.

Źródeł błędów i trudności można poszukiwać w czynnikach osobistych.

Przekonania o przemocy domowej

W rozpoznaniu własnych przekonań mogą pomóc pytania:

- jakie mam przekonania odnośnie roli kobiety, mężczyzny, dziecka w rodzinie?,
- jakimi mitami, przysłowiami, żartami, stereotypami posługuję się, by usprawiedliwić przemoc, by o niej opowiadać?,
- w jaki sposób myślę, co myślę o ofiarach przemocy domowej, sprawcach, świadkach?,
- jakie porzekadła czy przekonania dotyczące używania siły wobec słabszych członków rodziny są popularne w moim środowisku?,
- czy jestem skłonny/a nazwać przemoc w rodzinie przemocą, czy raczej zlekceważyć ją, sprowadzając do miana awantury?,
- czy jestem skłonny/a zrozumieć zachowania ofiar przemocy, czy łatwiej przychodzi mi usprawiedliwienie sprawcy?

Doświadczenia związane z przemocą

Większość z nas w różnych etapach życia spotyka się z przemocą (różne formy), jako świadek, ofiara, bądź jako sprawca. Należy uświadomić sobie jakie są nasze doświadczenia związane z krzywdzącym traktowaniem słabszych lub z doświadczaniem przemocy, czy bycia jej świadkami; jakie postawy prezentowaliśmy wówczas, jakie prezentujemy teraz, na ile determinują one nasze możliwości pomagania.

Uczucia i emocje

Pomagając niejednokrotnie przeżywamy lęk, złość, gniew, bezradność, frustrację, niechęć. Brak umiejętności rozpoznawania własnych uczuć może powodować skłonność do obwiniania innych i traktowania ich, jako przyczyny złego samopoczucia. Wówczas wobec tych osób (wspomaganych) zaczynamy przejawiać agresję, niechęć: werbalnie i niewerbalnie. To doprowadza do ich zniechęcenia. Z negatywnymi emocjami można sobie poradzić (warunkiem jest ich zaakceptowanie); błędem jest drwienie, kpina, tłumienie, zaprzeczanie.

Brak wiedzy o przemocy domowej

Skutkuje niezrozumieniem zachowań osób doświadczających i stosujących przemoc na każdym etapie działania, faz przemocy, czy interwencji. Wzrasta frustracja i irytacja, z których udziałem nie sposób pracować, ponieważ są zdeterminowane brakiem podstawowej wiedzy.

Nieznajomość sposobów pomagania i miejsc pomocy oraz brak procedur postępowania

Interwencja może być skuteczna w sytuacji sprawnego prowadzenia, opartego o znajomość lokalnych miejsc wsparcia i ich oferty pomocowej; pomocna jest również znajomość toku postępowania. To wzmacnia poczucie kompetencji, podnosi skuteczność.

Nieznajomość przepisów prawa i obowiązków instytucji i służb

Brak wiedzy z podstawowego zakresu prawa regulującego dziedzinę oraz nieznajomość funkcjonowania instytucji pomocowych skutkują chwiejnością i niepewnością pomagającego.

Osamotnienie w działaniu

Brak współpracy służb i instytucji wzmacnia u pomagającego frustrację, szybkie zniechęcenie. Czasem wystarczy tylko świadomość, że możemy liczyć na innego profesjonalistę.

Przykre doświadczenia związane z interwencją, pomaganiem

Głównie: oskarżenia o niedopełnienie obowiązków, o przekroczenie uprawnień, także ataki ze strony innych specjalistów, którzy potrzebują „czuć się ważniejsi” w procesie wspierania, również wycofanie wniosku o ściganie przestępstwa oraz rola świadka w procesie sądowym.

Obowiązki pracownika socjalnego

W 2000 roku Zgromadzenie Ogólne Międzynarodowej Federacji Pracowników Socjalnych przyjęło w Montrealu definicję pracy socjalnej:

Praca socjalna jest profesją wspierającą zmianę społeczną, rozwiązywanie problemów powstających w relacjach międzyludzkich oraz wzmacnianie (empowerment) i wyzwalamie ludzi dla wzbogacenia ich dobrostanu. Wykorzystując teorie ludzkich zachowań i systemów społecznych, praca socjalna interweniuje w miejscach, gdzie ludzie wchodzić w interakcje ze swoim środowiskiem. Fundamentalnymi dla pracy socjalnej są zasady praw człowieka i sprawiedliwości społecznej.

Ustawa o pomocy społecznej wskazuje, że te działania mają służyć (art. 45) poprawie funkcjonowania osób i rodzin w ich środowisku społecznym, a prowadzona ma być z osobami i rodzinami oraz ze społecznością lokalną. Do udzielania pracy socjalnej nie ma znaczenia dochód odbiorców, ponadto należy wykorzystywać metody i techniki z poszanowaniem prawa do samostanowienia i godności osoby. Wskazano, że praca socjalna może być oparta o kontraktowanie. Ustawa gwarantuje również osobom i rodzinom prawo do korzystania z poradnictwa specjalistycznego (szczególnie prawnego, psychologicznego i rodzinnego).

Sprecyzowane zostało również, że interwencja kryzysowa (w rozumieniu przepisów pomocy społecznej) jest: zespołem interdyscyplinarnych działań podejmowanych na rzecz osób i rodzin będących w stanie kryzysu. Jej celem jest przywrócenie równowagi psychicznej i umiejętności samodzielnego radzenia i zapobieżenie przejściu reakcji kryzysowej w stan chronicznej niewydolności psychospołecznej.

Rolę i zadania pracownika socjalnego określił ustawodawca w art. 119 ustawy o pomocy społecznej: „świadczenie pracy socjalnej, analizowanie i ocenianie zjawisk, z którego wynika zapotrzebowanie na świadczenia pomocy społecznej. Ponadto pracownik socjalny jest zobowiązany udzielać informacji, pomocy i wskazówek w zakresie rozwiązywania spraw życiowych osobom, które dzięki tej pomocy będą zdolne do rozwiązywania sytuacji trudnych. Pracownik socjalny winien legitymować się umiejętnościami posługiwania się w sposób skuteczny przepisami prawa w realizowaniu swoich zadań zawodowych, także pomagać w uzyskaniu przez osoby/rodziny pomocy w innych instytucjach. W zakresie pracy środowiskowej nałożono na pracownika socjalnego **obowiązek współpracowania** ze specjalistami, aby przeciwdziałać i ograniczać patologie społeczne oraz pobudzania aktywności w społeczeństwie, wzbudzanie działań grup samopomocowych i uczestniczenie w procesie inicjowania, opracowania i wdrażania programów pomocy podnoszącej jakość życia”.

Szczególnym obowiązkiem jest inicjowanie powoływania instytucji pomocowych i nowych form pomocy dla osób potrzebujących.

Procedura Niebieskiej Karty i współpraca pracownika socjalnego są zdecydowanie osadzone w obowiązkach wynikających z ustawy o pomocy społecznej.

Inne obowiązki - nie tylko na pracownika socjalnego - nakłada Kodeks postępowania karnego (art. 304 § 1): **społeczny obowiązek** zawiadomienia policji lub prokuratury spoczywa na każdym, kto dowie się o przestępstwie ściganym z urzędu. W ten sam rodzaj obowiązku wpisuje się przepis art. 12 pkt. 2 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie: świadkowie przemocy w rodzinie powinni zawiadomić policję, prokuratora lub inny podmiot działający na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Natomiast innych charakter mają przepisy art. 304 § 2. kpk i art. 12 pkt. 1 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy (...). Kodeks stanowi, że instytucje samorządowe, które dowiedziały się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu są obowiązane niezwłocznie zawiadomić prokuraturę lub Policję.

Natomiast ustawa nakazuje niezwłocznie zawiadomić (prokuratora lub policję) w sytuacji powzięcia podejrzenia o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu.

Zatem nie tylko w sytuacji uzyskania informacji o popełnieniu przestępstwa, lecz również w sytuacji powzięcia podejrzenia o popełnieniu przestępstwa, istnieje obowiązek zawiadomienia przez pracownika socjalnego policji lub prokuratora.

Pracownik socjalny został zobowiązany w art. 12 a ustawy o przeciwdziałaniu przemocy (...) do interwencyjnego umieszczenia dziecka poza rodziną. Nie jest to przepis pozwalający innym służbom (policji, służbie kuratorskiej, czy pracownikom służby zdrowia) wykorzystywać pracowników socjalnych do umieszczania dzieci poza rodziną.

Ustawa określa natomiast, jakie czynności winien podjąć pracownik socjalny wykonujący obowiązki służbowe w sytuacji bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia dziecka w związku z przemocą w rodzinie.

Pracownik socjalny ma prawo odebrać dziecko z rodziny i umieścić je:

- u innej niezamieszkującej wspólnie osoby najbliższej, w rozumieniu art. 115 § 11 ustawy (Kodeks karny),
- w rodzinie zastępczej,
- w całodobowej placówce opiekuńczo-wychowawczej.

Zatem w pierwszej kolejności pracownik socjalny ma poczynić starania o umieszczenie dziecka pod opieką osoby najbliższej; gradacja ma służyć zminimalizowaniu traumy u dziecka.

Tę decyzję pracownik socjalny podejmuje korzystając z pomocy policjanta i pracownika ochrony zdrowia. **Czynnością podejmowaną przez pracownika** po przybyciu na miejsce zagrożenia życia lub zdrowia dziecka w związku z przemocą w rodzinie jest zatelefonowanie na numer alarmowy 112 i zaczekanie na przyjazd służb. Ich zadaniem będzie stwierdzenie:

- czy osoby są pod wpływem alkoholu,
- czy zdrowie/życie dziecka jest zagrożone w sposób bezpośredni,
- sporządzenie odpowiednich dokumentów własnych,
- wylegitymowanie,
- pomoc w podjęciu przez pracownika socjalnego decyzji,
- pomoc w dalszych czynnościach.

Pracownik socjalny ma w tej sytuacji **prawo do skorzystania z pomocy policji** w jeszcze jeden, szczególny sposób, który określa art. 12 a, ust.3. To przepis zawył i warto go przeanalizować:

„Decyzję, o której mowa (...), pracownik socjalny podejmuje wspólnie z funkcjonariuszem Policji, a także z lekarzem lub ratownikiem medycznym lub pielęgniarką. Przepisy art. 59810, art. 59811 § 3 i art. 59812 § 1 zdanie pierwsze ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. - Kodeks postępowania cywilnego stosuje się odpowiednio”.

Przywołane przepisy kpc określają czynności kuratorów sądowych i zostaną przetransponowane, aby ułatwić ich odczytywanie:

Na podstawie art. 598¹⁰

Na żądanie *pracownika socjalnego* Policja jest zobowiązana do udzielenia mu pomocy przy czynnościach związanych z przymusowym odebraniem *dziecka z rodziny*.

Na podstawie art. 598¹¹ § 3.

Jeżeli *rodzic/opiekun* lub inne osoby przeszkadzają w wykonaniu orzeczenia w miejscu pobytu dziecka, na żądanie *pracownika socjalnego* Policja usunie te osoby.

Na podstawie art. 598¹², § 1.

Przy odbieraniu *dziecka* *pracownik socjalny* powinien zachować szczególną ostrożność i uczynić wszystko, aby dobro *dziecka* nie zostało naruszone, a zwłaszcza aby nie doznało krzywdy fizycznej lub moralnej.

Kolejnym działaniem pracownika socjalnego jest niezwłoczne, nie później niż w ciągu 24 godzin, powiadomienie sądu opiekuńczego (obowiązek).

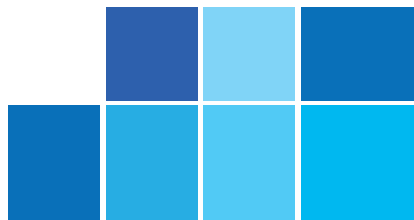
Omówione zasady warto stosować w innych sytuacjach, np.: stwierdzenia przez pracownika socjalnego pozostawania dziecka pod opieką rodziców będących pod wpływem alkoholu.

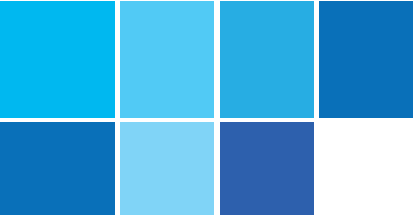
Udział policjanta zapewnia właściwy organ Policji, a określa rozporządzenie MSWiA z 31 marca 2011 r. w sprawie procedury postępowania przy wykonywaniu czynności odebrania dziecka z rodziny w razie bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia dziecka w związku z przemocą w rodzinie. Jego zadania to:

- zażądanie przedstawienia legitymacji pracownika socjalnego,
- ustalenie tożsamości wszystkich obecnych osób,
- zapoznanie się z informacjami posiadanymi przez pracownika socjalnego.

W trakcie (czynności) odbierania przez pracownika socjalnego dziecka z rodziny funkcjonariusz:

- zapewnia bezpieczeństwo osobiste dziecku, pracownikowi socjalnemu, innym uczestnikom postępowania,
- wręcza rodzicom/opiekunom pisemne pouczenie o prawie złożenia do sądu zażalenia, jeżeli nie wręczył wcześniej pracownik socjalny,
- udziela pomocy na wniosek pracownika przy umieszczaniu dziecka poza rodziną,
- zapewnia bezpieczeństwo na etapie umieszczania,
- ustala tożsamość osoby przyjmującej dziecko pod opiekę,
- sporządza notatkę urzędową (wzbogaconą o adekwatne treści).

INTERWENCJA KRYZYSOWA JAKO PROCES POMAGANIA RODZINIE DOŚWIADCZAJĄCEJ PRZEMOCY

Czego unikać na poziomie komunikowania się?

- nazywaj rzeczy po imieniu, zatem nie mów „to, co mąż Pani zrobił”, lecz „mąż uderzył Panią w twarz”,
- nie nazywaj przemocy „zdenerwowaniem”, „podnoszeniem głosu”, czy „brakiem opanowania”. Słowa „miękkie” trywializują problem przemocy domowej, są swoistym przyzwoleniem na przemoc,
- w rozmowie ze stosującym przemoc nie używaj ogólników „nie może Pan tego robić żonie...”, ponieważ zbagatelizuje sytuację lub nie zrozumie przekazu. Zamień takie stwierdzenie na: „wykręca nie ręk żonie jest przemocą, która podlega karze”,
- unikaj określenia „trzeźwość” w sytuacji abstynencji osoby nadużywającej alkoholu,
- unikaj stwierdzeń/opinii wiktyimizujących i ośmieszających osobę krzywdzoną:
„proszę przekazać mężowi, że... (lub przekazać pismo)”
„jakby z nim nie piła, to by do tego nie doszło”
„jaką kartę? Zieloną? A co wybiera się Pani do Stanów” „trzeba by z Panią być dzień i noc, może jeszcze mam spać z Panią?”

Warto wykorzystać narzędzia

W pierwszym etapie, np:

Pięć pytań kluczowych (w celu wypełnienia formularza A)

Skala nasilenia przemocy domowej

Analiza czynników ryzyka wystąpienia przemocy wobec dziecka

Cechy charakterystyczne osób stosujących przemoc

W dalszej pracy, np:

Wywiad ze sprawcą przemocy w rodzinie

Plan bezpieczeństwa

Genogram (uproszczony)

CELE INTERWENCJI

Wywołanie zmian u poszczególnych członków rodziny pozwalających na wychodzenie z kryzysu i przywracanie równowagi umożliwiającej prawidłowe funkcjonowanie.

Przywracanie równowagi psychicznej, aby osoba w kryzysie odzyskała zdolność do samodzielnego przezwyciężenia.

Interwencja, podobnie jak wszystkie metody pracy socjalnej powinna:

- uczyć samodzielności,
- pozwolić rodzinie odpowiadać za jej rozwój,
- uczyć umiejętności skutecznego komunikowania się,
- wspierać rodzinę pozytywnie,
- oferować wsparcie instytucjonalne i materialne w sytuacjach skrajnych, zgodnie z zasadą pomocniczości.

Wówczas istnieje szansa na skuteczność.

Interwencja kojarzy się z działaniem Policji, zatrzymaniem aktów agresji; w tym przypadku jest działaniem jednorazowym, skierowanym na przywrócenie porządku, bezpieczeństwa. Działania pracownika socjalnego również mogą przyczynić się do przerwania przemocy (np. wezwanie Policji). Natomiast in-

terwencja w rozumieniu przywracania porządku i bezpieczeństwa należy do obowiązków Policji.

Interwencja inaczej jest rozumiana w procesie pomagania (pracy socjalnej). Postrzega się ją jako działania w sytuacji długotrwałego kryzysu rodziny

Etap interwencji kryzysowej:

1. Zapewnienie bezpieczeństwa ofierze z wykorzystaniem:

- a) prawnego odizolowania sprawcy,
- b) zorganizowania wsparcia rodziny – pomocny jest uproszczony genogram, to pozwala na przełamanie „zmowy milczenia”,
- c) mieszkania chronionego,
- d) skierowania osób doświadczających przemocy do ośrodka zapewniającego pobyt.

Biorąc pod uwagę aspekt wzmocnienia osoby doświadczającej krzywdy, zasadne jest wykorzystanie zaproponowanej hierarchii. To nie osoba poszkodowana jest „izolowana”, lecz sprawca ponosi konsekwencje swojego postępowania (zaproponowana kolejność uwzględnia również koszty ponoszone przez samorząd lokalny). Natomiast w sytuacji konieczności (jako pierwszego działania) skierowania osoby krzywdzonej do ośrodka wsparcia, kolejnymi będą: odizolowanie, wsparcie i mieszkanie chronione.

2. Koncentrowanie się na aktualnej sytuacji (nie wracanie w rozmowie do przeszłości):

- a) zaspokojenie podstawowych potrzeb ofiary (bezpieczeństwa, bytowych, materialnych i medycznych)
- b) ustalenie planu pomagania: określenie celów krótkoterminowych, możliwych do wykonania – ich realizacja pozwoli osobie doświadczającej przemocy uzyskać poczucie wpływu, sprawczości.

Podczas kolejnych rozmów nie koncentrujemy się na wszystkich punktach planu, lecz na jednym, małym założeniu; w kolejnych rozmowach przyjdzie czas na poruszanie następnych punktów. Wypracowujemy i precyzujemy terminy realizacji; im mniejszy i bardziej realny, wartościowy - z punktu widzenia osoby wspomaganej - jest cel, tym bardziej możliwy do osiągnięcia. Plan pomocy nie jest „przepisem na szczęśliwą rodzinę”, który koniecznie trzeba zrealizować; może, a nawet powinien być modyfikowany i dostosowywany w zależności od przebiegu procesu pomagania.

- c) jeżeli ofiara pozostaje w domu należy przygotować ją na wypadek konieczności opuszczenia go (pomocny jest plan bezpieczeństwa).

W trakcie realizowania tego punktu należy pamiętać, że osoba wspierana znajduje się w kryzysie emocjonalnym. Nie jest to odpowiedni czas na podejmowanie ważnych, życiowych decyzji, np. „odejdę od niego” lub „wracam do domu”. Rozmowę należy skierować na zmotywowanie osoby skrzywdzonej do zapewnienia sobie kilku dni, w czasie których będzie mogła z większą dozą rozsądku zdecydować o swoim dalszym życiu.

3. Po zaspokojeniu podstawowych potrzeb i odzyskaniu minimalnego poczucia bezpieczeństwa konieczne jest zmotywowanie osoby doświadczającej przemocy do skorzystania z pomocy psychologicznej. Działania psychologa są skierowane na odzyskanie szacunku do siebie, pewności podejmowanych decyzji, zapobiegają poczuciu osamotnienia i bezradności. Wsparcie może być udzielane przez psychologa lub osobę, która jest przygotowana do pracy z osobami krzywdzonymi.

Motywowanie można rozpocząć od dopytania, co chciałaby teraz zrobić dla siebie, co byłoby jej pomocne, z kim chciałaby porozmawiać, a następnie skupić się na rozbudowaniu pozytywnej perspektywy wykorzystując np. pytania oparte o model podejścia skoncentrowanego na rozwiązaniach: „przypuśćmy, że pójdzie Pani na rozmowę z psychologiem, to o czym mogłaby Pani z nim porozmawiać? o czym Pani opowie? w czym może być to Pani pomocne?”. Możliwość zauważenia przez klienta korzyści buduje poczucie siły sprawczej (rozwiązywanie sytuacji trudnej) i nie jest dla niego pomocą narzuconą. Jeżeli pomysłem osoby wspieranej nie jest skorzystanie z pomocy fachowca, spróbujmy takiego motywowania: „to, co Pani mówi to ciekawe pomysły; skoro przychodzi to Pani do głowy, to znaczy, że jest ważne. Możliwe jest również skorzystanie z porady terapeuty; jeśli Pani pozwoli, opowiem czym on się zajmuje”. Następnie należy określić jakie są jego zadania, gdzie pracuje, kiedy przyjmuje, jak można umówić się. Później zapytaj: „w czym mogłoby pomóc Pani takie spotkanie?” Dopiero na następnym spotkaniu spytaj o decyzję klienta i jeśli będzie pozytywna, to zadaj pytania: „kiedy umówi się Pani z terapeutą? jak Pani to zrobi? (warto zaproponować skorzystanie z naszego służbowego telefonu), co robi Pani jako pierwsze?”

Podsumuj tę rozmowę w sposób motywujący, np. „widzę, że znajduje Pani rozwiązania korzystne dla siebie”. Osoba doświadczająca przemocy ma zwykle niskie poczucie sprawczości, dlatego niezwykle ważne jest pozwolenie jej na decydowanie o sobie i liczenie się z jej wyborami, podkreślanie, docenianie pozytywnych efektów konstruktywnych działań.

4. Grupa wsparcia (wzajemne wspieranie się, wymienianie doświadczeń z osobami o podobnych problemach) pozwala ofierze przełamać poczucie osamotnienia, a w późniejszym etapie wstydu.

Motywowanie można zacząć od zrelacjonowania, czym grupa zajmuje się. Jeżeli osoba ma naturalne w tej sytuacji opory, należy zapewnić, że na grupie wsparcia nikt nie będzie jej zmuszał do zwierzeń i - jeżeli uzna to za konieczne - będzie mogła tylko słuchać. Należy okazać zrozumienie dla oporu. Jeżeli mamy wcześniejsze doświadczenia w motywowaniu, znormalizujemy sytuację mówiąc: „Pani obawy są naturalne, pamiętam, że dwa miesiące temu jednej z moich rozmówczyń pomogło wspólne ze mną pójście na spotkanie z grupą. Ja oczywiście nie mogę z Panią wejść, ale chętnie będę towarzyszył/a podczas pierwszej wizyty.”

5. W dalszej pracy okażmy się osobą kompetentną w poradnictwie poprzez: wspieranie, informowanie o aspektach sytuacji, udzielanie podstawowych informacji prawnych, rodzinnych itp. Możliwe będzie również wskazanie różnych dróg działania (do wyboru klienta) oraz pomoc przy wyborze najlepszego rozwiązania poprzez zadawanie pytań o koszty i straty.

Pamiętajmy, że w poradnictwie zasadne jest pokazywanie kilku możliwych rozwiązań, bez konsekwencji ich przyjęcia lub nieprzyjęcia, raczej z dopytaniem: „jak Pani widzi zastosowanie tego w swojej sytuacji?, w czym to Pani będzie pomocne?, co Pani przez to osiągnie?, jak Pani to widzi?”. To pozwala zdjąć z siebie odium decydowania za innych. Elementem poradnictwa jest również udzielanie informacji o instytucjach pomocowych: punkty konsultacyjne, poradnictwa prawnego, wsparcia pedagogicznego (w opiece i wychowaniu dzieci).

6. Edukowanie osób wspieranych jest możliwe na każdym etapie pracy, z wyjątkiem punktu 1 i 2 (wówczas mogą być odczytane jako pouczenie).

Edukowanie stosujemy wówczas, gdy sami posiadamy podstawową wiedzę z określonego zakresu (np. sytuacja wychowania dzieci, używania alkoholu, przebiegu procesu uzależnień, przemocy). W innych przypadkach proponujemy przeczytanie mini lektury i rozmowę o niej za kilka dni – ważne, aby termin był realny, nie odległy i abyśmy go dotrzymali. Lektury, obok wykorzystania własnej podręcznej biblioteki, mogą być wartościowymi artykułami z prasy, poradnikami, które z pewnością większość pracowników pomagających gromadzi. W rozmowie podejmujemy próby zderzenia sytuacji z życia osoby wspieranej z teorią lub przeczytanym materiałem, np. „opowiadała mi Pani, że czasami bywa lepiej; mąż nie bije i nie wyzywa, wtedy przeprasza, a w domu jest spokój. W przemocy są takie okresy: ten nazywa się fazą miodowego miesiąca, a później przychodzą fazy narastania napięcia i gwałtownego rozładowania; mówiła Pani, że przychodził taki czas, że zaczynała się Pani bać, bo on krzywo patrzył, a potem nie wiadomo dlaczego zaczynał bić. Nawet zauważyła Pani, że te okresy spokoju są coraz krótsze. Tak właśnie jest, jak Pani mówi”. Proponuję taką rozmowę wzbogacać odręcznie wykonywanym rysunkiem faz przemocy. Takie „zmaterializowanie” działa, a kartka i długopis są najprostszymi i niezwykle czytelnymi narzędziami.

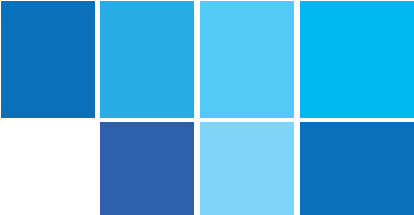
7. Dalszym etapem jest psychoterapia: dotyczy tych osób krzywdzonych, które już przeszły edukację, są w miarę bezpieczne i otrzymały najpilniejszą bieżącą pomoc. Terapia może być prowadzona wyłącznie przez przygotowanych specjalistów i może odbywać się indywidualnie lub grupowo.

Nie wszystkie osoby chcą lub potrzebują psychoterapii. Profesjonalne programy przeciwdziałania przemocy w rodzinie zakładają oddzielną terapię dla osób doświadczających przemocy oraz dla osób stosujących przemoc. Z dotychczasowych doświadczeń wynika, iż najpierw osoba stosująca przemoc powinna rozwiązać swoje problemy związane z jej stosowaniem i nauczyć się kontrolować agresję, aby można było pracować nad pozostałymi problemami rodziny.

Pamiętaj!

Osoby pomagające powinny brać pod uwagę możliwość wycofywania się osoby doświadczającej przemocy z procesu pomagania, jednak prowadzenie interwencji nie powinno być od takiej reakcji uzależnione.

INTERWENCJA KRYZYSOWA JAKO PROCES POMAGANIA W SYTUACJI PRZEMOCY WOBEC DZIECI

Czego unikać na poziomie komunikowania się z rodzicami

- nie dawaj rodzicom poczucia, że jesteś przeciwko nim, nie feruj wyroków,
- zwracaj uwagę na poziom własnych emocji, unikaj niedowierzania, zdziwienia itp.,
- nie interpretuj wypowiedzi, skup się na faktach,
- nie zadawaj pytań sugerujących odpowiedzialność/współodpowiedzialność.

Czego unikać na poziomie komunikowania się z dzieckiem?

- raczej milcz i słuchaj,
- nie okłamuj, nie wywołuj rozmowy w trakcie trwania lekcji, ani nie wywołuj na rozmowę podczas jej trwania – to stygmatyzuje; przydatne określenie: „rozmawiamy o tym, co się wydarzyło”,
- dostosuj język do poziomu rozwojowego, używaj określeń stosowanych przez dziecko,
- odpowiadaj na pytania dziecka; prowadź rozmowę tak, jak o innych problemach, np.: o kłopotach w szkole, nie wstydź się pytań o sprawy seksualne,
- nie wolno! sugerować odpowiedzi, wywierać presji, krytykować używanego języka, okazywać przeobrażenia, zdziwienia, zaskoczenia, oferować nagród, oskarżać dziecko, obwiniać je za zaistniałą sytuację, za nie poinformowanie o doznawanej krzywdzie („czemu wcześniej nie mówiłaś?”).

Warto wykorzystać narzędzia:

Analiza czynników ryzyka wystąpienia przemocy wobec dziecka

Arkusz diagnostyczny przemocy w rodzinie wobec dzieci

Ocena bezpieczeństwa ofiary i jej dzieci

Etapy działania w sytuacji przemocy wobec dziecka

Postawy rodziców sprzyjające krzywdzeniu dziecka

Objawy fizyczne możliwe do zaobserwowania u dziecka krzywdzonego

CELE INTERWENCJI

Pozyskanie sojusznika

Przerwanie przemocy wobec dziecka

W trakcie interwencji kryzysowej należy pamiętać, że:

- tam, gdzie występuje przemoc wobec matki również ma miejsce przemoc wobec dziecka (prawdopodobieństwo jest 15 – krotnie wyższe),
- połowa mężczyzn bijących żony maltretuje również dzieci,
- bite matki maltretują swoje dzieci dwukrotnie częściej niż matki nie doznające w domu aktów przemocy,
- przemoc domowa wyrządza dziecku szkody fizyczne, emocjonalne i poznawcze, a jej skutki są zarówno krótkoterminowe jak i długotrwałe (przenoszone na role pełnione w dorosłości),
- warto zwracać uwagę na funkcjonowanie dziecka, zależne od okresu rozwojowego:

OKRES NIEMOWLĘCTWA	WIEK PRZEDSZKOLNY I WCZESNOSZKOLNY (5 – 10 lat)	OKRES MŁODZIEŃCZY
OPIS		
najistotniejszy jest rozwój więzi emocjonalnych z otoczeniem; możliwość ich tworzenia jest podstawą zdrowego rozwoju	psychiczny rozwój jest nakierowany na poznawanie i rozumienie ról	celem rozwoju jest wykształcenie poczucia odrębności, wyrażające się m.in. oderwaniem od rodziców i nawiązaniem związków z rówieśnikami
ZNAMIONA		
przemoc zrywa więź niemowlęcia z rodzicem stosującym przemoc, może też przerwać jego więź z matką, albo uniemożliwić dziecku więź z obojgiem rodziców	stosowana przemoc i narzucony wzorec kontroli hamuje lub wypacza rozwój	nastolatki, które borykają się z problemem maltretowania matki lub doświadczają przemocy, nie mają pozytywnego modelu wzajemności w zdrowym dorosłym związku
SKUTKI		
trudność nawiązywania kontaktów, zablokowanie rozwoju adekwatnych wiekowi zdolności i umiejętności	dziecko może mieć kłopoty m.in. z opanowaniem podstawowych pojęć w szkole z powodu trapiących je lęków o to, co się dzieje lub co się wydarzy w domu	brak umiejętności słuchania, wspierania, kompromisu, pokojowego rozwiązywania problemu, nastolatek może się jednoczyć ze sprawcą, traktując go jako prawdziwie silną osobę

Etapy interwencji

Ocena stanu dzieci żyjących w atmosferze przemocy na podstawie wywiadu.

Dzieci mogą nie chcieć rozmów, zaprzeczać, twierdzić, że nie pamiętają żadnych ataków wobec nich, że nie mają w domu problemów, wyrażać troskę o zdrowie lub bezpieczeństwo matki. Do wyrobienia jasnego poglądu na temat funkcjonowania dziecka pomagającemu niezbędne są rozmowy z rodzicami, nauczycielami oraz z członkami rodziny. Nie wszystkie dzieci, które doświadczyły przemocy, wychodzą z problemami rozwojowymi, czy emocjonalnymi. Wiele z tych problemów zniknie samoistnie, gdy dzieci będą bezpieczne.

Katalog pomocnych pytań, które należy kierować do dorosłej osoby doświadczającej przemocy; pytania można wykorzystać wybiórczo lub modyfikować je:

1. Czy coś niepokoi Panią w sposobie, w jaki Pani partner odnosi się do dzieci?
2. Gdy dzieci nie słuchają lub nie wykonują poleceń, w jaki sposób wymusza Pani dyscyplinę?
3. Co w takich sytuacjach robi Pani partner?
4. Czy niepokoją Panią seksualne zachowania partnera w obecności dzieci? Czy w ich obecności dochodzi do pieszczot, niechcianego kontaktu fizycznego, pocałunków? Czy on naraża dzieci na kontakt z pornografią?
5. Czy Pani partner terroryzuje dzieci lub straszy je? Czy prowadzi samochód pod wpływem alkoholu?
6. Czy partner kiedykolwiek groził dzieciom zabiciem lub uczynieniem im krzywdy, aby zastraszyć lub ukarać Panią, bądź powstrzymać Panią przed porzuceniem go?
7. Czy Pani partner kiedykolwiek uderzył dziecko pasem, dyscypliną lub innym przedmiotem, co pozostawiło ślady w postaci siniaków, pręg, otarć czy innych obrażeń?
8. Czy może Pani przytoczyć jakąś napaść na Panią, której dzieci były świadkami? Co wówczas dzieci widziały, słyszały? Czego doświadczyły później (np. patrzyły na obrażenia matki, czy widziały, jak dom jest demolowany)? Jaka była ich reakcja?
9. Czy może Pani opisać jakąś napaść partnera na Panią, w której centrum dzieci znalazły się przypadkowo (np. kiedy trzymała Pani dziecko w ramionach) bądź taką, w której dzieci same wzięły udział, chcąc interweniować? Co się wtedy działo?

10. Czy partner groził kiedykolwiek porwaniem dziecka, albo czy ociągał się z oddaniem dziecka z powrotem pod Pani opiekę?
11. Czy miała Pani kiedyś uczucie, iż nie jest zdolna do opieki nad dziećmi z powodu gróźb partnera czy napaści na Panią lub dzieci?
12. Czy przemoc domowa w jakikolwiek sposób wpłynęła na Pani relacje z dziećmi?
13. Czy któreś z dzieci kiedykolwiek groziło lub zrobiło krzywdę Pani, innym członkom rodziny?
14. Czy któreś z dzieci ma problemy z zachowaniem w domu lub w szkole, na które otoczenie się uskarża? Czy któreś z dzieci okazuje swój gniew inaczej niż inni, bądź w sposób, który budzi niepokój? Jeśli tak, proszę wyjaśnić na czym polega problem.
15. Czy któreś z dzieci zdradza jeden z poniższych objawów:
kłopoty ze spaniem, koszmary nocne, brak apetytu lub nadmierne objadanie się, trudności z koncentracją, uporczywy smutek lub depresja, brak energii, obojętność wobec wszystkiego, agresję wobec innych dzieci lub członków rodziny, ucieczki z domu, spożywanie alkoholu lub zażywanie narkotyków, lęk przed ojcem bądź innymi dorosłymi, kaleczenie lub wyrządzanie krzywdy sobie, okaleczanie lub zabijanie zwierząt, niszczenie zabawek lub innych przedmiotów?
16. Proszę szczegółowiej opisać zachowanie, które Panią niepokoi? (*w przypadku tak, w którejś z odpowiedzi*)
17. Czy partner spowodował jakiekolwiek z poniższych obrażeń u któregoś z Pani dzieci:
krwawienie, opuchliznę, siniaki, zadrapania, złamanie kości, podbite oko, oparzenie, rany zadane bronią lub jakimś przedmiotem, utratę przytomności w wyniku uderzenia lub duszenia, okaleczenia genitaliów, infekcję dróg moczowych lub chorobę weneryczną?
18. W jaki sposób możemy pomóc Pani lub dzieciom?
19. Czego próbowała Pani, aby w przeszłości pomóc dzieciom?
20. Czego potrzebuje Pani, aby chronić swoje dzieci?

Starszym dzieciom można zadać pytania, dotyczące którejs z poniższych kwestii:

1. Co się dzieje, gdy rodzice kłócą się ze sobą? Czy możesz opisać jakąś bójkę między rodzicami, której byłeś świadkiem? Czy widziałeś obrażenia na ciele mamy, zniszczenia w domu? Co wtedy robiłeś?
2. Co robisz, gdy tata popycha, szarpie lub bije mamę? Czy wychodzisz z pokoju i z domu?
3. Czy możesz opisać jakąś bójkę między rodzicami, w środku której znalazłeś się niechcący, lub w której świadomie interweniowałeś? Co się wtedy stało?
4. Czy rodzice kiedykolwiek spierają się o Ciebie? Jak się wtedy czujesz? (przestraszony, skrępowany, smutny, wściekły – nie sugeruj)
5. Czy rozmawiałeś z kimś na ten temat?
6. Jak radzisz sobie z sytuacją w domu? Czy masz czasem ochotę zrobić krzywdę sobie lub komuś innemu? (np. ojcu – nie sugeruj)
7. Do kogo mógłbyś się zwrócić po pomoc w sytuacji zagrożenia?

Interwencyjna praca z dziećmi i ich rodzicami

Zwykle najlepszym sposobem zapewnienia bezpieczeństwa dzieciom jest ochrona i wsparcie udzielone ich matce (doświadczającej przemocy). Zabranie dziecka maltretowanej matce nie jest pomocnym rozwiązaniem, podobnie skierowanie dziecka do programu terapeutycznego, bez zapewnienia mu bezpieczeństwa w domu.

Podstawowe zasady interwencyjnej pracy z dziećmi z domów dotkniętych przemocą:

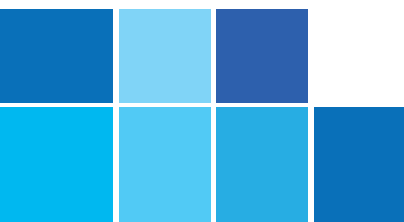
- opracuj plan zapewniający dzieciom bezpieczeństwo - można to zrobić z rodzicem i dzieckiem doświadczającym przemocy; plan powinien uwzględnić odpowiedzi na następujące pytania: jaką dro-

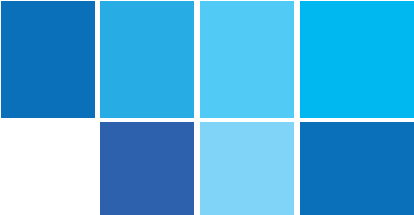
gą dzieci będą mogły opuścić dom, jeśli dojdzie do aktów przemocy?; dokąd będą mogły się udać w nagłym przypadku?; jak wezwana zostanie policja?; jak wezwani będą na pomoc członkowie rodziny, przyjaciele?

- uświadom dzieci, że nie są one odpowiedzialne za przemoc, ani za to, co się stanie, gdy przemoc zostanie ujawniona,
- jeśli dzieci wykazują skłonności samobójcze, jeśli okazują agresję wobec innych członków rodziny, to opracuj plany zapewniające bezpieczeństwo im oraz innym członkom rodziny,
- pomóż rodzicom w ustaleniu jasnych granic dla dzieci zbyt gwałtownych i agresywnych, skieruj te dzieci do odpowiednich placówek zapewniających wsparcie, np. rozmowy z psychologiem, terapeutą ,
- gdy dziecko zostanie powołane na świadka opracuj plan wsparcia dla niego z uwagi na odczuwany niepokój i lęk, rozdwojoną lojalność i powrót bolesnych wspomnień.

Pamiętaj!

Jeżeli dziecko chce Ci opowiedzieć o swojej traumie, to znaczy, że jesteś na to gotowy; nie pytaj – słuchaj!

INTERWENCJA KRYZYSOWA W SYTUACJI PODEJRZENIA WYKORZYSTANIA SEKSUALNEGO DZIECKA W RODZINIE

W sytuacji pozyskania informacji o podejrzeniu popełnienia nadużycia seksualnego wobec dziecka, należy postępować z ostrożnością, tzn. nie bagatelizować sygnałów i nie wysuwać pochopnych wniosków. Zwykle dzieci nie mówią o nadużyciu, ponieważ są straszone przez sprawcę, mają poczucie winy, sądzą, że nie uwierzemy im.

DIAGNOZOWANIE

1. Dokonanie analizy źródła informacji

Kto nam ją przekazał?, Kto wie o sytuacji?, Jaki czas trwa?, Co wzbudza podejrzenie?, Czy ewentualne nadużycie seksualne miało miejsce raz, czy sytuacja zdarzała się częściej?

2. Pozyskanie informacji o sytuacji dziecka z różnych źródeł

Szkoła, pediatra, pielęgniarka środowiskowa, świetlica, psycholog, itp.

3. Postawienie hipotez

Przeanalizowanie „za” i „przeciw” ewentualnego zaistnienia sytuacji, wypisanie na kartce.

Kto może być sprawcą: za i przeciw.

Czy może to być inny członek rodziny: za i przeciw.

Czy coś, co wskazuje istnienie przemocy seksualnej, może mieć inne przyczyny?

4. Rozmowa z rodzicami

Zbieramy informacje o:

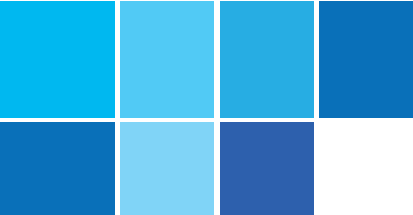
rodzinie/środowisku pochodzenia dziecka, uzależnieniach, wzorcach seksualnych w rodzinie, zainteresowaniach pornografią, sposobie wykonywania higieny osobistej, snu, poglądów – nastawienia do nagości, poziomie uświadomienia seksualnego dziecka.

Ważne, by rodzice nie mieli (!) poczucia, że jesteśmy przeciwko nim; celem nie jest rozbić rodziny, czy odizolowanie dziecka (jedynie w sytuacji ostatecznej). Matka może wymagać pomocy, stając w sytuacji ewentualności dokonywania czynów przez jej męża/partnera – trzeba jej pomóc i prawidłowo prowadzić rozmowę z elementami empatii. Jeżeli dziecko pozostaje w domu, matka będzie osobą mogącą zapewnić mu ochronę. W utrzymaniu właściwego poziomu rozmowy ważne jest zwracanie uwagi na poziom własnych emocji. Należy utrzymywać bezpośredniość: język czytelny, nazywanie rzeczy po imieniu z ostrożnością i stanowczością/powagą rozmowy, bez osądzania i rzucania oskarżeń, bez zadawania pytań zawierających oskarżającą odpowiedź/tendencji, by rodzice nie poczuli zagrożenia z naszej strony. Unikać: własnej złości, okazywania dezaprobaty, niedowierzającego kręcenia głową, wyrażania zdziwienia, relacjonowania jak – naszym zdaniem – doszło do tej sytuacji.

5. Rozmowa z dzieckiem. Ważne zasady prowadzenia rozmowy z dzieckiem:

- nie okłamuj, nie wywołuj rozmowy w trakcie trwania lekcji, nie wywołuj na rozmowę w podczas jej trwania,
- dostosuj język do poziomu rozwojowego dziecka, używaj określeń stosowanych przez dziecko, odpowiadaj na pytania dziecka,
- prowadź rozmowę tak, jak o innych problemach, np. o kłopotach w szkole, nie wstydź się pytań o sprawę seksualne,
- nie sugeruj odpowiedzi, nie wywieraj presji, nie krytykuj używanego przez dziecko języka,
- nie oferuj nagród,
- nie okazuj przerażenia, zdziwienia, zaskoczenia, itp.,
- nie oskarżaj dziecka, nie obwiniaj za zaistniałą sytuację, za nie poinformowanie o doznawanej krzywdzie.

Interwencja prawdopodobnie zakończy się przekazaniem sprawy prokuratorowi, czy Sądowi Rodzinnemu. Natomiast profesjonalne oddziaływanie winny rozpocząć się w kierunku zapewnienia skrzywdzonemu dziecku psychoterapii.

INTERWENCJA KRYZYSOWA W KRZYWDZENIU OSOBY STARSZEJ/ ZALEŻNEJ

Pamiętaj

Społeczeństwo starzeje się: około 18% populacji to osoby powyżej 60 roku życia. Badania Instytutu Psychologii PAN (2009) pokazały, że ponad 20 na 100 badanych Polaków podało, że zetknęło się z przemocą seksualną wobec osób starszych, a 19 na 100 – z wykorzystaniem seksualnym osoby niepełnosprawnej.

Warto wykorzystać narzędzia:

Arkusze kondycji psychofizycznej osoby starszej
Ryzyko przemocy wobec osób starszych na podstawie historii rodziny
Czynniki ryzyka przemocy wobec starszych
Charakterystyka osoby starszej doznającej przemocy
Charakterystyka opiekuna osoby starszej

Według WHO przemoc wobec osób starszych jest jednorazowym lub powtarzającym się aktem, który staje się przyczyną zranienia lub niesie za sobą ryzyko zranienia osoby starszej, pozostającej pod opieką opiekuna lub ze strony innych osób, pozostających z nią w relacjach, które powinny zapewniać zaufanie, a w rzeczywistości są źródłem zranienia lub stresu dla osoby starszej (bez względu na to, czy działanie jest intencjonalne, czy nie).

Etapy postępowania według opracowań strategii pomocowych (na podstawie Daphne II)

Etap 1. Przewycięzanie problemu niezgłaszania przemocy

1. Rozmawiaj z ofiarą i zdobądź jej zaufanie.
2. Bądź świadomym, że przemoc fizyczna, emocjonalna, seksualna, wykorzystanie finansowe to przestępstwa równorzędne z napaścią, pobiciem, gwałtem, kradzieżą.
3. Bądź świadomym wyjątkowej roli zawodów medycznych i opiekuńczych w zgłaszaniu przemocy; wiąże się to z odpowiedzialnością.
4. Rozmawiaj z przełożonym i współpracownikami/członkami Grupy Roboczej o danej sytuacji i własnych odczuciach.
5. Zabierz ze sobą kolegę/koleżankę na spotkanie z podopieczną, aby uzyskać drugą opinię.
6. Posiadaj informacje, w jakich instytucjach można szukać pomocy/wsparcia pracy.

Etap 2.

	KTO?	CO?	DLACZEGO?
KROK 1	Pracownik, który pracuje z rodziną lub dokonuje pierwszej oceny (pracownik socjalny, asystent rodziny, pielęgniarka, lekarz).	Rozpoznać sygnały: systematycznie kontrolować sytuację w oparciu o czynniki ryzyka i możliwe oznaki przemocy.	Wszystkie czynniki ryzyka i oznaki mogą być sygnałem ostrzegawczym, lecz niekoniecznie dowodzić istnienia przemocy.
KROK 2	Pracownik omawia sytuację z zespołem doradczym. Pracownik informuje inne osoby we wspólnym gospodarstwie domowym, co budzi obawy, co zaobserwował (fakty).	Koncentrować się na oznakach: obserwować z bliska i rozpoznawać pojedyncze zdarzenia, dokumentować w sposób przejrzysty (wykorzystywać narzędzia).	Ważne jest, aby dokładnie obserwować i wyjaśniać podejrzane zdarzenia, zanim zostaną podjęte działania.
KROK 3	Pracownik, kierownik, współpracownicy	Rozmawiać o podejrzeniach we własnej organizacji: upewnić się w przypuszczeniach, rozmawiając z kolegami/członkami GR lub innymi osobami (konsultantami).	Dzielenie się ciężarem może być pomocne. W interesie podopiecznego często bardzo ważne jest zasięgnięcie drugiej i kolejnych opinii. Konsultacje pozwalają spojrzeć szerzej, interdyscyplinarnie.
KROK 4	Pracownik i Grupa Robocza. W razie potrzeby eksperci, podopieczna doświadczająca przemocy, sprawca, opiekun, inni członkowie rodziny	Weryfikować podejrzenia z osobą doświadczającą przemocy i sprawcą: rozpocząć rozmowę o problemie ostrożnie i z wyczuciem; jeśli to możliwe – poprzez eksperta (ważne jest, aby rozmawiać z ofiarą bez obecności członków rodziny). Z członkami rodziny wyjaśnić przyczynę przemocy, rozpoznać oczekiwania i potrzeby osób zaangażowanych, włączyć je w proces pomocy.	Sprawdzić, co jest możliwe do zrobienia, na kim oprzeć proces pomocowy w konkretnej sytuacji. Pracownik/ekspert powinien mieć relacje z osobą krzywdzoną oparte o pełne zaufanie. Jednocześnie cieszyć się opinią osoby „nie ferującej wyroków”.
KROK 5	Zespół/Grupa (pracownik socjalny, psycholog, psychiatra, inne zaangażowane osoby i organizacje: lekarze, inni usługodawcy, policja)	Omówić możliwe sposoby działania z zaangażowanym zespołem pracowniczym/grupą: współpracować z lokalnymi ośrodkami, instytucjami i organizacjami działającymi na rzecz ofiar przemocy, rozwijać plan działań dotyczący rozwiązania problemu, zapewnić wsparcie w miejscu pobytu osoby skrzywdzonej.	Z powodu złożoności problemu potrzebny jest cały system działań. Konieczne jest, aby wszystkie zaangażowane osoby/instytucje były w gotowości, by mieć wszystkie dostępne informacje i unikać działań sprzecznych i wchodzenia w kompetencje innych służb.
KROK 6	Zespół/Grupa, eksperci, osoba skrzywdzona, stosujący przemoc, opiekun, członkowie rodziny	Omówić działania wynikające z planu pomagania, w razie potrzeby zmienić go (plan oparty o konsultacje z członkami rodziny, podążający za jej dynamiką).	Wszyscy winni być zaangażowani, aby w odpowiedni sposób zrealizować plan pomagania. Jeśli współpraca nie jest możliwa, należy pomóc osobie krzywdzonej bez współpracy ze strony członków rodziny, np. instytucjonalnie.
KROK 7	Zespół/Grupa, podopieczna doświadczająca przemocy, osoba stosująca przemoc, opiekun, inni członkowie rodziny, eksperci jako konsultanci	Zrealizować plan pomagania: koordynować działania interwencyjne pomiędzy zaangażowanymi organizacjami i służbami, obserwować sytuację, w razie konieczności dostosowywać plan.	Stały kontakt z rodziną i nieustający monitoring oznak - są konieczne, aby ocenić, czy podjęte środki są skuteczne i wpływają na poprawę sytuacji.

PRACA Z OSOBĄ STOSUJĄCĄ PRZEMOC

Schemat rozmowy motywującej do zmiany

1. Co oznacza dla Pana/Pani fakt uczestniczenia w naszej rozmowie?
2. Co Pan/ Pani chciałby/chciała by aby wynikło dla Pani/ Pana z tej rozmowy?
3. Na osiągnięciu czego zależy Pani/u, że stosuje Pan/i (*wymienić zachowania przemocowe*) wobec własnej rodziny?
4. Czy to, na czym Panu/Pani zależy potrafi Pan/Pani osiągać innymi sposobami?
5. Jakie to są sposoby?
6. Gdyby Pan/Pani stosował te sposoby częściej, to co by to zmieniło między Panem/Panią a członkami rodziny?
7. Jak by to pomogło?
8. Czy Pan/ Pani chciałby/chciałaby skorzystać z pomocy specjalistycznej, aby móc osiągać to na czym Panu/ Pani zależy bez uciekania się do zachowań, które są krzywdzące dla innych a dla Pana samego /Pani samej, powodując przykre skutki?
  - a) w przypadku odpowiedzi TAK – oferta,
  - b) w przypadku odpowiedzi NIE – informacja o tym w jaki sposób Grupa Robocza będzie dalej postępowała

Jeżeli jakieś pytanie wyda się niepotrzebne, nieadekwatne lub nie będziesz wiedział co zrobić z uzyskaną na nie odpowiedzią – zrezygnuj z niego. Możesz też zadać inne, ważne Twoim zdaniem pytania.

Jak rozmawiać?

- okaz szacunek osobie, niezależnie od tego jak oceniasz jej zachowanie,
- pamiętaj, aby mówić konkretnym, zrozumiałym językiem, nie używaj zbitek pojęciowych, np.: „*zachowanie przemocowe*” *lecz konkretnie: „kiedy Pan/Pani bije, szarpie, krzyczy, przeklina – co wtedy dzieje się z córką, żoną, synem, co chce Pan/Pani przez to uzyskać?”*,
- rzeczowo informuj o tym, co jest możliwe w przypadku przyjęcia oferty pomocy (co klient może zyskać) i jakie podejmiesz działania, gdy klient odmówi – informujemy o konsekwencjach (zawiadomienie Policji, prokuratury, zwrócenie się o udzielenie pomocy dzieciom do właściwych instytucji, np. szkoły). Ta wypowiedź nie może mieć charakteru groźby czy odwetu, zatem należy podać także ewentualność poinformowania organów ścigania również w przypadku przyjęcia oferty pomocowej,
- nie oceniaj osoby, nie oskarżaj, nie krytykuj, pytaj jak widzi swoją sytuację, okazuj zrozumienie dla jej perspektywy, na ile to jest możliwe, podkreślaj pozytywne aspekty jej myślenia i działania (np. mówi, że chce aby dzieci były posłuszne – zapytajmy „*dlaczego to jest takie ważne, żeby dzieci się słuchały?*”). Wtedy mamy szansę dowiedzieć się, że chodzi o ich dobro, aby ustrzec je przed niekorzystnymi sytuacjami, albo żeby nauczyły się czegoś ważnego; w takiej sytuacji możemy docenić cele osoby, która jest naszym klientem, powiedzieć, że rodzice zazwyczaj chcą dobrych rzeczy dla swoich dzieci, lecz ważne jest aby robić to w sposób, który ich nie krzywdzi, bo wtedy ta krzywda niweczy nasze dobre intencje. Przy takim podsumowaniu wypowiedzi klient dowiaduje się, że nie wszystko, co robi jest złe i łatwiej mu przyjąć propozycje pomocy, zwłaszcza jeśli pokażemy w czym konkretnie możemy być pomocni i, że jest to zgodne z jego celami np.: „*terapia może być pomocna w tym, aby odkrył Pan/Pani takie sposoby dogadywania się z dziećmi, żeby one chciały się lepiej słuchać a Pan nie musiałby/Pani nie musiałaby ich bić, czy krzyczeć na nie*”,
- zainteresuj się tym, co przeżywa osoba stosująca przemoc, kiedy obserwuje efekty przemocy – możesz np. usłyszeć, że osoba przeżywa poczucie winy lub inne przykre uczucie - to może być dodatkowym powodem do szukania innych rozwiązań. Jeśli usłyszysz, że stosujący przemoc jest w jakiś sposób zadowolony z efektów przemocy np. mówi: „*zmniejszyło się moje napięcie, czuję, że tylko*

tak mogą mieć na coś wpływ” wtedy powiedz: „dobrze jest mieć wpływ, dobrze jest umieć obniżyć swoje napięcie – poszukaj innej drogi – bo stosowanie dotychczasowych sposobów jest niedopuszczalne i grozi karą”,

- dowiedz się, jakich innych sposobów używał; możesz usłyszeć jakieś przykłady zachowań bez stosowania przemocy, np.: *„dzieci są posłuszne wtedy, kiedy je poproszę spokojnym tonem”,* albo *„jak w domu jest dobra atmosfera”,* albo *„jak zostały wcześniej pochwalone”,* itp. W ten sposób klient dowiaduje się, że już robi coś we właściwy sposób. W takiej sytuacji wzrasta motywacja: klient ma poczucie, że coś już potrafi dobrze, łatwiej będzie mu „douceć się”, niż uczyć wszystkiego od początku,
- pamiętaj o tym, że łatwiej będzie klientowi podjąć właściwą decyzję, jeżeli propozycja pomocy będzie zgodna z jego celami. Poczucie się dobrze potraktowany (z szacunkiem), uzna, że zależy Tobie na tym, aby w jego życiu działało się lepiej, zrozumie, że jesteś mu życzliwy i nie chcesz go zmieniać na siłę, a decyzja należy do niego.

Propozycje pytań dla osób opierających pracę ze stosującymi przemoc o model skoncentrowany na rozwiązaniach

Pracując z klientem, który nie chce zmiany pamiętaj o:

- budowaniu relacji opartej o szacunek dla osoby (a nie jej zachowań),
- prowadzeniu rozmów poza problemem,
- budowaniu kompetencji wspieranego,
- komplementowaniu (np. przyjścia).

Pierwsza rozmowa

(komplementuj przybycie)

Jak myślisz, co powinniśmy wiedzieć o sytuacji od Ciebie?

Jakie jest twoje zdanie na ten temat?

Dlaczego X. podjęła interwencję?

Co inni - twoim zdaniem - myślą na ten temat?

Co chciałbyś zmienić w tej sytuacji?

Dlaczego chciałbyś to zmienić?

Co jest dla Ciebie ważne?

Kolejne rozmowy

Pytania o umiejętności i kompetencje

Jak sobie radzisz z agresją wobec...

Co musisz robić, żeby taki stan utrzymać?

Jak to robisz?

W jaki sposób dajesz sobie z tym radę?

Jak zahamowałeś własną agresję?

Co ci w tym pomogło?

Czy możesz robić tego więcej?

Jak to zrobisz?

Pytania o wpływ/kontrolę

Co robisz, że nie jesteś bardziej agresywny...

Na ile panujesz nad tym, co się dzieje?

W jakim stopniu to kontrolujesz?

Co składa się na to, że potrafisz nad tym panować?

Jak to robisz?

Co pozwala ci to ograniczyć?

Pytania o to, co się wówczas zaczyna (kiedy nie ma przemocy)

Jak zatrzymujesz problem bicia/znieważania... jak on się kończy

Powiedziałeś, że nie uderzyłeś X., co się wtedy zaczęło dobrego dla Ciebie

Co się wtedy zmieniło?

Powiedziałeś, że jesteś mniej agresywny, a jaki jesteś?

Skoro znieważania jest mniej, to czego jest więcej?

Zmiana perspektywy klienta

(mówią) tego nie chcę...

(pytaj) czego chcesz?

Co chcesz?, Co pozwoli ci to osiągnąć?, Po co?, O czym z tych rzeczy, o których mówisz, możemy porozmawiać?, Na ile jest to dla Ciebie ważne?, Z jakich powodów chcesz o tym porozmawiać?, Która z tych rzeczy już jest (nawet trochę)?, Co to dla Ciebie znaczy?, Jak to rozumiesz?

(mówią) to idzie źle...

(pytaj) co idzie dobrze?

Jak sobie radzisz, że to idzie dobrze?, Skąd wiesz, że może być inaczej?, Mówisz, że było(wymień), co zrobiłeś, że było inaczej?, Jak się wtedy czułeś, kiedy było inaczej?, Po czym to poznałeś?, Jak to wyglądało?

Kto jeszcze to zauważył?, Na ile to jest dla Ciebie satysfakcjonujące?, Jak udało Ci się to osiągnąć?, Co z tego było najłatwiejsze do zrobienia?, Co Cię przekonuje, że to idzie dobrze?

(mówią) to jest niezależne ode mnie ...

(pytaj o) siły, kompetencje, źródła wpływu

Kto/co ma wpływ na zmianę?, Powiedziałeś, że inaczej było(wymień), Co wtedy robiłeś?, Co jeszcze?, Robiłeś wtedy (wymień, co jest w Tobie takiego, co pozwalało ci to zrobić?, Co/kto Ci w tym pomaga (to zrobić, tak się zachować), Po czym (osoba skrzywdzona) poznaje, że to robisz?, W jaki sposób jest to dla Ciebie użyteczne?, Jak to zrobiłeś?, Przypuśćmy, że masz wpływ na to, co się dzieje. Co wtedy robisz?

(mówią) jestem w kropce...

(pytaj o) postęp, szukaj postępu

Jeżeli 1 oznacza, że postęp jest mały, a 10, że jest dla Ciebie satysfakcjonujący, w którym miejscu jesteś? (wykorzystaj skalę), Co jest/masz, że umieściłeś siebie na..., Co zrobisz, żeby umieścić siebie na (o jeden więcej)?, Po czym poznasz, że to jest (wartość ze skali), Załóżmy, że to jest (wartość ze skali), Po czym poznasz?, Co się zmieniło?, Co zauważyłeś?, Jak ta zmiana wpływa na (osoba krzywdzona)?, Mówiłeś, że zrobiłeś (przypomnij, co), Kiedy to zrobiłeś ostatnio?, Kiedy/jak dałeś radę?

(mówią o) dalszych kłopotach...

(pytaj o) pozytywne możliwości

Na ile jesteś pewny, że możesz to powtórzyć?, Po czym poznasz, że jest inaczej?, Co powie (osoba skrzywdzona)?, Co będzie inaczej?, Jak wyglądał dzień, gdy tych kłopotów nie było?, Co pokazało, że jest inaczej?, Po czym poznasz, że są z Ciebie zadowoleni

Propozycje pytań dla osób opierających pracę o model skoncentrowany na rozwiązaniach możliwych do zastosowania w rozmowie z osobami krzywdzonymi oraz z osobami stosującymi przemoc

JAK USTALIĆ POTRZEBY?

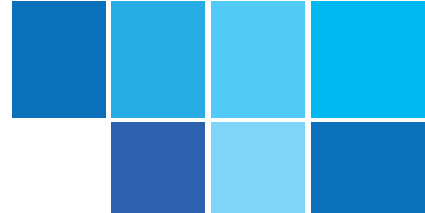
Czego oczekujesz od tego spotkania?, Jakie są Twoje oczekiwania?, Co Cię do nas/do mnie sprowadza?, Czemu zdecydowałaś się o tym powiedzieć?, Co jest dla Ciebie ważne?, Po co to robisz? Co jeszcze?

JAK USTALIĆ CEL OSOBY WSPIERANEJ?

O czym możemy porozmawiać?, Co jest dla Ciebie ważne w tej sytuacji?, Po czym poznasz, że przyście jest dla Ciebie pożyteczne?, Czego oczekujesz od nas?/ode mnie?, Czego potrzebujesz?, Co będzie pomocne?, Czy to, o czym powiedziałeś jest dla Ciebie ważne?, Jak chcesz, żeby wyglądała przyszłość Twojej rodziny?, Co zrobisz, żeby tak było?, Co jeszcze?, Po co?, Co chcesz uzyskać?, Jak masz oczekiwania?

JAK USTALIĆ MOŻLIWOŚCI?

Co chcesz zrobić?, Skąd wiesz, że możesz uzyskać to, co zamierzasz?, Co potrafisz?, Kto może Ci pomóc?, Na kogo możesz liczyć?, W czym to będzie pomocne?, W jaki sposób możesz wykorzystać to, co robisz?, Jak to pomoże?

SZEROKIE POJĘCIE ZESPOŁU INTERDYSCYPLINARNEGO. JAK PLANOWAĆ WSPARCIE NIE TYLKO DLA RODZIN DOTKNIĘTYCH PRZEMOCĄ

Przyjęcie założenia, że reprezentantami podmiotów w Zespole Interdyscyplinarnym są osoby ze szczebla zarządzającego i mające wpływ oraz znaczenie w lokalnym środowisku, można oczekiwać, że w przyszłości Zespoły skupią swoją pracę nie tylko na przemocy w rodzinie. Szeroko rozumiane pojęcie samorządności wymusi podejmowanie inicjatyw i działań na rzecz innych, niekorzystnych społecznie zjawisk. Można tu przytoczyć, że jednym z zadań Zespołu jest integrowanie i koordynowanie działań służb, instytucji i specjalistów w zakresie przemocy w rodzinie; zasadę integrowania i koordynowania można przenieść na rozwiązywanie innych problemów społecznych.

Zespół Interdyscyplinarny może pełnić dwojaką rolę:

- być liderem w podejmowaniu inicjatyw na rzecz środowiska lokalnego, czyli kreować rzeczywistość swojej społeczności na podstawie dotychczasowych diagnoz,
- podejmować samodzielnie diagnozowanie ważnych i niepokojących problemów społecznych.

Mianem *problemu społecznego* można określić łamanie norm społecznych. Są to zjawiska utrudniające realizację celów państwa. Jako dominujące i będące zdecydowanym rozdzwiekiem między wartościami, a aktualną sytuacją można wymienić między innymi:

- przemoc,
- ubóstwo,
- bezrobocie,
- bezdomność,
- nierówności społeczne,
- marnotrawienie funduszy publicznych,
- prostytucję.

Oczywiście problemy społeczne z lokalnego punktu widzenia mogą być zupełnie odmienne:

- nadużywanie alkoholu,
- niszczenie mienia publicznego,
- niedostatki w opiece nad dziećmi,
- pojawiające się choroby zakaźne w placówkach oświatowych.

Zespół Interdyscyplinarny, jako ważna instytucja samorządowa ma szansę na analizowanie zjawisk lokalnych, chociażby na podstawie:

- liczby punktów sprzedaży alkoholu, ich rozmieszczenia,
- sprawozdań (policji, pomocy społecznej, KPiRPA, oświaty, służba zdrowia),
- rozmów z osobami pracującymi w bezpośrednim kontakcie szeroko rozumianego pomagania,
- liczby nadzorów i dozorów ustanowionych przez sądy,
- programów profilaktycznych (realizowanych przez gminę, powiat, szkoły itp.),
- programu przeciwdziałania alkoholizmowi,
- programu przeciwdziałania przemocy i ochrony ofiar (diagnoz w nich zawartych),
- szacunkowych danych o przemocy, zagrożeniach patologiami, bezrobociu,
- dostępnych instytucji pomocowych (rządowe, samorządowe, trzeciego sektora): punkty informa-

- cyjne, poradnie, kluby abstynenta, grupy AA, koła zainteresowań, placówki kulturalno – oświatowe,
- statystyk (GUS, ośrodki badań społecznych),
- badań społecznych własnych i zleconych.

Takiemu interdyscyplinarnemu podejściu do inicjowania zmian społecznych sprzyjają zasady współpracy między instytucjami pomocowymi:

- zaangażowania wszystkich podmiotów,
- doceniania wagi każdego z nich,
- wymiany informacji ważnych,
- znajomości kompetencji, zasobów i możliwości instytucji,
- wzajemnego nienaruszania i niepodważania kompetencji,
- wyodrębniania wspólnych celów.

Zespołowe inicjowanie zmian w społecznościach lokalnych jest niewątpliwie bardziej umocowane, ponieważ jest inicjatywą wielu podmiotów, które w toku dyskusji sprecyzowały problem i proponują środki, działania, inicjatywy zaradcze.

Przykładem może być dostrzeżenie przez Zespół Interdyscyplinarny konieczności zainicjowania zatrudniania asystentów rodziny (w sytuacjach niedostatecznej opieki nad dziećmi), zatrudniania pielęgniarek szkolnych (aby poprawić poziom stanu zdrowia dzieci i młodzieży), czy inicjowanie powstawania punktów konsultacyjnych (podnoszenie sprawności lokalnej oferty pomocowej). Być może „połączone siły” Zespołów Interdyscyplinarnych w powiecie będą mogły wpływać na lepsze realizowanie zadań na poziomie międzygminnym i powiatowym.

Podejście, o którym mowa, będzie możliwe w sytuacji przyjęcia w praktyce działania:

- Zespół Interdyscyplinarny – osoby decyzyjne w reprezentowanym podmiocie,
- Grupa Robocza – osoby pracujące w bezpośrednim kontakcie pomocowym.

Na zakończenie warto zauważyć, że wartością Zespołów Interdyscyplinarnych jest stwarzanie możliwości udziału w życiu społecznym organizacji pozarządowych. Z różnych przyczyn bywają one niedopuszczane do lokalnych dyskusji, rozwiązywania problemów społecznych, czy wykonywania zadań w imieniu samorządów. W Zespole organizacje pozarządowe są integralną częścią posiadającą wiedzę, kadry i zasoby.

PODSUMOWANIE

W trakcie doradztwa prowadzonego przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej oraz podczas szkoleń dla członków Zespołów Interdyscyplinarnych i Grup Roboczych można było zapisać nieodso-
sobnione zdania uczestników: pielęgniarki mówiły „*nie wiedziałam co robić w takich sytuacjach*”, pracownicy socjalni: „*nareszcie czuję, że nie wszystko zależy ode mnie, praca innych jest równie ważna jak moja*”, policjanci: „*dobrze, że procedura nie jest już restrykcyjna i wyszła poza policję i pomoc społeczną*”, a nauczyciele: „*wreszcie czuję, że nie jestem sama*”. Natomiast zdanie członków komisji rozwiązywania problemów alkoholowych często brzmiało: „*od dawna definiowaliśmy sytuacje przemocy w trakcie rozmów z osobami zgłaszającymi*”.

Z wypowiedzi wyłania się podwójna perspektywa procedury Niebieskie Karty:

plaszczyna pierwsza: głębokie poczucie współodpowiedzialności za procedurę oraz zaangażowanie w ten obszar pomagania u wszystkich podmiotów,

plaszczyna druga: poczucie, że procedura Niebieskie Karty nie jest już (jak uprzednio) działaniem restrykcyjnym, „zakładaniem na męża/żonę”, lecz wspierającym, motywującym, dającym szansę rodzinie i każdemu jej członkowi.

Ustawodawca konstruując prawo w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie dostrzegł równość podmiotów i nałożył na nie zadania adekwatne do ich obowiązków i uprawnień. Nie wyróżnił żadnego z nich i nie powierzył żadnej szczególnej roli, zatem nie istnieje już sytuacja z poprzednio obowiązujących przepisów, które ograniczały działania w procedurze Niebieskie Karty tylko do policji i pomocy społecznej. Teraz wszystkie podmioty mają równe prawo i jednakowy obowiązek w zakresie wszczy-
niania procedury.

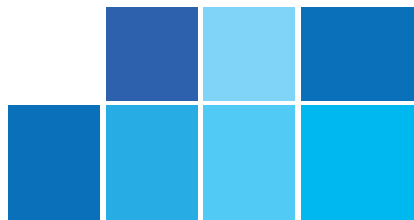
Pewnym wyjątkiem w sferze wykonywania działań jest jedynie wskazanie w art. 9 a ust. 9 Ustawy o przeciwdziałaniu przemocy (...) ośrodka pomocy społecznej, jako zapewniającego obsługę organizacyjno - techniczną zespołu interdyscyplinarnego. Należy mieć tu na uwadze takie potrzeby jak papier, kserokopiarka, telefon, zabezpieczenie dokumentów.

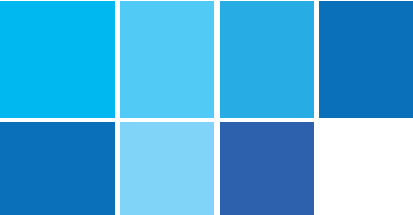
Praktyka pokazuje, że warto w zakresie spotkań Grup Roboczych angażować wszystkie podmioty procedury. Pozwala to zarówno wzmocnić współpracę i współodpowiedzialność, jak też dawać wspieranej rodzinie poczucie, że przemoc domowa nie jest jedynie sprawą policji i pomocy społecznej. Pozwala też na sprawne przerwanie przemocy i złożenie rodzinie doświadczającej przemocy oferty pomocowej.

Przykładem takich działań może być prowadzenie spotkań ze sprawcami przemocy w posterunkach policji, spotkań Grup Roboczych w innych, niż ośrodek pomocy społecznej miejscach: świetlicach, pomieszczeniach do spotkań z rodzicami w szkołach, gabinetach placówek służby zdrowia. Prosty sposób budujący motywację i współodpowiedzialność podmiotów jest również dokonywanie wpisów w formularzach procedury przez właściwych (w danej kwestii) reprezentantów procedury, a nie przez wyznaczonych sekretarzy Grup Roboczych.

Takie podejście wzbogaca pracę, wzmacnia działania i wzmacnia rodzinę. Już nie tylko pomoc społeczna i policja, lecz kilka podmiotów wykazuje gotowość do pomagania rodzinie doświadczającej przemocy. Poza tym osoby wspierane mogły mieć wcześniej przesył obecności „pomagacza”, który występował w wielu rolach: pracownika socjalnego, członka komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, członka Grupy Roboczej, itp. Teraz wspierany może zobaczyć krąg osób zainteresowanych sytuacją i zainteresowanych pomaganiem.

Analizując rolę ośrodka pomocy społecznej należy zaznaczyć, że z racji swoich uprawnień zwykle jest inicjatorem działań na rzecz wzmacniania lokalnych zasobów pomocowych. Stąd można wywodzić, że będzie – korzystając z wiedzy Zespołu Interdyscyplinarnego jako doradcy – inicjatorem powstawania i realizowania gminnego programu przeciwdziałania przemocy w rodzinie, czy programów profilaktycznych.

NARZĘDZIA BADAJĄCE ZJAWISKO PRZEMOCY I POMOCOWE

1. RYZYKO PRZEMOCY WOBEC OSÓB STARSZYCH NA PODSTAWIE HISTORII RODZINY
2. SYMPTOMY W OGÓLNEJ SYTUACJI RODZINY
3. CZYNNIKI RYZYKA PRZEMOCY WOBEC OSÓB STARSZYCH
4. CHARAKTERYSTYKA OSOBY STARSZEJ DOZNAJĄCEJ PRZEMOCY
5. CHARAKTERYSTYKA OPIEKUNA OSOBY STARSZEJ
6. FORMY I OZNAKI PRZEMOCY WOBEC OSÓB STARSZYCH
7. ETAPY DZIAŁANIA W SYTUACJI PRZEMOCY WOBEC DZIECKA
8. ROZMOWA Z DZIECKIEM
9. ROZPOZNAWANIE PRZEMOCY DOZNAWANEJ PRZEZ DZIECKO
10. POSTAWY RODZICÓW SPRZYJAJĄCE KRZYWDZENIU DZIECKA
11. OBJAWY FIZYCZNE MOŻLIWE DO ZAOBSERWOWANIA U DZIECKA KRZYWDZONEGO
12. PRZYCZYNY PRZEMOCY WOBEC DZIECI - ANALIZA RODZICÓW
13. GENOGRAM
14. CECHY CHARAKTERYSTYCZNE OSÓB STOSUJĄCYCH PRZEMOC
15. OCENA POZIOMU UZALEŻNIENIA OD SUBSTANCJI PSYCHOAKTYWNYCH
16. SKALA NASILENIA PRZEMOCY DOMOWEJ
17. PIĘĆ PYTAŃ KLUCZOWYCH
18. LISTA CZYNNIKÓW RYZYKA ŚMIERCI
19. OCENA BEZPIECZEŃSTWA OFIARY I JEJ DZIECI
20. PLAN BEZPIECZEŃSTWA
21. PRZEMYŚL – PRZEANALIZUJ
22. OPIS SYTUACJI

RYZYKO PRZEMOCY WOBEC OSÓB STARSZYCH NA PODSTAWIE HISTORII RODZINY

W wyniku badań Collegium Medicum Uniwersytetu Jagiellońskiego ustalono determinanty zwiększające ryzyko stosowania przemocy wobec osób starszych; wzięto w nich pod uwagę wcześniejsze lata historii rodziny (zaznacz na podstawie posiadanych/ustalonych informacji):

- ☐ wzajemna zależność członków rodziny
- ☐ dzielenie wspólnego mieszkania lub domu
- ☐ fizyczne i/lub psychiczne obciążenie opiekuna
- ☐ izolacja społeczna – utrata wspomagającej sieci społecznej/brak kontroli społecznej
- ☐ uzależnienia i choroby (w tym psychiczne)
- ☐ złe warunki socjoekonomiczne

Opisz:

SYMPTOMY W OGÓLNEJ SYTUACJI RODZINY

- ☐ przemoc w rodzinie (w innej relacji)
- ☐ duża liczba zwierząt domowych bez zapewnienia właściwej opieki
- ☐ stres spowodowany finansami
- ☐ zadłużenia w małżeństwie lub rodzinie
- ☐ kryzys rodziny w ostatnim czasie

Proponujemy narzędzia przygotowanego w oparciu o literaturę

CZYNNIKI RYZYKA PRZEMOCY WOBEC OSÓB STARSZYCH

Dokonaj analizy i opisu sytuacji osoby starszej w oparciu o poniższe zestawienie

CZYNNIKI RYZYKA	MECHANIZMY
Zły stan zdrowia i niedobory funkcjonalne	Niepełnosprawność redukuje zdolność osoby do szukania pomocy, zdolność jest redukowana także u osób starszych.
Zaburzenia funkcji poznawczych	Agresja w stosunku do opiekuna u osoby starszej i destrukcyjne zachowania będące wynikiem demencji mogą sprzyjać doświadczaniu przemocy. Wyższe wskaźniki przemocy występują u osób z demencją.
Zależność od używek ze strony opiekuna	Sprawca przemocy pod wpływem alkoholu (innych używek)/choroba psychiczna w przeszłości/mający poważną chorobę psychiczną - stosuje przemoc.
Zależność stosującego przemoc	Stosujący przemoc jest zależny finansowo od osoby krzywdzonej, od warunków zamieszkania lub w innych dziedzinach. Przemoc jest rezultatem zależności od zasobów, które posiada osoba krzywdzona.
Wspólne zamieszkanie	Przemoc jest rzadsza wśród osób mieszkających samotnie. Wspólne zamieszkiwanie stwarza więcej możliwości do pojawienia się konfliktów i napięć, które mogą przemienić się w przemoc.
Czynniki zewnętrzne wywołujące stres	Stresujące wydarzenia życiowe, długotrwałe trudności finansowe w rodzinie powodują wzrost prawdopodobieństwa przemocy.
Izolacja społeczna	Starsze osoby z małą ilością kontaktów częściej są ofiarami przemocy. Izolacja zmniejsza szansę wykrycia przemocy i jej powstrzymania. Dodatkowo wsparcie społeczne może stanowić bufor dla rozładowania stresu.
Historia przemocy	Obecność przemocy w relacjach małżeńskich może być predykatorem przemocy w starszym wieku.

Propozycja narzędzia przygotowanego w oparciu o literaturę

CHARAKTERYSTYKA OSOBY STARSZEJ DOZNAJĄCEJ PRZEMOCY

Dokonaj obserwacji funkcjonowania osoby starszej, opisz sytuację:

1. Obserwując stan fizyczny należy zwrócić uwagę na:

- fakty przemocy skierowane na siebie,
- brak świadomości,
- przedawkowanie leków,
- symptomy fizyczne nie wynikające z choroby.

---

2. Obserwując zachowanie i działanie osoby starszej należy zwrócić uwagę na:

- zależność od kogokolwiek w realizacji codziennych potrzeb życiowych,
- podpisywanie dokumentów, których nie jest w stanie przeczytać,
- niepodjęcie decyzji dotyczących własnej osoby,
- błędne decyzje,
- odmowę skorzystania z opieki medycznej.

---

3. Analizując stan psychiczny i emocjonalny niepokojące mogą być:

- oznaki depresji, planowanie samobójstwa /grożenie samobójstwem,
  - zagubienie, zdezorientowanie,
  - przejawianie obawy przed opiekunem,
  - okazywanie agresji, gdy ktoś ją dotyka,
  - okazywanie lęku, gdy ktoś wchodzi do pokoju,
  - reakcja lękowa na oferowaną pomoc ,
  - odmowa rozmowy o sytuacji rodzinnej,
  - robienie aluzji, że są problemy z opiekunem,
  - niepodejmowanie konkretnej rozmowy na ten temat.
-
-

4. Obserwując funkcjonowanie w rodzinie należy zwrócić uwagę na relacje między członkami rodziny oraz na:

- zachowanie osoby starszej wobec opiekuna, w tym prowokowanie,
  - zachowanie sprawcy wobec osoby starszej,
  - czy osoba zależna jest dla opiekuna źródłem stresu, frustracji, zmęczenia, poczucia bezradności,
  - brak więzi społecznych lub niechciane więzi.
-
-

Propozycja narzędzia przygotowanego w oparciu o literaturę

CHARAKTERYSTYKA OPIEKUNA OSOBY STARSZEJ

Analizując należy zwrócić uwagę na poniższe aspekty; (zaznacz i dokonaj opisu):

- ☐ zachowania nieracjonalne
  - ☐ odmowa zaakceptowania pomocy pracownika opieki instytucjonalnej
  - ☐ okazywanie przesadnego zaprzeczania
  - ☐ „odstraszanie” kontaktów społecznych
  - ☐ „odstraszanie” pracowników świadczących usługi
  - ☐ zbyt mocne reagowanie na stan osób starszych
  - ☐ pomniejszanie prawnych konsekwencji przemocy
  - ☐ próby działania na niekorzyść osoby starszej
  - ☐ odmowa/deklaracja odmowy pomocy osobie starszej, kiedy zmieni opiekuna
  - ☐ odmowa szukania pomocy
  - ☐ przedłużanie okresu między zranieniem a zapewnieniem opieki medycznej
  - ☐ wstrzymywanie koniecznej opieki, opóźnianie zgłoszenia do lekarza
  - ☐ zabieranie osoby starszej za każdym razem do różnych szpitali/lekarzy
  - ☐ oskarżanie innych o zranienia osoby starszej
  - ☐ niestosowanie się do poleceń lekarskich
  - ☐ niekupowanie produktów potrzebnych do przestrzegania zalecanej diety
  - ☐ niewykupowanie przepisanych leków
  - ☐ utrudnianie innym osobom kontaktów z osobą starszą
  - ☐ podawanie niekonsekwentnych wyjaśnień
  - ☐ brak wyjaśnień, dlaczego osoba jest poraniona
  - ☐ podawanie absurdalnych wyjaśnień odnośnie zranień osoby
-
-

Propozycja narzędzia przygotowanego w oparciu o literaturę

FORMY I OZNAKI PRZEMOCY WOBEC OSÓB STARSZYCH

Opisz w oparciu o katalog oznak doświadczanej przemocy oraz zastanów się nad występowaniem innych oznak:

PRZEMOC FIZYCZNA	Siniaki, ślady ucisku, złamania kości, zdrapania, otarcia, wydarto włosy, ślady przypalania, odmowa zdjęcia ubrania, powtarzające się przypadkowe zranienia, zaniepokojenie/obawa, gdy ktoś się zbliża.	
PRZEMOC PSYCHICZNA EMOCJONALNA	Poruszenie emocjonalne osoby, wydaje się odizolowana, w sposób niewytłumaczalny wycofuje się z normalnej aktywności, cierpi na bezsenność, lęk przed ludźmi, przejawia nagły wzrost czujności, zmiany apetytu, nietypowe przygnębienie, mówi o pogroźkach ze strony członków rodziny.	
PRZEMOC SEKSUALNA	Siniaki w okolicach piersi lub genitaliów, choroba weneryczna lub infekcja genitalna (o nieznanych przyczynach), krwawienia z pochwy lub odbytu z nieznanych przyczyn; rozdarta, poplamiona, zakrwawiona bielizna, oznaki lęku przy rozbieraniu się i dotykaniu.	
PRZEMOC WYKORZYSTANIE FINANSOWE	Nagłe zmiany w stanie konta lub działaniach bankowych, jak np.: niewyjaśnione wypłaty dużych sum przez osoby towarzyszące osobie starszej, niewyjaśnione, nagłe transfery środków na konta członków rodziny lub osób spoza niej, niewytłumaczalne zniknięcia funduszy lub wartościowych przedmiotów, nagły brak środków do zapłacenia rachunków, niedobór żywności w domu, braki w przepisanych lekarstwach.	
PRZEMOC ZANIEDBANIE PORZUCENIE	Nagła utrata wagi, odwodnienie, niedożywienie, nielezione odleżyny, zaniedbania w higienie osobistej, anty-sanitarne warunki życia, nielezione lub zaniedbane problemy zdrowotne, brak kontaktów społecznych. Porzucenie jako skrajna forma zaniedbania może obejmować pozostawienie osoby starszej samej na dłuższy czas w szpitalu lub innym miejscu albo bez opieki we własnym domu.	

Propozycja narzędzia przygotowanego w oparciu o literaturę

ETAPY DZIAŁANIA W SYTUACJI PRZEMOCY WOBEC DZIECKA

- I. Celem działania jest:
  - udzielenie pomocy i ujawnienie przemocy
- II. Pozyskanie sojusznika w oparciu o budowanie zaufania i relacji współpracy
  - rozmowa poza tematem (wzbudzenie zaufania, stworzenie poczucia bezpieczeństwa)
  - rozmowa na temat, jak dziecko widzi swoją sytuację:
    - podaj stwierdzone/zaobserwowane fakty
    - ustal wspólnie, co jest sytuacją trudną, co zagraża dzieciom/tej osobie
    - co ją martwi, co cieszy, a czego obawia się
    - powiedz, jak ty to widzisz, co Cię martwi, co widzisz jako zagrożenia, co widzisz jako szansę
- III. Podejmowanie działań w kierunku powstrzymania przemocy wspólnie z sojusznikiem

ROZMOWA Z DZIECKIEM

Jeżeli istnieje konieczność prowadzenia rozmowy z dzieckiem, pokieruj się następującymi wskazówkami:

1. Poznaj dziecko
2. Porozmawiaj poza tematem
3. Jeżeli relacjonuje:
słuchaj, notuj/zapamiętuj, nie dyskredytuj, nie dziw się, nie bądź ciekawski
4. Jeżeli chcesz uzyskać informacje: zacznij od: *widziałem, że...* (kiedy ojciec do ciebie mówił stałaś odrętwiała) lub hipotetycznie: *czasami jest tak, że rodzice robią rzeczy, które są dla dzieci przykre. Dzieci kochają swoich rodziców i trudno jest im o tym mówić...*
5. Zakończ rozmowę poza tematem

Nie zawsze rozmowa z dzieckiem musi być oparta o pytania; często wystarczy podać stwierdzenie w formie zdania oznajmującego, otwierającego „pole” do wypowiedzi. Ważne, aby nie determinować dziecka swoimi stwierdzeniami i nie naciskać na nie, np: *skąd masz takie siniaki na policzku? Przewróciłeś się na rowerze? A może potknąłś się? Co się stało? Już ja wiem, jak to było!*

Propozycja narzędzia przygotowanego w oparciu o literaturę

ROZPOZNAWANIE PRZEMOCY DOZNAWANEJ PRZEZ DZIECKO

Wykorzystaj narzędzie do analizy i opisu sytuacji dziecka.

	PRZEMOC	OBJAWY U DZIECKA	OBSERWACJE
FIZYCZNA	Izolacja, narażanie na niebezpieczeństwo, policzkowanie, szczypanie, parzenie, bicie otwartą ręką, bicie pięścią, popychanie, bicie przy użyciu narzędzia, rzucanie przedmiotami, duszenie.	Ślady na ciele, strach przed rozebraniem się, opuchlizny, noszenie odzieży niedostosowanej do pory roku, częste złamania, urazy, blizny, ślady po oparzeniach.	
SEKSUALNA	Dotykanie okolic intymnych i genitaliów dziecka, traktowanie go jak partnera seksualnego, przymuszanie do pozowania, obnażanie się wobec dziecka, dotykanie dziecka mimo jego sprzeciwu, zawstydzanie komentarzami erotycznymi lub z podtekstem erotycznym, wulgarnymi, zmuszanie do oglądania treści seksualnych, dziecko – świadek aktu seksualnego, gwałt.	Apatia, wycofanie, autoagresja, agresja, nadpobudliwość ruchowa, zachowania regresywne, zahamowanie rozwoju intelektualnego, inicjowanie zachowań seksualnych w zabawie, nieadekwatna do wieku znajomość słów określających, schorzenia dróg moczowych, zmiany chorobowe w obszarze genitaliów.	
PSYCHICZNA/ EMOCJONALNA	Wzbudzanie poczucia winy, szantażowanie, odrzucenie, niewspieranie emocjonalne, nadmierna kontrola, straszenie, wyśmiewanie, wyzywanie, obrażanie, inne prowadzące do zniszczenia pozytywnego obrazu siebie.	Silny lęk przed konsekwencjami, nadmierne podporządkowanie się dorosłym, niska samoocena, skrajna uległość/agresja, samookaleczenia, autoagresja, utrzymujący się lęk, wycofanie, stany depresyjne, zaburzenia snu, zaburzenia mowy, koncentrowanie uwagi na sobie, kłamstwa, tiki, zamknięcie w sobie, nietypowy lęk przed konsekwencjami wynikającymi z konkretnego zachowania.	
ZANIEDBANIE	Pozostawianie bez opieki, zaniedbanie edukacji i rozwoju dziecka, brak opieki lekarskiej, szczepień ochronnych, nieutrzymywanie higieny dziecka, nieprzygotowywanie posiłków, wydzielanie pożywienia/zakaz dostępu jako kara.	Zaniedbany wygląd, niedożywienie, smutek, apatia, częste nieobecności w szkole, waga i wzrost poniżej normy, nielezione mimo objawów chorobowych, przebywanie poza domem bez wiedzy i opieki rodziców, nadmierne obciążenie obowiązkami, poczucie osamotnienia.	

Propozycja narzędzia przygotowanego w oparciu o literaturę

POSTAWY RODZICÓW SPRZYJAJĄCE KRZYWDZENIU DZIECKA

Dokonaj analizy i opisu (pamiętaj, że niektóre skutki mogą być odroczone).

NADMIERNIE WYMAGAJĄCA

(chęć posiadania idealnego dziecka powoduje nieliczenie się z jego potrzebami oraz możliwościami)

SKUTKI

(dziecko zachowuje się agresywnie, jest nieposłuszne, kłótlive, kłamie)

UNIKAJĄCA

(brak zainteresowania dzieckiem, niezaspokajanie nawet jego podstawowych potrzeb)

SKUTKI

(dziecko prezentuje trudności w nawiązywaniu trwałych więzi uczuciowych, bywa antagonistyczne w stosunku do otoczenia)

NADMIERNIE CHRONIĄCA

(definiowanie kolejnych zagrożeń, izolowanie, paraliżowanie działalności dziecka)

SKUTKI

(dziecko nie wierzy we własne siły, jest uległe, niepewne, lękliwe)

ODTRĄCAJĄCA

(rodzice niechętni, wrodzy, rozczarowani, zawiedzeni)

SKUTKI

(dziecko jest opóźnione w dojrzewaniu społecznym, zależne, bierne, ustępujące)

Propozycja narzędzia przygotowanego w oparciu o literaturę

PRZYCZYNY PRZEMOCY WOBEC DZIECI - ANALIZA RODZICÓW

- ☐ doświadczenia krzywdzenia w dzieciństwie
- ☐ doświadczenia deprywacji emocjonalnej
- ☐ alkoholizm rodziców
- ☐ zaburzenia psychiczne rodziców
- ☐ posiadanie dzieci z różnych związków
- ☐ wyrok za krzywdzenie dziecka z poprzedniego związku/znęcanie się nad rodziną
- ☐ przewlekła choroba/inwalidztwo
- ☐ czynniki ekonomiczno - bytowe

Propozycja narzędzia przygotowanego w oparciu o literaturę

CECHY CHARAKTERYSTYCZNE OSÓB STOSUJĄCYCH PRZEMOC

Poniżej wymienione zostały grupy cech charakterystycznych, które podwyższają ryzyko krzywdzenia żon i dzieci.

- niski poziom asertywności,
- gorsza samoocena,
- słabo rozwinięte umiejętności społeczne,
- agresywne i brutalne zachowania często przejawiane (mężczyźni) przez osoby niepewne siebie, mające poczucie niższości, nieudolności, opuszczenia,

- mężczyźni z problemami osobowościowymi i psychologicznymi, jak: nadużywanie alkoholu i narkotyków, nadmierna impulsywność, zaburzenia funkcji poznawczych, niewłaściwe reagowanie na stres, doświadczenia z przemocą w przeszłości, antyspołeczne wzorce zachowań.

Opisz, po czym rozpoznajesz poszczególne z nich.

POZIOM ASERTYWNOŚCI (asertywność – uległość – agresywność- opisz funkcjonowanie w sferze wypowiedzi i działań)

ZDOLNOŚĆ SAMOOCENY/POZIOM UMIEJĘTNOŚCI SPOŁECZNYCH

NADUŻYWANIE ALKOHOLU, NARKOTYKÓW

POZIOM PANOWANIA NAD SOBĄ/REAGOWANIE NA STRES

FUNKCJONOWANIE W SFERZE POZNAWCZEJ

PRZEMOC W RODZINIE POCHODZENIA/ANTYSPOŁECZNE WZORCE ZACHOWAŃ

Propozycja narzędzia przygotowanego w oparciu o literaturę

OCENA POZIOMU UZALEŻNIENIA OD SUBSTANCJI PSYCHOAKTYWNYCH

Historia używania substancji:

1. Pierwszy kontakt z używką (typ substancji, kiedy, ile, z kim, gdzie).
2. W jaki sposób przebiegało przyjmowanie substancji od momentu inicjacji do chwili obecnej (częstotliwość, ilość, sposób)?
3. Czy kiedykolwiek występowały ciągi (ile razy, jak długo trwały)?
4. Jak długo trwał najdłuższy okres abstynencji? Dlaczego został zakończony?

Historia leczenia z powodu zażywania substancji psychoaktywnych:

1. Czy były podejmowane próby odstawiania substancji (ile, kiedy, z jakim skutkiem)?
2. Czy występowały objawy abstynencyjne (jakie)?

Brak łaknienia	Nudności	Wymioty
Biegunka	Przyspieszenie akcji serca	Zaburzenia rytmu serca
Podwyższone ciśnienie krwi	Wzmoczona potliwość	Suchość śluzówek jamy ustnej
Ogólne złe samopoczucie	Oślabienie	Podwyższona ciepłota ciała
Bóle mięśniowe	Bóle głowy	Drżenie (tremor)
Nadpobudliwość	Niepokój	Lęk
Obniżenie nastroju	Zaburzenia snu	Majaczenie
Halucynacje	Padaczka alkoholowa	Inne

3. Czy były podejmowane próby detoksykacji (ile, gdzie, kiedy)?
4. W jakich placówkach było podejmowane leczenie (kiedy, jak długo, z jakim skutkiem)?
  - Placówka ambulatoryjna/poradnia,
  - Oddział detoksykacyjny,
  - Oddział dzienny,
  - Ośrodek stacjonarny krótkoterminowy/długoterminowy,
  - Ośrodek interwencji kryzysowej,
  - Program substytucyjny,
  - Szpital psychiatryczny,
  - Inny szpital,
  - Prywatna pomoc psychologiczna,
  - Inne.
5. Czy leczenie zostało ukończone, czy przerwane (dlaczego, po jakim czasie)?

Historia uzależnienia w rodzinie:

Czy w rodzinie pierwotnej jest/był ktoś uzależniony od substancji psychoaktywnych?

Kto?	Od jakiej substancji?
Matka	
Ojciec	
Od strony matki:	
Babcia	
Dziadek	
Siostra matki	
Brat matki	
Od strony ojca:	
Babcia	
Dziadek	
Siostra ojca	
Brat ojca	
Rodzeństwo:	
Brat	
Siostra	
Rodzeństwo przyrodnie	
Inne ważne osoby	

6. Czy w rodzinie wtórnej jest/był ktoś uzależniony od substancji psychoaktywnych?

Narzędzie opracowane przez pracowników DPS na podstawie literatury

SKALA NASILENIA PRZEMOCY DOMOWEJ

Każda odpowiedź potwierdzająca = 1 pkt. Uzyskanie pięciu punktów oznacza prawdopodobieństwo dużego zagrożenia.

- ☐ RZUCANIE PRZEDMIOTAMI, WALENIE PIĘŚCIĄ W ŚCIANĘ
- ☐ POPYCHANIE, POSZTURCHIWANIE, ŚCISKANIE OFIARY, RZUCANIE W NIĄ PRZEDMIOTAMI
- ☐ UDERZANIE OTWARTĄ DŁONIĄ PO TWARZY
- ☐ KOPANIE, GRYZIENIE

- ☐ BICIE ZACIŚNIĘTYMI PIĘŚCIAMI
- ☐ DUSZENIE
- ☐ BICIE (bicie osoby przypartej do ściany, leżącej na podłodze, serie kopniaków, uderzeń pięścią, uderzeń przedmiotami: pasem, nogą krzesła itp.)
- ☐ GROŻENIE BRONIA/NIEBEZPIECZNYMI PRZEDMIOTAMI (nożem, żyłką, innymi ostrymi przedmiotami)
- ☐ ATAK Z UŻYCIEM BRONI (innych niebezpiecznych przedmiotów)

Adaptacja na podstawie *O przemocy domowej poradnik dla lekarza pierwszego kontaktu*, wyd. PARPA

PIĘĆ PYTAŃ KLUCZOWYCH

W RODZINACH LUDZIE MOGĄ SIĘ KŁÓCIĆ, MOGĄ WYSTĘPOWAĆ KONFLIKTY. OPOWIEDZ, CO SIĘ DZIEJE, KIEDY WY SIĘ KŁÓCICIE?

CZY KIEDYKOLWIEK BAŁAŚ SIĘ SWOJEGO PARTNERA?

CZY KIEDYKOLWIEK PARTNER ZABRANIAŁ CI SPOTKAĆ SIĘ Z RODZINĄ, Z PRZYJACIÓŁMI, ZREALIZOWAĆ PLANY ZAWODOWE?

CZY CIĄGLE GO PRZEPRASZASZ?

CZY USPRAWIEDLIWIASZ AGRESJĘ PARTNERA PRZED SOBĄ I PRZED INNYMI?

LISTA CZYNNIKÓW RYZYKA ŚMIERCI

Wyższy numer na liście = wyższe niebezpieczeństwo

Pamiętaj!

Niespełnienie większości warunków nie jest równoznaczne z nieistnieniem niebezpieczeństwa.

1. SPRAWCA OBRAŻA PARTNERKĘ (wyzwiska wulgarne, wyzwiska z użyciem nazw części ciała, zwie-rząt itp.)
2. SPRAWCA OBWINIA OFIARĘ ZA OBRAŻENIA, KTÓRYCH DOZNAŁA
3. SPRAWCA NIECHĘTNIE UWALNIA OFIARĘ
4. SPRAWCA PRZEŚLADUJE OFIARĘ
5. SPRAWCA JEST WROGO NASTAWIONY WZGLĘDEM OFIARY (zły, wściekły)
6. SPRAWCA SPRAWIA WRAŻENIE POZBAWIONEGO SAMOKONTROLI
7. RELACJE OFIARA – SPRAWCA SĄ BARDZO NAPIĘTE, NIESTABILNE
8. SPRAWCA JEST SKRAJNIE, CHOROBLIWIE ZAZDROSNY, ZARZUCA OFIERZE ZDRADY (wszelkie moż-liwe formy zdrady)
9. SPRAWCA DOPUŚCIŁ SIĘ JUŻ WCZEŚNIEJ UŻYCIA SIŁY
10. SPRAWCA ZABIŁ (ulubione) ZWIERZĘ DOMOWE
11. SPRAWCA UŻYWAŁ GRÓŻB
12. SPRAWCA DOKONYWAŁ PRÓB SAMOBÓJCZYCH
13. SPRAWCA GROZIŁ POPEŁNIENIEM SAMOBÓJSTWA
14. SPRAWCA MA ŁATWY DOSTĘP DO OFIARY
15. SPRAWCA MA DOSTĘP DO BRONI PALNEJ
16. SPRAWCA NADUŻYWA ALKOHOLU
17. SPRAWCA NARKOTYZUJE SIĘ
18. SPRAWCA PRAGNIE ZRANIĆ OFIARĘ/MYŚLI O ZRANIENIU JEJ
19. SPRAWCA NIE ZAMIERZA KONTROLOWAĆ SWOJEGO POSTĘPOWANIA/POWSTRZYMYWAĆ SIĘ OD UŻYWANIA SIŁY

Adaptacja na podstawie *O przemocy domowej poradnik dla lekarza pierwszego kontaktu*, wyd. PARPA

OCENA BEZPIECZEŃSTWA OFIARY I JEJ DZIECI

Przykłady pytań pomocnych w ocenie sytuacji:

1. Czy w ciągu ostatniego roku zauważyła Pani nasilenie przemocy fizycznej?
2. Jak często jest Pani zastraszana/bita/atakowana?
3. Czy kiedykolwiek była Pani u lekarza w związku z przemocą ze strony Pani partnera? W szpitalu w związku z przemocą ze strony Pani partnera?
4. Czy kiedykolwiek groził Pani niebezpiecznym przedmiotem? (nożem, bronią, innym)
5. Czy kiedykolwiek partner groził, że Panią zabije?/Próbował Panią dusić?
6. Czy kiedykolwiek obawiała się Pani o swoje życie, że może je stracić w skutek jego ataków?
7. Czy Pani partner używa narkotyków? Jakich?
8. Czy Pani partner upija się? Jak często?
9. Czy Pani partner kontroluje Pani codzienne zajęcia? Decyduje, gdzie wolno Pani wyjść? Co kupić? Co ma Pani zrobić, a czego nie?
10. Czy Pani partner decyduje z kim się Pani może spotkać? Czy ogranicza Pani kontakty z koleżankami?/Nie pozwala telefonować do rodziny? Spotykać się z rodziną?
11. Czy decyduje ile pieniędzy może Pani mieć ze sobą?/Ogranicza dostęp do pieniędzy?
12. Czy była Pani przez niego bita w trakcie ciąży?
13. Czy wykazuje nieustanną zazdrość o Panią? Czy zachowuje się w sposób gwałtowny? Czy kiedykolwiek mówił, że nikt inny nie będzie Pani mieć, jeśli on nie może? Groził: 'jak spojrzysz na innego, to cię zabiję'?
14. Czy kiedykolwiek groził samobójstwem, jeżeli Pani czegoś nie zrobi lub zrobi?
15. Czy kiedykolwiek zdarzyło się, że miała Pani myśli samobójcze? Czy planowała Pani jak to zrobić?
16. Czy partner jest gwałtowny w stosunku do dzieci?
17. Czy jest gwałtowny poza domem?
18. Czy może Pani teraz bezpiecznie przebywać/wrócić do domu? Czy Pani dzieci są teraz bezpieczne?

Adaptacja na podstawie *O przemocy domowej poradnik dla lekarza pierwszego kontaktu*, wyd. PARPA

PLAN BEZPIECZEŃSTWA

Sporządzenie planu jest indywidualne. W rozmowie z maltretowaną, osoba pomagająca porusza poniższe sprawy. Narzędzie służy zwerbalizowaniu przez osobę doświadczającą przemocy sposobu rozpoznawania sytuacji i radzenia sobie.

1. Cztery incydenty maltretowania: (pierwszy, typowy, najgorszy/jeden z najgorszych, ostatni).
2. Sygnały przekazywane przed aktem przemocy (specyficzne dla sprawcy i indywidualnie rozpoznawane przez ofiarę): (co mówił, jak, czy był pod wpływem alkoholu/środków odurzających, jak patrzył, fizjonomia twarzy, sygnały obsesyjnych myśli itp.).
3. Miejsce, gdzie rozpoczyna się bicie: (łazienka, korytarz, schody itp.).
4. Plan domu/mieszkania z uwzględnieniem okien, drzwi, newralgicznych mebli: (rysowany wspólnie z osobą wspomagającą)
5. Rzeczy, których ofiara potrzebuje w przypadku ucieczki: (dokumenty, karta bankomatowa, pieniądze, klucze, pamiętnik, zapiski dotyczące aktów przemocy, dokumenty notarialne, telefon/notes z numerami telefonów (warto sporządzić), inne – ważne dla wspomaganej, np.: pamiątki)
6. Miejsce docelowe ucieczki: (policja, rodzina, schronisko, OIK, itp., konkretny adres, telefon)
7. Sposób zabrania dzieci/miejsce spotkania po ucieczce.
8. Sygnał do ucieczki i sposób jego przekazania dzieciom

Na podstawie *Wybrane zagadnienia interwencji kryzysowej*, W. Badura - Madej

PRZEMYSŁ – PRZEANALIZUJ

PRZEJAWY	OPIS
DYSPROPORCJA SIŁ Fizycznych Ekonomicznych Psychicznych	
KTO DĄŻY DO SPRAWOWANIA KONTROLI	
KTO KOGO BOI SIĘ	
KTO NARUSZA PRAWA DRUGIEJ OSOBY, JAKIE	

Propozycja narzędzia przygotowanego w oparciu o literaturę

OPIS SYTUACJI

Przykład narzędzia opisowego przygotowanego na podstawie definicji z ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie:

1. Od kiedy trwa przemoc?

---

2. Jakich działań/zaniechań dopuszcza się osoba krzywdząca?

---

3. Jakie prawa/dobra osobiste są naruszane? ochrona życia, wolność, nietykalność osobista, wolność od stosowania kar cielesnych, do ochrony życia prywatnego, decydowania o życiu osobistym, wolność sumienia i religii, wolność myśli, prawo do uczestnictwa w życiu publicznym, decydowania o sobie, prawo do własności, do pracy, godnego życia, ochrony zdrowia, prawo do nauki, kultywowania tradycji rodzinnych, do kultu po osobie bliskiej.

---

4. Czy osoba została narażona na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, godności, nietykalności, w tym seksualnej? Jakież?

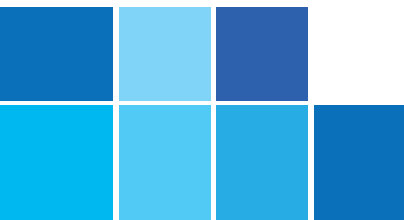
5. Jakich szkód doznała osoba w sferze zdrowia fizycznego i psychicznego? Jakich krzywd moralnych i cierpień?

Propozycja narzędzia przygotowanego w oparciu o literaturę

NARZĘDZIA ADMINISTRACYJNE

1. PROTOKÓŁ POWOŁANIA GRUPY ROBOCZEJ
2. KARTA MONITORINGU DZIAŁAŃ
3. WNIOSEK O UDOSTĘPNIENIE INFORMACJI
4. WEZWANIE OSOBY
5. PISMO WZYWAJĄCE DO PODJĘCIA DZIAŁANIA
6. PROTOKÓŁ ZAKOŃCZENIA PROCEDURY
7. ZAPYTANIE DO KRAJOWEGO REJESTRU KARNEGO
8. POUCZENIE O MOŻLIWOŚCI ZŁOŻENIA ZAŻALENIA NA CZYNNOŚĆ ODEBRANIA MAŁOLETNIEGO DZIECKA

PROTOKÓŁ POWOŁANIA GRUPY ROBOCZEJ

_____	data _____ r.
pieczęć lub logo ZI	
PROTOKÓŁ POWOŁANIA GRUPY ROBOCZEJ DO SPRAWY (NUMER SPRAWY)	
W dniu _____ r. otrzymałem Niebieską Kartę część A, która jest zarejestrowana jako sprawa (NUMER SPRAWY).	
Po zapoznaniu się z przekazanymi dokumentami powołuję Grupę Roboczą w składzie:	
1. policjant dzielnicowy _____	– koordynator współdziałania
2. pracownik socjalny _____	
3. psycholog szkolny _____	
4. kurator sądowy _____	
Zapoznanie się z aktami sprawy jest możliwe w siedzibie Miejsko-Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w _____ (ADRES) w dni robocze w godz. 07.15 – 15.15.	
Wyznaczam termin pierwszego spotkania Grupy Roboczej w dniu _____ r. godz. 14.00 w Miejsko-Gminnym Ośrodku Pomocy Społecznej w _____ (ADRES)	
_____	
pieczęć i podpis Przewodniczącego	

KARTA MONITORINGU DZIAŁAŃ

nr sprawy _____

Data wpływu Niebieskiej Karty do Przewodniczącego _____

Data pierwszego posiedzenia Grupy Roboczej _____

Skład Grupy Roboczej:

1. policjant dzielnicowy _____ – koordynator współdziałania
2. pracownik socjalny _____
3. psycholog szkolny _____
4. kurator sądowy _____

KARTA MONITORING DZIAŁAŃ

Dane osobowe rodziny:

	Nazwisko i imię data urodzenia	Relacje rodzinne	Sytuacja zawo- dowa/szkolna	Inne uwagi/in- formacje
Osoba, wobec której zachodzi podejrzenie, że stosuje przemoc				
Osoba, co do której zachodzi podejrzenie, że jest dotknięta przemocą				
Osoba, co do której zachodzi podejrzenie, że jest dotknięta przemocą				

DZIAŁANIA WSPÓŁPRACUJĄCYCH OSÓB/PODMIOTÓW

ZAPLANOWANE DZIAŁANIA I TERMINY REALIZACJI	OSOBA/PODMIOT ODPOWIEDZIALNY

DATA I CZYNNOŚĆ	OPIS DZIAŁAŃ/UWAGI	DATA WPISU I CZYTELNY PODPIS

POSIEDZENIA GRUPY ROBOCZEJ

DATA I MIEJSCE	OPIS PRZEDMIOTU POSIEDZENIA	CZYTELNE PODPISY OBECNYCH

Propozycja narzędzia przygotowanego samodzielnie

WNIOSEK O UDOSTĘPNIENIE INFORMACJI

_____	Miejscowość, data _____
pieczęć lub logo ZI	
Numer sprawy	
	PRZEWODNICZĄCY KOMISJI PROFILAKTYKI I ROZWIĄZYWANIA PROBLEMÓW ALKOHOLOWYCH
	w _____
Na podstawie art. 9 c, pkt. 1 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. Nr 180, poz. 1493, z późn. zm.) proszę o przekazanie informacji o podjętych działaniach i ustaleniach w sprawie imię i nazwisko, inne dane identyfikujące, (ewentualnie przekazanie kopii dokumentów).	
_____ pieczęć i podpis Przewodniczącego	

WEZWANIE OSOBY

_____	Miejscowość, data _____
pieczęć lub logo ZI	
Numer sprawy	
	PAN KAZIMIERZ P. UL. NADBRZEŻNA 21 88-888 KOZERY
Na podstawie § 17. pkt. 1 rozporządzenia Rady Ministrów w sprawie procedury „Niebieskie Karty” (...) Dz. U. z 2011 r. Nr 209, poz. 1245 Przewodniczący Zespołu Interdyscyplinarnego w _____	
w z y w a	
do stawienia się na posiedzenie Grupy Roboczej w dniu _____ r. (wtorek) o godz. 08.30 w Posterunku Policji _____ w celu złożenia wyjaśnień do prowadzonej procedury Niebieskie Karty.	
Stawiennictwo obowiązkowe.	
_____	
pieczęć i podpis Przewodniczącego	

PISMO WZYWAJĄCE DO PODJĘCIA DZIAŁANIA

_____	Miejscowość, data _____
pieczęć lub logo ZI	
Numer sprawy	PAN KAZIMIERZ P. UL. NADBRZEŻNA 21 88-888 KOZERY
W związku z prowadzoną procedurą Niebieska Karta, na podstawie § 17. pkt. 3 rozporządzenia Rady Ministrów w sprawie procedury „Niebieskie Karty” (...) Dz. U. z 2011 r. Nr 209, poz. 1245 Przewodniczący Zespołu Interdyscyplinarnego w _____ przekazuje informację o koniecznym do zrealizowania przez Pana działaniu, to jest wzięciu udziału w programie korekcyjno – edukacyjnym dla sprawców przemocy domowej Duluth. Spotkania w ramach programu odbywają się w (nazwa miejscowości), co znacznie ułatwia wykonanie tego zobowiązania. W celu podjęcia działań, winien Pan zgłosić się w dniu _____ r. o godz. _____ w _____. _____ pieczęć i podpis Przewodniczącego	

PROTOKÓŁ ZAKOŃCZENIA PROCEDURY

PROTOKÓŁ ZAKOŃCZENIA PROCEDURY W SPRAWIE (NR SPRAWY)

DANE OSÓB, WOBEC KTÓRYCH REALIZOWANA BYŁA PROCEDURA

Zygmunt K.	Osoba, co do której zachodziło podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie	-	Adres
Krystyna K.	Osoba, co do której zachodziło podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie	matka	j.w.
Franciszek K.		ojciec	j.w.

DATA ROZPOCZĘCIA PROCEDURY

31 października 2011 r.

DATA ZAKOŃCZENIA PROCEDURY

20 kwietnia 2012 r.

OPIS PODJĘTYCH DZIAŁAŃ W RAMACH PROCEDURY (przykład)

1. Rozmowy z Krystyną K. prowadzone przez pracownika socjalnego i policjanta dzielnicowego – członków Grupy Roboczej.
2. Udzielenie informacji i motywowanie do korzystania z dyżurów terapeuty uzależnień oraz wsparcia grupy AI - Anon w _____.
3. Monitorowanie sytuacji w rodzinie przez pracownika socjalnego i policjanta dzielnicowego.
4. Skierowanie sprawy do Gminnej Komisji Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych.
5. Zmotywowanie Zygmunta K. do spotkań z terapeutą uzależnień oraz udziału w mityngach AA.
6. W trakcie procedury trwała współpraca członków Grupy Roboczej między sobą oraz z członkami rodziny.
7. Wykazanie przez członków rodziny otwartości w rozmowach o swojej sytuacji oraz podejmowanie wskazywanych, możliwych działań, tj. wizyty w punkcie poradnictwa i rozmowy z psychologiem.
8. Zaprzestanie przez Zygmunta K. spożywania alkoholu.

Biorąc pod uwagę działania podjęte przez podmioty procedury Niebieskie Karty oraz osiągnięte efekty (opisane w kolejnych dokumentach) stwierdzam, że zrealizowano indywidualny plan pomocy i nie występuje zjawisko przemocy.

W związku z tym podjąłem decyzję o zakończeniu procedury Niebieska Karta.

_____
pieczęć i podpis Przewodniczącego

**POUCZENIE O MOŻLIWOŚCI ZŁOŻENIA ZAŻALENIA NA CZYNNOŚĆ ODEBRANIA
MAŁOLETNIEGO DZIECKA**

Miejscowość, data _____ ,
godzina _____

_____
(imię i nazwisko pracownika socjalnego/funkcjonariusza policji)

Pouczenie

Pouczam _____

(wymienić imiona, nazwiska przedstawicieli ustawowych/opiekunów faktycznych dziecka)

zamieszkałych _____

legitymujących się _____,

że na czynność odebrania małoletniego dziecka _____

(imię, nazwisko, data urodzenia)

w dniu _____ o godzinie _____

z _____

(adres/miejsce wykonania czynności)

przysługuje prawo złożenia do _____

(określić właściwy Sąd Rodzinny i jego adres)

zażalenia na dokonaną czynność odebrania dziecka

Uwaga:

1. W zażaleniu można domagać się zbadania przez sąd zasadności i legalności odebrania dziecka oraz prawidłowości jego dokonania.
2. Zażalenie można wnieść bezpośrednio do sądu lub za pośrednictwem pracownika socjalnego lub funkcjonariusza policji, którzy dokonali odebrania dziecka. W przypadku złożenia zażalenia za pośrednictwem pracownika socjalnego lub funkcjonariusza policji zażalenie podlega niezwłocznemu przekazaniu do sądu opiekuńczego.

_____
(podpis osoby wykonującej odebranie)

Zapoznałem/am się z treścią pouczenia.

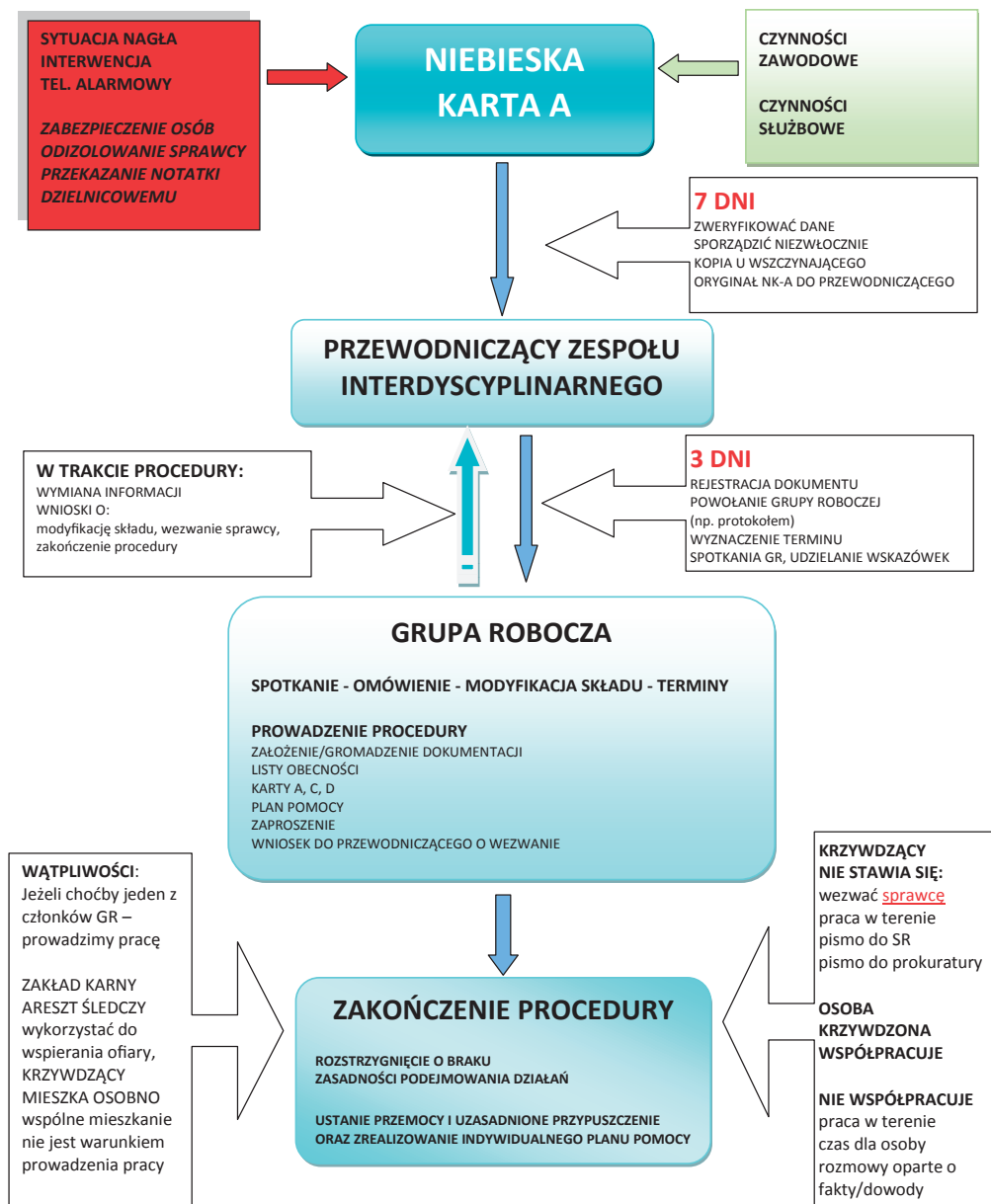
_____
(miejscowość, data)

_____
(podpis osoby/osób pouczonej/ych)

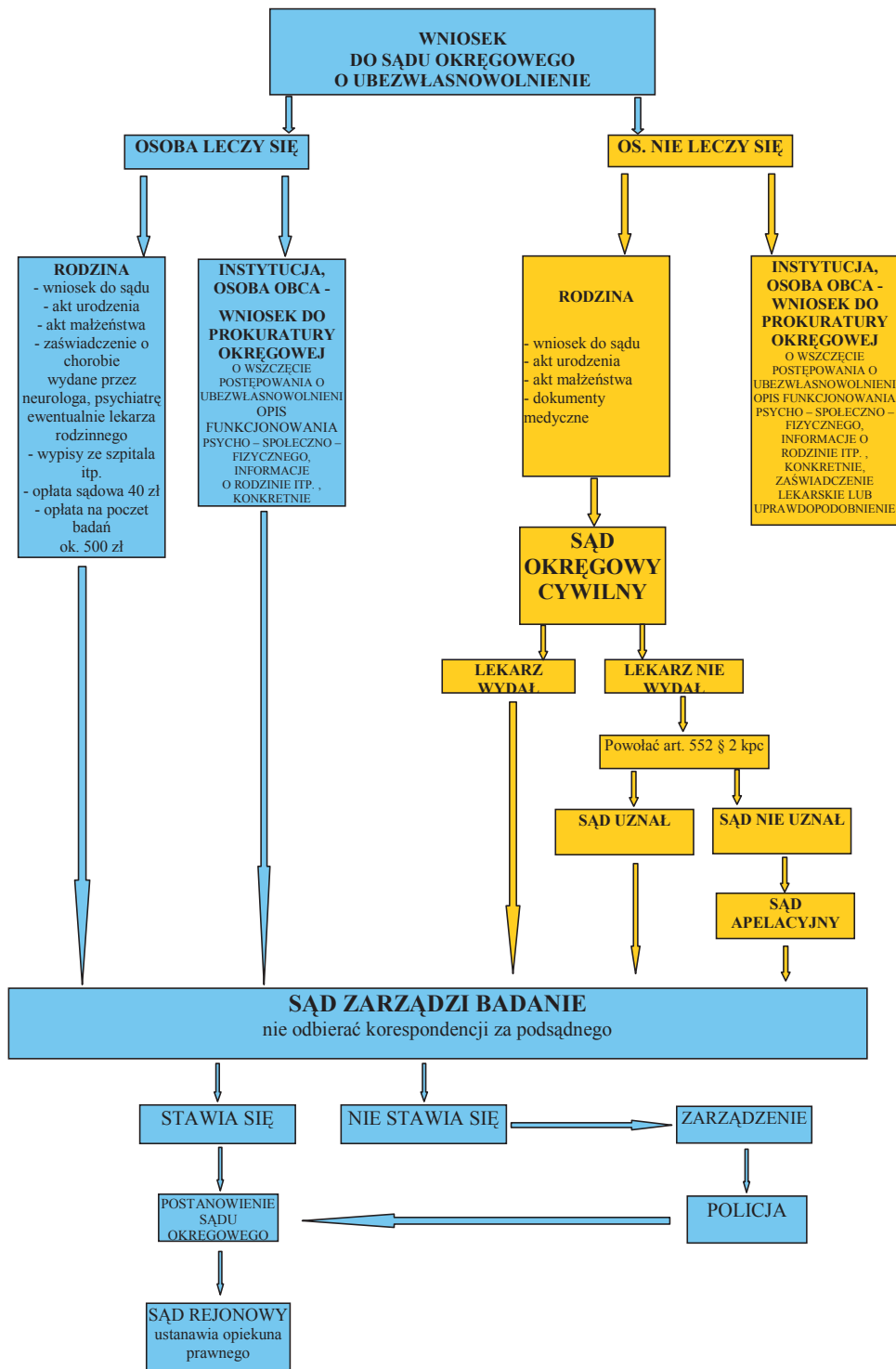

NARZĘDZIA - PRZEBIEG PROCEDUR

PROCEDURA NIEBIESKIE KARTY (z założeniem powołania Grupy Roboczej)

UBEZWŁASNOWOLNIENIE

NARZĘDZIA MOŻLIWE DO WYKORZYSTANIA W OPARCIU O ŹRÓDŁA ZEWNĘTRZNE

Proponuję wykorzystywanie narzędzi opracowanych w projekcie „Tworzenie i rozwijanie standardów usług pomocy i integracji społecznej”:

1. Wywiad z osobą/rodziną dotkniętą przemocą w rodzinie
2. Arkusz obserwacji kondycji psychofizycznej osoby starszej
3. Wywiad ze sprawcą przemocy w rodzinie
4. Arkusz diagnostyczny przemocy w rodzinie wobec dzieci
5. Analiza czynników ryzyka wystąpienia przemocy w rodzinie wobec dziecka,
6. Test Audit / Test Audit C

LITERATURA

Do przygotowania poradnika wykorzystano:

Poradniki

Poradnik dla rodziców i wychowawców Wspólnie przeciwdziałamy krzywdzeniu dzieci, Rzecznik Praw Ofiar w Departamencie Spraw Społecznych Urzędu Marszałkowskiego Województwa Kujawsko – Pomorskiego, Toruń 2008

Gdy podejrzewasz, że dziecko jest krzywdzone, Fundacja Dzieci Niczyje, 2008

O przemocy domowej poradnik lekarza pierwszego kontaktu, P. R. Salber, E. Taliaferro, PARPA, Warszawa 1998

O przemocy domowej poradnik lekarza pediatry, oprac. J. Mellibruda, R. Durda, H. D. Sasal, PARPA, Warszawa 1998

Rozpoznawanie problemów alkoholowych i krótkie interwencje, opracowanie J. Fudała, PARPA, Warszawa 2009

Przemoc wobec dzieci, A. Pacewicz, PARPA, Warszawa 1996

Teczka procedur przeciwdziałanie przemocy w rodzinie, Forum, 2012

Opracowania książkowe

Szczepkowski J., *Praca socjalna – podejście skoncentrowane na rozwiązywaniu, Wydawnictwo Edukacyjne Akapit s.c., Toruń 2010*

Badura-Madej W., Dobrzyńska - Masterhazy A., *Przemoc w rodzinie, interwencja kryzysowa i psycho-terapia, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego Kraków 2000*

Barea C., *Poradnik dla kobiet ofiar przemocy. Metody wykrywania i przeciwdziałania przemocy w rodzinie, Wydawnictwo Czarna Owca, Warszawa 2010*

Browne K., Herbert M., *Zapobieganie przemocy w rodzinie, Wydawnictwa Szkolne i pedagogiczne SA, Warszawa 1999*

James R. K., Gilliland B. E., *Strategie interwencji kryzysowej, PARPA, Warszawa 2004*

Łuszczńska M., *Praca socjalna z rodziną przemocową - aspekty prawne, badania, teoria, przegląd wybranych metod, (w:) Sędzicki M. (red.) Rodzina i dziecko w obszarze pracy socjalnej, Akademia Pedagogiki Specjalnej, Warszawa 2010*

Świtek T., Krasiejko I., *Podejście skoncentrowane na rozwiązywaniu w pracy terapeutycznej, socjalnej i interwencyjnej w obszarze przemocy domowej, (w) M. Mirowska (red.) Praca socjalna aktywnym instrumentem polityki społecznej, od wolontariatu do zatrudnienia, AJD Częstochowa*

Marzec-Holka K. *Przemoc seksualna wobec dziecka, WSP, Bydgoszcz 1999*

Akty prawne:

Ustawa Kodeks rodzinny i opiekuńczy z dnia 25 lutego 1964 r., Dz. U. z 1964 r. Nr 9, poz. 59 z późn. zm.

Ustawa o pomocy społecznej z dnia 12 marca 2004 r.)Dz. U. Z 2009 Nr 175, poz. 1362 z późn. zm.)

Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, Dz. U. z 2005 r. Nr 180, poz. 1493 z późn. zm.

Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, Dz. U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572 z późn. zm.

Ustawa z dnia 06 kwietnia 1990 r. o Policji, Dz. U. z 1990 r., nr 30, poz. 179

Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych, Dz. U. z 1997 r., nr 133, poz. 883

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”, dz. U. Nr 209, poz. 1245